UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2014 **Bc. Iva Menšíková**

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Bc. Iva Menšíková

Československo v letech 1968 – 1977 a jeho zobrazení v seriálu Vyprávěj

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Iva Menšíková**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

MENŠÍKOVÁ, Iva. *Československo v letech 1968 – 1977 a jeho zobrazení v seriálu Vyprávěj.* Praha, 2014, 94 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou mediální konstrukce historické reality na případu českého seriálu Vyprávěj. Sleduje, do jaké míry se seriálové zobrazení historických událostí a života v období mezi lety 1968 a 1977 přibližuje skutečnosti, jak je popsaná v odborné literatuře. Srovnává konkrétní historické události a klíčové aktivity tehdejší společnosti s jejich ztvárněním v seriálu. Zaměřuje se přitom na tři základní kategorie – zásadní historické události, běžný život obyvatel a život disidentů. Cílem práce je zjistit, zda skutečnost předkládaná v seriálu odpovídá realitě období normalizace. Na základě odborné literatury vymezím problematiku televizních seriálů obecně, zabývám se v této souvislosti mimo jiné také pojmem serialita. Poté už se věnuji mediální konstrukci reality a zobrazování historie v kultuře, zejména tedy v televizních seriálech. Vzhledem k tomu, že se historie zobrazovaná v seriálu Vyprávěj týká nedávné minulosti, zahrnuji do práce i zmínku o kolektivní paměti. Následně se soustředím na samotný seriál Vyprávěj a vymezení období normalizace, v níž se děj odehrává. V druhé polovině práce se věnuji jednotlivým událostem vymezeného období – jejich tehdejší reálné podobě, jaká je popsaná v odborné literatuře a ve vyprávění pamětníků, a jejich zobrazení v seriálu.

Abstract

My dissertation is dedicated to the problem of media construction of history in the case of the television series Vyprávěj. It concentrates on how much the series´ adaptation of historical events and normal life in the era of normalization between 1968 and 1977 fits

reality by comparing concrete historical events and key societal activities with their adaptation in the series. The work focuses on three special categories – fundamental historical events of that era, people´s normal life and the lives of dissidents, with a final objective of finding out how well the series´ adaptation matches the true history of the normalization era. First, I delimit the problem of television series in general and address the concept of seriality on the basis of the professional literature. Then I focus on the media construction of reality and representation history in culture, especially in television series. Because the series Vyprávěj addresses recent history, I also mention collective memory. After that I concentrate only on the series Vyprávěj and the problem of normalization in Czechoslovakia, in which era the story takes place. The second part of the dissertation is dedicated to concrete events of the era – how they really happened according to the professional literature and narration of contemporary witnesses, in comparison with how they are depicted in Vyprávěj.

Klíčová slova

Seriál, Vyprávěj, historie, konstrukce reality, normalizace, Československo

Keywords

Series, Vypravej, history, construction of reality, normalization, Czechoslovakia

Rozsah práce: 173 309

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. května 2014 Iva Menšíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D. za ochotu a cenné rady, které mi při psaní velice pomohly.

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:
Menšíková Iva

Razítko podatelny:

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Došlo dne: - 6 -06- 2013 -1-
Čj: 4353 Přiloh: Skartační znak:
Přiděleno:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:
2012/2013

E-mail diplomantky/diplomanta:
i.mensikova@seznam.cz

Studijní obor/forma studia:
Mediální studia/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:
Československo v letech 1968 – 1977 a jeho zobrazení v seriálu Vyprávěj

Předpokládaný název práce v angličtině:
Czechoslovakia in 1968 – 1977 and its image in serial Vyprávěj

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: *ZS 2012/2013*)
(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)
LS 2013/2014

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků)**:**
Diplomová práce se bude zabývat tím, jak seriál Vyprávěj zobrazuje politické a jiné události v Československu v letech 1968 – 1977. V práci budu porovnávat skutečnost a její zobrazení (podobnosti, odlišnosti) v seriálu.
Vzhledem k relativní novosti seriálu téma zatím nebylo nijak zpracováno.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků)**:**
Cílem mé magisterské diplomové práce je zjistit, do jaké míry se seriál Vyprávěj odráží od skutečného stavu společnosti v období normalizace (konkrétně v letech 1968 – 1977). Na základě teoretických znalostí z odborné literatury, která se této doby týká, zjistím, do jaké míry se zpracování jednotlivých událostí a situací liší od tehdejší skutečnosti. Současně se zaměřím i na každodenní život běžných lidí, jak ho seriál zobrazuje.
Další věcí, která mě bude zajímat, je zasazení dobových zpravodajských materiálů a videonahrávek.
Seriál Vyprávěj si klade za cíl nenásilnou a zábavnou formou přiblížit situaci a události v československé společnosti od 60. let minulého století tak, aby byly srozumitelné i pro mladého diváka a aby lépe pochopil, jak v té době žili obyčejní lidé. Já bych ve své práci chtěla dojít k závěru, zda se tento záměr tvůrcům podařil (alespoň v mnou vybraném období).

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu)**:**

1. Teoretický rámec

Vymezení základních pojmů, hlubší pohled na politické, kulturní a společenské události, jejichž znalost je nezbytná k pochopení problematiky a správné aplikaci praktických znalostí, charakteristika seriálu Vyprávěj, jeho tvůrčí záměr, postavy

2. Praktická část

Praktická část bude zaměřena na zpracování jednotlivých politických, kulturních a společenských problémů v seriálu Vyprávěj, komparace jejich zobrazení v seriálu s poznatky získanými z odborné literatury
V praktické části mě bude zajímat zejména to, jak se k jednotlivým událostem postavili tvůrci seriálu a

do jaké míry jejich zpracování odpovídá skutečnosti, případně jak moc ji zkresluje.

Předpokladem je, že s postupem práce dojde ke konkretizaci a specifikaci tématu jednotlivých podkapitol.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):
Seriál Vyprávěj (4. díl 1. série – 16. díl 2. série)

Metody (techniky) zpracování materiálu:
Historická a společenská analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BLAŽEK, Petr, KAMINSKI, Lukasz, VÉVODA, Rudolf. *Polsko a Československo v roce 1968.* Praha: Dokořán, 2006. ISBN 80-7363-103-2
Kniha pojednává o dějinách Československa (a Polska) v roce 1968, který stojí na počátku období, jež jsem si zvolila pro svou diplomovou práci. Kniha mi poslouží vykreslení teoretického pozadí.

DRDA, Adam, MLEJNEK, Josef, ŠKODA, Stanislav. *Mýty o socialistických časech.* Praha: Člověk v tísni, 2010. ISBN 978-80-86961-98-9
Dílo se zabývá společností v době normalizace. Kniha popisuje příběhy lidí v časech normalizace, které budu využívat i já v diplomové práci k přiblížení života hlavních hrdinů a komparaci zobrazení běžného života v seriálu s tím, jak to bylo ve skutečnosti.

TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií.* Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4
Toto dílo se zabývá výzkumem médií, který budu i já provádět ve své diplomové práci. V knize jsou podrobně popsány postupy, jako je například analýza obsahových významů, kterou při zpracovávání práce využiji.

STRACHOTA, Karel a Adam DRDA. *Naše normalizace.* Praha: POINT CZ, 2011. ISBN 978-80-87456-11-8.
Kniha se zabývá obdobím normalizace, jak se opravdu žilo v Československu, zda šlo opravdu jen o útlak, jak prezentují média. Kniha bude sloužit jako jeden z pilířů teoretického východiska mé diplomové práce.

VANĚK, Miroslav. *Mocní? a Bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace : interpretační studie životopisných interview.* Praha: Prostor, 2006. ISBN 80-7260-161-x.
Kniha se zabývá rozdílem mezi politickými elitami a disidenty (včetně jejich rodin, zázemí a tak dále). Toto téma se objeví v diplomové práci, protože i v seriálu Vyprávěj se vyskytuje disidentská rodina, díky tomuto dílu tedy získám vhled i do tohoto problému.

Jako pramen mi poslouží i web České televize - www.ceskatelevize.cz, kde najdu veškeré informace o seriálu Vyprávěj, včetně jednotlivých dílů.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

CHLUPOVÁ, Jana. *Indirektní řečové akt v seriálu Vyprávěj*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd: 2012. Vedoucí diplomové práce PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

FEJTL, Michal. *Česká společnost na počátku normalizace.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta: 2011. Vedoucí bakalářské diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Železný, Jakub. *Charta 77 v dobovém mediálním a sociálním kontextu.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd: 2010. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Datum / Podpis studenta/ky

6.6.2013 .....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

6.6.2013 .....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga **Datum / Podpis pedagožky/pedagoga**

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ** A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUCÍ PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

ÚVOD ... **2**

1. SERIÁL JAKO TELEVIZNÍ ŽÁNR ... **4**

1.1. SITCOM A SOAP OPERA ... 6

2. SERIALITA ... **6**

3. MEDIÁLNÍ KONSTRUKCE REALITY ... **8**

4. KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ A HISTORIE ... **12**

5. ZOBRAZOVÁNÍ HISTORIE V TELEVIZNÍ TVORBĚ ... **13**

5.1. ČESKÉ SERIÁLY ZOBRAZUJÍCÍ HISTORII ... 16

6. SERIÁL VYPRÁVĚJ ... **18**

6.1. HLAVNÍ POSTAVY SERIÁLU VYPRÁVĚJ ... 22
6.2. VYMEZENÍ DOBY A UDÁLOSTÍ ... 25
6.2.1. Co je vlastně normalizace? ... *26*
6.3. SRPEN 1968 ... 28
6.3.1. Shrnutí ... *35*
6.4. CHARTA 77 ... 36
6.4.1. Shrnutí ... *41*
6.5. BĚŽNÉ UDÁLOSTI A ŽIVOT VE VYMEZENÉM OBDOBÍ ... 43
6.5.1. Oslavy 1. máje ... *43*
6.5.2. MDŽ ... *47*
6.5.3. Vojna ... *50*
6.5.4. Cestování do zahraničí ... *54*
6.5.5. Nakupování ... *58*
6.5.6. Organizované podnikové akce ... *61*
6.5.7. Shrnutí ... *64*
6.6. ODPOR PROTI REŽIMU ... 66
6.6.1. Běžný život disidentů ... *66*
6.6.2. Kontakt s policií ... *69*
6.6.3. Zakázané kulturní akce ... *73*
6.6.4. Shrnutí ... *76*

ZÁVĚR ... **78**

SUMMARY ... **81**

POUŽITÁ LITERATURA ... **84**

ELEKTRONICKÉ ZDROJE ... **86**

SEZNAM PŘÍLOH ... **89**

PŘÍLOHY ... **90**

Úvod

Má diplomová práce s názvem Československo v letech 1968 – 1977 a jeho zobrazení v seriálu Vyprávěj se zabývá tématem zmíněného seriálu a jeho ztvárněním jednak historických událostí, ale především běžného života tehdejších obyvatel Československé socialistické republiky. Zaměřuji se přitom konkrétně na období od počátku roku 1968 až do konce roku 1977. Práce tedy zahrnuje dvě zásadní události v dějinách Československa, čili vpád vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a vznik Charty 77 na přelomu let 1976 a 1977. Jak jsem však zmínila, největší pozornost věnuji zobrazení každodenního života lidí, který je komunistickým režimem výrazně ovlivněn.

Historická témata jsou pro filmové a televizní tvůrce oblíbenou kategorií, proto se o zobrazení historie více či méně úspěšně pokoušelo mnoho z nich. Není to ovšem zcela snadný úkol, zejména pokud se jedná o nedávnou minulost. Většina lidí nedokáže posoudit, zda a do jaké míry je autentické například filmové zpracování příběhu starověkých gladiátorů, případně středověkých bitev. Zcela jiné je to však při ztvárnění událostí, které má většina diváků stále v paměti.

V takových případech je třeba mít na paměti, že lidé často porovnávají zobrazované s vlastními prožitky a vzpomínkami. Je tedy důležité zobrazit dané období co nejvěrněji, ať už se jedná o kostýmy, rekvizity nebo například průběh různých oslav. Pokud se toto tvůrcům podaří, bude se divák ke sledování filmu, či seriálu vracet, aby si tuto dobu připomněl.

Ačkoli sami tvůrci seriálu tvrdí, že jejich snahou není pravdivé zobrazení či rekonstrukce historických událostí, ale spíše zachycení života jedné rodiny, je zřejmé, že bez určité míry autenticity se seriál, odehrávající se v nedávno minulé době, neobejde. Pokud by divák něčemu v seriálu nevěřil (nezáleží příliš na tom, zda jsou to herci, kostýmy, prostředí), kvalitu seriálu by to rapidně snižovalo. Největším úspěchem filmařů tedy je, pokud si divák při sledování takového díla říká: „Na tohle si vlastně pamatuju, takhle to tehdy opravdu bylo!“

Cílem mé diplomové práce je tedy zanalyzovat, do jaké míry se tvůrcům seriálu Vyprávěj podařilo přiblížit skutečnému životu v počátcích normalizace. Využívám k tomu metodu komparace skutečnosti a zobrazení v seriálu.

V první části diplomové práce představím žánr seriálu, jeho specifika a základní rozlišení jednotlivých druhů. Z teoretického hlediska se budu také věnovat problematice zobrazování historie v kultuře obecně a následně konkrétně v televizní tvorbě. Dále už se budu zabývat pouze seriálem Vyprávěj a zpracováním jednotlivých vybraných událostí a aspektů běžného života během období normalizace.

Abych obsáhla pokud možno co největší úhel pohledu, analýzu rozdělím do tří okruhů. První tvoří události ohraničující období – tedy invaze 21. srpna 1968 a vznik Charty 77. Druhou oblastí mého zájmu je běžný život obyvatel, kteří se snaží žít bez větších zásahů politiky, musí se ovšem přizpůsobit. Konečně třetím okruhem je život lidí, kteří bojují proti komunistickému režimu a také jsou za to určitými způsoby trestáni.

1. Seriál jako televizní žánr

Protože se ve své práci budu zabývat historickou analýzou televizního seriálu Vyprávěj, je třeba definovat nebo alespoň co nejvíce přiblížit žánr televizního seriálu, jeho charakteristické rysy a jeho zasazení do televizního programu.[1]

Seriál je v dnešní době nejčastěji využívaným televizním žánrem. Jedná se o audiovizuální dílo, které je rozděleno na různý počet (často značné množství) jednotlivých epizod. Každý díl daného seriálu má přibližně stejný časový rozsah, který většinou bývá kratší než samostatný celovečerní film.[2]

Počet dílů se u jednotlivých seriálů může velmi lišit. Byly vyrobeny a vyrábějí se i dnes (a v současné době jich je stále více) seriály, které mají veliký počet epizod[3], jiné seriály jich však mají jen několik. U seriálů nebývá výjimkou, že další díly jsou přidávány na základě úspěchu prvních epizod. Některé seriály jsou rozděleny na jednotlivé sezony, které zpravidla obsahují pevně stanovený počet dílů.

Seriál se vyznačuje tím, že vždy začíná pilotním dílem, který diváky uvede do situace a představí jim hlavní postavy, s nimiž se budou při sledování seriálu setkávat. Pilotním dílem může být jednoduše první díl seriálu. Nebývá však výjimkou, že pilotní díl je delší než ostatní epizody, často se setkáme i s tím, že představuje samostatný celovečerní snímek.

Seriály se objevují v televizním vysílání od jeho vzniku, ačkoli dříve měly samozřejmě poněkud jinou podobu, než jakou známe dnes. Velkou tradici mají seriály zejména v USA, Velké Británii, Austrálii a v některých zemích Latinské Ameriky, kde historie seriálů sahá až do období, kdy existovalo pouze rádiové vysílání. (Allen, 2004, s. 242)

[1] „Televizní seriál“ dále označuji jen jako „seriál“.
[2] Doba trvání dílů jednotlivých seriálů se může velmi lišit. Existují seriály, jejichž epizody si vystačí s dvacetiminutovým rozsahem, jsou naopak ale i takové, jejichž jeden díl je stejně dlouhý jako klasický celovečerní film. Kratší většinou bývají sitcomy – z českého prostředí je to například Comeback (délka jednotlivých dílů bývá okolo 25 minut), ze zahraničních zmíním například Krok za krokem nebo Přátelé (jejich díly se rovněž pohybují v časovém rozsahu 20 minut). Klasická délka dílů bývá od 50 do 60 minut. Například ale český seriál Četnické humoresky má jednotlivé epizody téměř v délce celovečerního filmu (okolo 80 minut).
[3] Tímto trendem se vždy vyznačovaly zejména jihoamerické telenovely.

Každý příběh (ať už se jedná o knihu, film nebo právě seriál) je určitým způsobem ohraničený. Znamená to, že jeho děj se odehrává jednak v daném časovém období, ale zároveň autor díla má na prezentaci příběhu pouze omezený prostor. Pokud je záměrem ve filmu nebo v seriálu představit děj, který probíhá během několika let, je nutné ho adekvátně zkrátit. Klíčové je, aby tvůrce díla velmi pečlivě dbal na výběr faktů, která do něj zahrne. Jednotlivé sekvence díla je pak třeba odvyprávět rychle, ale přesto zcela srozumitelně. (Novotný, 2007, s. 27)

Už od počátku se seriál, stejně jako kdysi televizní vysílání obecně, vyznačoval vysokou socializační schopností. Lidé sledují stejný příběh, o kterém spolu následně mohou diskutovat. Seriály tedy tvoří mimo jiné námět k hovoru. Dnes je plnění této funkce vzhledem k variabilitě televizního programu pro seriály složitější, než tomu bylo v minulosti. Oblíbené a „kultovní“ seriály však mají stále velmi širokou diváckou základnu a je tedy velice pravděpodobné, že člověk snadno narazí na další fanoušky.

Náhledy jednotlivých odborníků i laiků na televizní seriály se velmi rozcházejí. Podle jedné skupiny nemají seriály žádnou, nebo jen velmi nízkou, uměleckou hodnotu. Druhá skupina namítá, že seriál je žánr, který má diváka pobavit a u něhož se má člověk odreagovat od každodenních starostí (případně nahlédnout do osudu hlavních hrdinů na obrazovce a zjistit, že spousta lidí má podobné starosti).

Smetana tento rozpor popisuje takto: „Na jedné straně jsou na světě miliony diváků, kteří se těší jako děti na každé pokračování svého seriálu, mohou se s ním bavit, snít, přihřívat své iluze, obdivovat herce i kostýmy; proti nim stojí hrstky intelektuálů, děsící se hrůzostrašnosti scénáristického či režijního zpracování těchto věcí, vyslovují sžíravé věty, jimiž dávají najevo své opovržení nad poklesloství a prázdnotou televizního spotřebního zboží, a patrně by dostali psotník, kdyby měli sledovat více než jeden díl.“ (Smetana, 2000, s. 13)

1.1. Sitcom a soap opera

Jako typické seriálové žánry je možné označit tzv. soap operu, neboli mýdlovou operu[4], a sitcom, celým názvem situační komedie. Tyto seriály se vyznačují většinou větším počtem dílů, kladou důraz na city a emoce (soap opera) nebo na humorné scény (sitcom). Jejich umělecké cíle nejsou příliš vysoké, bývají vysílány především pro pobavení a uvolnění diváka.

Podle slovníku cizích slov je sitcom „zkratka pro anglické ‚situation comedy', jedná se tedy o: situační komedii. Tyto pořady se prvně objevily v rádiích 20. let 20. století, dnes jsou obvyklé zejména pro televize. Typické je pro ně mluvené slovo a odehrávání se na běžných místech, jako je domov nebo pracovní prostředí, a objevují se v nich většinou stále stejné postavy, jejichž počet není velký."[5]

Do definice soap opery se v současné době vejde velké množství dnešních seriálů. „Soap opera je drama, pokračující historie života nebo jinak řečeno, je to každodenní realita v dramatickém zhuštění, která se každý den nebo každý týden vypráví na obrazovce." (Müllerová, 1999, s. 122-123)

Jiná definice soap opery říká, že se jedná o „televizní seriál zobrazující v mnoha pokračováních idealizovaný každodenní život skupiny lidí, zvláště rodiny". (Diderot, 1999, s.195)

2. Serialita

Jedním ze zásadních principů, s nimiž audiovizuální tvorba pracuje, je serialita. Ta je charakterizována návazností a propojením jednotlivých mediovaných sdělení. (Reifová a kol., 2004, s. 225). Podle Burtona a Jiráka je serialita složitý jev, který je založen na opakování mediálního materiálu a na způsobu jeho zpracování. (Burton, Jirák, 2001, s. 172)

[4] Do žánru soap opery částečně řadím i seriál Vyprávěj, protože kromě historických událostí v něm hrají ústřední roli vztahy a emoce.

[5] Sitcom. *Slovník cizích slov .net* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: http://www.slovnik-cizich-slov.net/sitcom/

Serialita však není pouze jeden univerzální pojem, Arthur Asa Berger rozlišuje čtyři druhy seriality. Jedná se podle něj o „nové pokračování“ („retake“), „novou verzi“ („remake“), „sérii“ a „ságu“. „Nové pokračování“ představuje nový děj, v němž však hrají hlavní roli postavy předchozího úspěšného příběhu. „Nová verze“ naopak žádný nový příběh nepřináší. Autor díla pouze převezme děj již dříve zpracovaný a vytvoří svou, většinou o něco modernější, verzi stejného příběhu. V „sérii“ autor zpracovává nové příběhy, které se však týkají stále jedné a té samé osoby. A konečně „sága“ přináší příběhy a dějové zápletky, které se týkají jedné rodiny, případně jejich známých. Druhým bodem, který „ságu“ charakterizuje, je děj pokrývající delší časové období. (Berger in Burton, Jirák, 2001, s. 172)

Z hlediska principu seriality je důležité zmínit, že někteří mediální odborníci zabývající se tímto tématem rozlišují dva pojmy: série a seriál. McQuail tvrdí, že série je komponovaná souborem oddělených příběhů. Seriál naopak vrství jednotlivé epizody tak, že na sebe jejich děj navazuje bez přerušení a příběh plyne neustále dál. Oba typy se vyznačují kontinuitou, kterou zajišťuje zachování stále týchž hlavních postav. Dalším rozdílem mezi sérií a seriálem je to, že v sérii zůstávají stejní kladní hrdinové, zatímco záporné postavy jsou obměňovány.[6] V seriálech zůstávají jak kladné, tak záporné postavy, které spolu neustále nějakým způsobem bojují. Televizní divák tedy může mít pocit, že mezi jednotlivými díly pokračují hrdinové ve svých životech. (McQuail, 2009, s. 400-401)

Poslední dělení, které souvisí se serialitou a které bych zde ráda zmínila, se týká ukončení jednotlivých dílů seriálu. Robert C. Allen na základě tohoto úhlu pohledu rozlišuje seriály „otevřené“ a „uzavřené“. Děj otevřeného seriálu nesměřuje ke konečnému závěru. Žádný divák neočekává rozuzlení a vyřešení problémů během jedné epizody, děj plyne pomaleji. Z toho důvodu, že v otevřených seriálech není možné očekávat závěr, nebývá v nich jeden ústřední hrdina, k němuž by divák upoutal svou pozornost, ale naopak několik hlavních charakterů. (Allen, 2004, s. 251). Uzavřený seriál oproti tomu ke svému závěru dříve či později dospěje. Je proto možné po skončení takového seriálu na celé dílo nahlédnout zpětně a zaujmout určité stanovisko, zhodnotit ho, což u otevřeného typu seriálu nelze. (Allen, 2004, s. 254 – 255)

[6] Pod touto definicí série se většině televizních diváků zřejmě vybaví detektivní příběhy. Kladní hrdinové – vyšetřovatelé – se nemění, ale v každém díle bojují proti jiným zločincům. Každá epizoda navíc většinou přináší nový příběh, který nijak nenavazuje na ten předešlý.

3. Mediální konstrukce reality

Současně s tématem televizních seriálů je důležité neopomenout problém konstrukce reality, který se právě s televizním (ale obecně s mediálním) obsahem často pojí. Televize každý den přináší obraz skutečnosti, „objektivní reality“. Nejedná se pouze o problém či téma zpravodajství, jak by se na první pohled mohlo zdát, ačkoli zpravodajství je v tomto ohledu asi nejdiskutovanější oblastí. Konstrukce reality souvisí takřka se všemi televizními obsahy, od zpravodajství, přes seriály a dramatickou tvorbu obecně až po reality show. Při přijímání a případně následné interpretaci mediálních obsahů je třeba si položit otázku, zda se to, co televize divákovi předkládá, dá považovat za skutečný obraz světa a reality, nebo jde pouze o iluzi a jakési mediální, divácky atraktivní dílo.

Divák má tendence věřit tomu, co vidí na obrazovce a už nepřemýšlet, zda daný obsah odráží skutečnost, či ji přibarvuje podle svých potřeb. Problém však často bývá ukryt v tom, že člověk nemá možnost nahlédnout na problém jiným způsobem, než právě prostřednictvím médií. V takovém případě je zcela pochopitelné, že mediální realitu automaticky považuje za objektivní.

V tomto ohledu je problematika televizních seriálů specifická tím, že divák logicky neočekává, že všechny příběhy, emoce a události zpracované touto formou budou pravdivé. Může se ale stát, že seriál diváka natolik vtáhne do děje, že začne skutečnou a seriálovou realitu zaměňovat. Média mají na člověka veliký vliv, ať už vědomě či podvědomě. Navíc jsou si své moci velmi dobře vědoma a umí ji i obratně využít. Mediální sdělení, v mém případě televizní seriál, na toto také spoléhá, jak dokládá Denis McQuail.

Podle něj je vyprávění často založeno „na předpokladu o reálnosti a dojem své reálnosti se snaží posilovat dovoláváním se logiky, normality a předvídatelnosti lidského chování…Mediální realismus závisí na určitém předstírání, že zobrazovaný obsah je ‚jako ze života‘, jestli ne přímo pravdivý v tom smyslu, že se zobrazované skutečně odehrálo.“ (McQuail, 2009, s. 401)

Realistická fikce, jak tento jev McQuail nazývá, se opírá o víru, že by se popisované nebo zobrazované mohlo skutečně přihodit. Alice Hallová, která se zabývá zkoumáním hodnocení publika, popisuje šest hlavních aspektů, které mají vliv na

nekritické vnímání mediálních obsahů: uvěřitelnost, přesvědčivost, typičnost, faktičnost, emoční účast a narativní důslednost. (McQuail, 2009, s. 401)

V souvislosti s mediálními produkty je možné rozlišit tři roviny reprezentace lidí, institucí a skupin. Tyto roviny jsou označovány jako typy, archetypy a stereotypy. Každý z uvedených se vyznačuje různou mírou prokreslení zobrazovaného. O typech hovoříme v případě jedinečných lidských bytostí, které neexistují v reálném světě. Archetypy jsou konkrétní vyhraněné typy hluboko zakořeněné v jednotlivých kulturách. (Burton – Jirák, 2001, s, 188-190). Stereotypy zjednodušují, naturalizují a fixují zjednodušené, čímž určitým způsobem deformují svou předlohu. (Hall, 1997, s. 257)

„Stereotypy jsou konstitutivním prvkem sociální konstrukce reality – jsou především typizovanými nositeli soudů, postojů, názorů, případně předsudků.“ (Burton, Jirák, 2001, s. 189)

Podle Lippmanna stereotypy slouží k uspořádání reality do snadno pochopitelné podoby, představují jakési zkratky přímo k identifikaci významu. Tvrdí, že stereotypy nevedou ke skutečnému, reálnému poznání světa, ale k posílení stávajících mocenských struktur. (Lippmann in Burton, Jirák, 2001, s. 189-190)

Média ve společnosti zastávají funkci toho, kdo nastoluje témata. Nediktují sice, co si mají lidé myslet, ale směrují je k tomu, o čem by měli přemýšlet. (Kunczik, 1995, s. 199) Média tak činí pomocí neustálého upozorňování na témata, která jsou podle nich důležitá nebo nějakým způsobem zajímavá.

Je zřejmé, že média nemají dostatečný prostor pro to, aby všem událostem nebo například osobám věnovala stejnou pozornost. Už tento předpoklad ovlivňuje zobrazování reality. Je však třeba si uvědomit, že média tvoří pouze jednu součástku v procesu utváření mediální reality. Ta by nemohla vzniknout bez přispění recipienta (v mém případě diváka), který propojuje skutečnost s mediálními významy. Status skutečnosti získávají pouze obrazy, které získají i mediální ztvárnění. (Reifová a kol., 2004, s. 107)

Winfried Schulz ve své stati Masová média a realita: ‚Ptolemaiovské‘ a ‚koperníkovské‘ pojetí popisuje vzhledem ke vztahu médií a reality, kterou prezentují, dvě různá pojetí – ptolemaiovské a koperníkovské.

Ptolemaiovský náhled na mediální zobrazení reality vychází ze dvou předpokladů. Zaprvé, že masová média jsou pouhým pasivním zprostředkovatelem reality. Úkolem médií je věrné zobrazení skutečnosti a předkládání nezkresleného obrazu. Druhý předpoklad tvrdí, že média jsou něco, co je zcela odtrženo od společnosti a nejsou na ní tedy žádným způsobem závislá nebo jí ovlivněná. „Podle tohoto pojetí jsou masová média cizím tělesem, do společnosti nezasazenou a jí bytostně cizí technologií – mající potenciál ovládat a kontrolovat jednotlivce a manipulovat s nimi, stejně jako se sociálními skupinami, a tak společnosti škodit.“ (Schulz, 2000, s. 30)

Koperníkovské pojetí vztahu médií a reality je od Ptolemaiovského zcela odlišné. Netvrdí, že média by byla zcela odtržena od reality, naopak jsou podle něj média její nedílnou součástí. S tím souvisí i druhý bod, který definuje koperníkovské pojetí, a sice to, že média nejsou vnímána jako nečinný zprostředkovatel reality. Média podle zastánců tohoto pojetí hrají zásadní roli při utváření společnosti, jsou aktivním prvkem, z něhož představa o skutečnosti teprve vychází. Selektují podněty a události sociálního světa, zpracovávají je a interpretují.

„Realita, která je v ptolemaiovském pojetí pokládána za předmět a předpoklad komunikace, je v koperníkovském pojetí jejím výsledkem.“ (Schulz, 2000, s. 32)

Původní teorie tvrdily, že vztah mezi médii a recipienty lze pojmenovat jako vztah akce a reakce. Tento náhled předpokládal, že média mají neomezenou moc a publikum nemá prostředky, jak by se proti jejich nadvládě mohlo bránit.[7] Od takových teorií se ustoupilo ve 30. letech 20. století, kdy mediální odborníci začali zastávat názor, že média mají na společnost (míním společnost jako celek, nikoli jednotlivce) spíše dlouhodobý vliv. Zkoumá se také vliv médií na socializaci člověka. V průběhu socializace každý jedinec přijímá určité sociální konstrukce a na jejich základě definuje okolní realitu. (Jirák, Köpplová, 2007, s. 163 – 164)

Tématem sociální konstrukce reality se zabývali sociologové Peter L. Berger a Thomas Luckman. Ti tvrdí, že člověk, který žije v sociálním světě, má tendenci považovat jím žitou realitu za objektivní, na něm nezávislou a od něho se neodvíjející entitu. Zdůrazňují právě existenci sociální konstrukce reality, která není objektivní, nýbrž objektivizovaná. (Berger, Luckman, 1999, s. 58)

[7] Do této kategorie spadají například tzv. teorie magické střely nebo teorie podkožní injekce.

O tom, že média mají vliv na vnímání reality a v extrémních případech ji mohou i ovlivňovat nebo s ní manipulovat, se zmiňuje například i George Orwell ve svém utopickém románu 1984. Jistě, jedná se o smyšlený beletristický příběh, ale pokud se na něj podíváme z hlediska mediální konstrukce reality, může posloužit jako sice přehnaný, ale poměrně názorný příklad. V Oceánii, kde se děj románu odehrává, vládne Strana v čele s Velkým bratrem. Má pod kontrolou všechny „kultivované" obyvatele země (nezajímá se o nevzdělané a chudé proléty). Strana upevňuje svou moc více způsoby, já se však chci zaměřit na jeden konkrétní, kterým je manipulace s realitou. Hlavní hrdina Winston Smith pracuje na Ministerstvu pravdy, které paradoxně navzdory svému jménu manipuluje s realitou tak, jak se právě v dané době hodí Straně.

Takto je kniha uvedena v České bibliografické databázi: „1984, dnes již klasické dílo antiutopického žánru, je bezesporu jedním z nejpozoruhodnějších románů 20. století a brilantní analýzou všech totalitárních systémů. ‚Antiutopie' má i svého ‚antihrdinu'. Je jím Winston Smith, obyčejný, ne příliš statečný člověk, který si nepřeje nic světoborného: chce jen poznat skutečnou, ne zmanipulovanou podobu minulosti, věřit tomu, co vidí na vlastní oči a mít svobodu tvrdit, že dva a dva jsou čtyři."[8]

Ačkoli mnozí mohou namítat, že kniha je kompletně smyšlená, myšlenka konstrukce reality ve své extrémní podobě je zde vykreslená do podrobností. Pokud se nad tím více zamyslím, média skutečně mají obrovskou moc – ne snad zcela měnit vzpomínky lidí, ale do značné míry ovlivňovat jejich vnímání reálného světa, jak současného, tak právě i historie. Samozřejmě nemohou zcela změnit skutečnost a to, že se nějaká konkrétní událost odehrála, ale mohou určitým způsobem zkreslit okolnosti dané události.

Je logické, že lidská paměť není schopná zaznamenat vše a proto se časem vzpomínky obrušují a lidé snáze uvěří zkresleným informacím, pokud ovšem nejde o zásadní problémy.

Není však možné ze zkreslování reality vinit pouze média. To, jak se o skutečnosti, a především tedy o historické realitě, referuje, vždy velice záleží na dané

[8] 1984. In: *Česká bibliografická databáze* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://www.cbdb.cz/kniha-773-1984-nineteen-eightyfour

době, v níž realitu prezentujeme. „Musíme se smířit s tím, že historické poznání je stále nedokončené, že v minulosti budeme nacházet stále nové aspekty vzbuzující naši pozornost, že se změnou historické perspektivy se bude měnit i hodnocení jednotlivých historických událostí i jejich protagonistů, že toto hodnocení je vždy nějakým způsobem poplatné hodnotové stupnici historikovy současnosti.“ (Rak, 1994, s. 6)

4. Kolektivní paměť a historie

V této kapitole bych se ráda více zaměřila na problematiku kolektivní paměti a historie. O kolektivní paměti hovoříme pouze v souvislosti se vzpomínkami lidí, historie je naopak většinou postavená na nezpochybnitelných faktech. Každý člověk určitým způsobem vnímá, co se okolo něj děje, pamatuje si, co se stalo, jak se událost odehrála, své pocity, emoce atd. Pokud se jedná o události, které se netýkají pouze jednoho jedince, ale jsou společné pro větší skupinu lidí, lze hovořit o kolektivní paměti.

Francouzský sociolog Maurice Halbwachs rozlišuje individuální a kolektivní paměť. Ta individuální je podle něj však jen odvozená od kolektivní, protože lidé se při vzpomínání a rekonstrukci minulých událostí odrážejí od vzpomínek ostatních a minulost vnímají na základě skupinového myšlení, které každý jednotlivec podvědomě přebírá.

„Kolektivní paměť se od historie odlišuje přinejmenším ve dvou ohledech. Je to souvislý proud myšlení, v jehož nepřetržitosti není nic umělého, protože z minulosti uchovává pouze to, co je z ní dosud živé nebo schopné žít ve vědomí skupiny, která ji udržuje.“ (Halbwachs, 2009, s. 125.)

Z toho lze usoudit, že o kolektivní paměti můžeme hovořit pouze do doby, kdy ještě žijí lidé, kteří si danou dobu osobně pamatují. Oproti tomu historie představuje minulost, která už se odehrála tak dávno, že žádní pamětníci již nežijí. Podle Halbwachse je historie členěná na období podobně, jako je například divadelní hra rozdělena na dějství. Rozdíl je však v tom, že divadelní hra má stejné protagonisty až do konce, zatímco v historii se aktéři stále mění.

Dalším rysem, který odlišuje kolektivní paměť od historie, je ten, že historie samotná je jednotná, kolektivních pamětí naopak existuje více, závisí na různých skupinách lidí. Kromě toho historie vynechává nezáživná místa v minulosti, v nichž se nic důležitého neudálo. V paměti zaujímají oproti tomu největší prostor období, v nichž se žádné zásadní okamžiky neodehrály. (Halbwachs, 2009, 132)

Podnět k počátku náhledu na paměť jako na žitou nebo přenesenou zkušenost přineslo 20. století se všemi politickými, ekonomickými nebo sociálními změnami. S těmito událostmi je spjata právě snaha o přehodnocení sdílených představ o minulosti. (Šubrt, Pfeiferová, 2010b, s. 10)

V souvislosti s kolektivní pamětí Francoise Mayer upozorňuje na to, že všechny bývalé komunistické země k sjednocení představ a vzpomínek na minulost uplatňují institucionální prostředky, jako jsou zákony či přepisování učebnic dějepisu. Kromě toho po pádu komunistického režimu a po obnovení svobody slova začínají se svými paměťmi vystupovat různé skupiny, které se snaží prosadit si svou pravdu o minulosti. (Mayer, 2009, s. 37)

O problematiku historického vědomí se zajímá obor historická sociologie. Historické vědomí nevnímá jako „soubor znalostí, dojmů a představ o minulosti, nýbrž především jako vědomí určitých souvislostí (resp. kontinuity, diskontinuity a změny) mezi minulostí (ukládanou do kolektivní paměti), přítomností a budoucností; jako vědomí, které spoluvytváří postoje lidí k současnosti a budoucnosti“ (Šubrt, Pfeiferová, 2010a, s. 21).

5. Zobrazování historie v televizní tvorbě

Televizní seriály samozřejmě nejsou jediným pojítkem s minulostí. S historií, jejími pozůstatky a odkazy na ni se každý člověk setkává denně. Současná kultura se o historii velmi opírá, ať už se jedná o muzea, knihy, hudbu, filmy nebo seriály. V každém z těchto odvětví najdeme nějaké pozůstatky minulosti. Muzea jsou nabitá artefakty ze vzdálené či nedávné minulosti, knihy mohou přinášet zobrazení minulosti (které může být samozřejmě zcela smyšlené a podléhající autorově fantazii, jiné knihy

však přinášejí historická svědectví), případně i důkazy o naší minulosti. Hudební scéna přebírá staré hity a melodie, inspiruje se v minulosti.

Pro mou práci je však zásadní historie v televizní tvorbě a její zobrazení. Je samozřejmě velký rozdíl, zda se jedná o tvorbu, pro kterou je zásadní co nejpřesnější zobrazení historie, nebo o takovou, kde je hlavní dějová linka a historie se zde vyskytuje pouze pro dokreslení okolností.

„Televize a vizuální zpracování historie obecně má stále větší vliv na zobrazování historických faktů a na posouvání zájmu o historii do pozice volnočasové aktivity.“ (de Groot, 2009, s. 147)

Historie je podle de Groota pro televizní a filmovou tvorbu bohatým zdrojem motivů a inspirace obecně. Využívají ji jak komediální díla, seriózní dramata, tak i například žánr fantasy. Pro tvůrce těchto děl historie slouží jako odrazový můstek pro náhled na moderní svět, zvěčňování určitých kulturních hegemonií nebo pro objevování nekonformních sexuálních identit.

Podle de Groota má televize obrovský vliv na vnímání historie. Uvádí názor Adriana Wooda, který tvrdí, že média velmi významně ovlivnila náhled lidí na druhou světovou válku, její zobrazování je podle Wooda zavádějící. Média totiž k jejímu zobrazení využívala ve velké míře pouze černobílé záběry, ačkoli k dispozici byl i barevný materiál. Pokud ho tvůrci výjimečně zařadili, diváky tyto záběry rozrušily. (de Groot, 2009, s. 150)

Historické filmy a další útvary zobrazují zejména nedávnou minulost, která se týká například národní identity a má vztah k současnosti. Historická fakta v takovém případě mohou, ale nemusí být zcela známá. Zobrazení takových událostí následně podléhá nejen jejich interpretaci, ale také divákovu porozumění. (de Groot, 2009, s. 208)

Zobrazování historie v televizi usiluje o dosažení jakési hyperautenticity a potvrzení reality, případně nereálnosti zobrazovaného. (Perry, 1998, s. 34). Dramatická tvorba, ať už založená na klasickém seriálovém nebo historickém ději, se snaží o věrnou prezentaci reality například pomocí dobové módy. Zařazení věrohodných kostýmů utvrzuje diváky, že produkt (seriál, film) z velké míry obsahuje pravdivé skutečnosti.

Podle de Groota rozlišovat pravdu a fikci při zobrazování minulosti není snadné, v dramatické tvorbě se velmi prolínají. Seriály usilují o autenticitu a využívají mnoho způsobů, aby toho dosáhly. Větší fikci a iluzi přiznává pouze komediální žánr.

Tulloch k tomu říká, že důvod, proč filmaři chtějí do seriálového příběhu vpustit naturalismus a věrné zobrazování historie, je referovat o pohybu dějin a ekonomických změnách. Tvůrce jednoduše pomocí krátkých scén provede hrdiny příběhu několika desítkami let a snaží se přitom zobrazit okolní svět, který dané postavy obklopuje a ovlivňuje jejich život a chování. (Tulloch, 1990, s. 171)

„Neviděl jsem mnoho televizních pořadů, které pokryly 34 let historie během života jednoho člověka. Něco takového se objevuje v americké minisérii Roots, která odstartovala popularitu minisérií jako takových.“ (McGrath in Tulloch, 1990, s. 172)

Televizní produkce využívá k zobrazování historie mnoho různých nástrojů a nejlepších výsledků dosahuje jejich kombinací a souhrou. Žádný film nebo seriál, který se odehrává v historii, nemůže vzniknout bez použití věrohodných kulis, které vytvoří atmosféru daného období. S tím souvisí i využívání dobových kostýmů, bez nichž by žádné historické dílo nemohlo vzniknout. Pokud se podíváme na historické snímky, jakými jsou například Amadeus Miloše Formana, Jméno růže od režiséra Jeana-Jacquese Annauda nebo Polanského Pianista, můžeme se jednoduše přesvědčit o tom, že kulisy a kostýmy jsou významným komponentem, který dopomáhá ke kvalitě filmu.

Další významnou roli při zpracování díla, v němž chce tvůrce věrohodně zobrazit historii, hraje řeč. Každá doba a každé prostředí má svá specifika, která se vztahují také na mluvu osob žijících v daném období nebo prostředí. Pro věrohodnost díla je důležité toto neopomíjet. Pokud se jedná například o snímek odehrávající se ve středověku, jako je Statečné srdce Mela Gibsona nebo Kladivo na čarodějnice Otakara Vávry, je třeba tomu přizpůsobit i dialogy.

Pokud si dílo klade za cíl ukázat divákovi historii a fakta tak, jak se skutečně odehrála, nebo se tomuto stavu alespoň co nejvíce přiblížit, je žádoucí zobrazit historické události co nejvěrněji, držet se dobových zvyklostí a dodržovat klíčová fakta.

Často se historické snímky snaží ukázat atmosféru daného období. K tomu slouží smyšlený příběh, který je zasazen do tehdejších událostí a okolností. Zde se tvůrci

nesnaží o přesné vykreslení historických faktů, ale hlavně o vtažení diváka do děje. Chtějí mu tak ukázat, jak tehdejší doba vypadala a jak se v ní žilo.

5.1. České seriály zobrazující historii

Už dříve Česká televize vyráběla seriály, které se odehrávaly v minulosti a snažily se, ať už s humorným podtextem, nebo dramaticky, zobrazit život v tehdejším Československu. Často se jednalo o velmi úspěšné seriály s poměrně vysokou sledovaností, které byly později pro divácké ohlasy reprízovány.

Seriálů, které se o zobrazování historie snaží, je mnoho. Pro ilustraci ze současné produkce vybírám pouze některé. Opomínám přitom seriály, které vznikly v období před listopadem 1989.[9]

Četnické humoresky

V roce 2000 se na obrazovkách objevil projekt Četnické humoresky režiséra Antonína Moskalyka. Prvorepublikový brněnský četnický sbor vyšetřuje někdy složitější a nebezpečné, jindy poněkud úsměvné kriminální případy. Zároveň četníci prožívají každodenní starosti nebo milostné příběhy, což seriálu také dodává na atraktivitě. V seriálu je vidět obraz tehdejší společnosti a života zejména na vesnici. Dílo bylo velmi náročné na kostýmy, rekvizity, dobová auta, motorky. Jednoduché nebylo ani hledání prvorepublikových prostor pro natáčení.

„Nápad natočit seriál o prvorepublikovém četnictvu byl geniální. Diváci to ocenili téměř absolutní sledovaností, která neklesala ani při opakování.“ (Moc, 2009, s. 34).

Díky velice úspěšnému přijetí prvních třinácti dílů se Antonín Moskalyk rozhodl natočit pokračování – dalších 13 epizod. Následně byla zpracována ještě třetí série (opět o 13 dílech).[10]

Zdivočelá země

[9] Příkladem takového historického seriálu může být F. L. Věk.
[10] Během natáčení třetí série zemřel režisér Moskalyk, proto se jeho práce ujala dcera Pavlína.

„Je krátce po válce. Do své rodné obce Svatý Štěpán v česko-německém pohraničí se vrací válečný pilot Antonín Maděra. Sudetští Němci právě odcházejí.“ (Moc, 2009, s. 262) To je jen krátký úvod do seriálu, který se odehrává po 2. světové válce.

Zdivočelá země je dílem tvůrců Jiřího Stránského a Hynka Bočana. Prvních dvanáct epizod, které se v České televizi objevily v roce 1997, poměrně přesně zobrazují život a poměry v sudetském pohraničí bezprostředně po skončení 2. světové války. Tvůrci ukazují poválečné Československo tak, jak to do té doby nikdo neudělal, a odhalují, co zatím zůstávalo skryto. Nesnaží se nikomu zavděčit, přibarvovat skutečnost – zobrazují syrovou realitu, jaká opravdu byla.

Také Zdivočelá země se dočkala tří dvanáctidílných pokračování, která se odehrávají převážně v 50., 60. a 70. letech.[11]

První republika

V roce 2014 přišla Česká televize s dalším projektem, který měl navázat na úspěch seriálu Vyprávěj. Opět se jedná o televizní seriál, který se odehrává v minulosti, tentokrát je však děj zasazen do období první republiky, do let bezprostředně po 1. světové válce. Odtud pochází i název, který zní jednoduše První republika. Televize vsadila na obdobné složení tvůrčího týmu, jako v případě seriálu Vyprávěj. Režisérem se stal Biser Arichtev, na tvorbě se podíleli také Filip Bobiňski nebo Petr Šizling.

Česká televize dílo původně prezentovala jako seriál, který chce prostřednictvím rodiny z vyšší vrstvy ukázat, jak se po 1. světové válce v Československu žilo. Výsledek je ovšem takový, že se jedná o detektivní příběh zasazený do období první republiky.

Seriál První republika má na svých internetových stránkách doplňující informace o tom, jak se tehdy žilo, jak co probíhalo a podobně. Zajímavý je odkaz s názvem Dobové noviny. Tento „zpravodaj“ přináší informace o tom, co se stalo v době, v níž se odehrává příslušný děj seriálu, aby si návštěvník internetových stránek mohl lépe

[11] Zdivočelá země IV. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10225075918-zdivocela-zeme-iv/6231-o-serialu/

představit období první republiky. V rámci těchto novin se nachází i rubrika Jak se žilo, kde jsou popsány například tehdejší profese nebo každodenní starosti lidí.[12]

6. Seriál Vyprávěj

Retroseriál Vyprávěj je divácky úspěšnou sérií České televize, která se odehrává mezi lety 1964 až 2005. Mezi hlavní tvůrce seriálu patří režisér Biser Arichtev, s ním producenti Filip Bobiňski, Petr Šizling a vedoucí projektu a scénárista Rudolf Merkner.

Seriál má celkem 106 dílů. První řada diváky zavádí do období 1964 – 1973 (26 dílů), druhá řada navazuje od roku 1974 a končí v roce 1977 (16 dílů). Následuje třetí sezona, která zobrazuje léta 1977 až 1989 (26 dílů), čtvrtá řada se soustředí na období pouze tří let 1989 – 1991 (16 dílů). Poslední je pátá řada, která se odehrává od roku 1991 a uzavírá celý seriál rokem 2005 (22 dílů).

Kromě těchto 106 pokračování seriálu tvůrci zpracovali dalších 9 dílů, které mapují osudy vedlejších postav, které v seriálu do té doby nebyly přesněji popsány, ale jejich příběh je něčím zajímavý.

„Autoři vyprávějí o životě s nadhledem, humorem, přivádějí své hrdiny do situací, které jsou pro dnešní mladé někdy dost nepochopitelné – fronta na pračky, maso pod pultem, nákup televizorů pouze za úplatu a ještě v sousedním městě, emigrace na zkoušku atd.“ (Moc, 2009, s. 256)

Tvůrci seriálu Vyprávěj v rámci webu České televize divákům přinesli speciální internetové stránky věnované pouze danému seriálu.[13] Diváci mají možnost zde nejen zhlédnout jednotlivé díly, které už Česká televize odvysílala, ale stránky jsou obohaceny také o speciální videa a aplikace. Pokud jde o videa, nejen pro pamětníky, ale i pro mladé lidi, kteří danou dobu nezažili, jsou připraveny dobové příspěvky rozdělené do několika tematických kategorií: Jak na to, Domácí politika, Zahraniční politika, Věda a technika, Sport a Životní styl. Zaujala mě první jmenovaná rubrika Jak

[12] První republika. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10532695142-prvni-republika/
[13] Vyprávěj: V každé době toužíme po štěstí. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10195164142-vypravej/

na to. V ní se návštěvníci stránek dozvědí například, jak se tenkrát chalupařilo, co patřilo do povinné výbavy na tělocvik nebo jak se slavil 1. máj. Ostatní kategorie videí jsou opravdu dobové zprávy, které byly v dané době odvysílány.

Všechna tato videa i jednotlivé díly seriálu jsou uspořádány do přehledné časové osy, aby měl divák představu, k jakému roku přesně se video nebo konkrétní díl vztahuje. Zároveň si divák díky časové ose může lépe představit dobu a zasadit si události do souvislostí.

Seriál prostřednictvím rodiny Dvořákových, konkrétně díky zprostředkování vypravěče Honzy Dvořáka, ukazuje osudy lidí v komunistickém Československu, následnou sametovou revoluci v listopadu roku 1989, rozpad Československa a život v samostatné České republice. Jak již bylo řečeno, začátek seriálu je zasazen do roku 1964, kdy se na vysoké škole setkávají Karel Dvořák (Roman Vojtek) a studentka prvního ročníku Eva Martináková (Andrea Kerestešová), která přijela do Prahy studovat ze Slovenska. Před diváky se začínají odehrávat životy členů rodiny Dvořákových v průběhu několika desetiletí.

Jednotlivé díly jsou zasazeny do konkrétní doby, osudy lidí jsou ovlivněny dobovými událostmi, jako je například vpád vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 nebo sametová revoluce v listopadu 1989. Zásadní je ale v seriálu zejména každodenní život obyčejných lidí a zobrazení toho, jaké jsou jejich všední starosti v konkrétní době. Seriál ukazuje divákům, jak se během komunismu například stály fronty na nedostatkové zboží, jak se cestovalo do zahraničí, zobrazena je také stavba metra, pochod Praha-Prčice nebo starosti studentů na tehdejších základních, středních a vysokých školách.

„Hlavní akcent ve vyprávění je kladen na příběh rodiny, na všední problémy jednotlivých členů, ne na politiku či ‚velkou' historii. Jako když listujete rodinným fotoalbem. Není záměrem analyzovat nebo nějak hodnotit historické události, jde spíše o to, jak zachytit co nejvěrněji dobu a pocity účastníků v konkrétních situacích."[14]

Protože se seriál zabývá poměrně nedávnou minulostí, události v něm zobrazené by bylo možné zařadit do takzvané kolektivní paměti.[15] Existuje totiž velké množství

[14] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf
[15] Touto problematikou jsem se zabývala v kapitole nazvané Kolektivní paměť a historie.

lidí, kteří mají dobu stále uloženou v paměti. Zároveň je seriál vyprávěn z pohledu hlavního hrdiny, který vzpomíná na svou rodinu a na to, co v daném období prožila. Při analýze seriálu však zůstanu u pojmu historie.

Seriál je možné rozdělit do dvou linií, které se vzájemně doplňují a pouze spolu tvoří ucelený příběh. První takovou částí jsou samotné osudy rodiny Dvořákových a jejich přátel.[16] Druhou linkou jsou dobové události, do kterých jsou tyto osudy zasazeny a které rodina prožívá. Do života hlavních postav zpravidla zasahuje určitá soudobá událost.

Seriál je v tomto ohledu speciální zejména v tom, že využívá skutečné dobové záběry, které tvůrci zakomponovali do jednotlivých dílů. V každém dílu je sled několika dobových záběrů hned v úvodu, aby pomohly diváka uvést do kontextu doby. Další se nachází i na konci každého pokračování. Výjimkou jsou velmi významné historické události, kterých se hrdinové seriálu sami účastní. V takovém případě jsou dobové materiály využívány ještě ve větším množství. Jsou zakomponovány přímo do děje a prolínají se se záběry natočenými v rámci vytváření seriálu a vytváří tak dojem větší autenticity a více zobrazují konkrétní událost, jak opravdu tenkrát probíhala. Tato situace v seriálu nastala v případě oslav 1. máje, vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 nebo například při zobrazování událostí po upálení Jana Palacha. Velký význam dobové materiály hrály zejména v dílech, které se zabývaly sametovou revolucí v listopadu 1989.

„Historická událost je do příběhu zakomponována nenásilně a navíc připomenuta pomocí vložených dobových filmů, ale také díky kostýmům a rekvizitám, které si z té doby mnozí ještě pamatujeme… Aby bylo dosaženou autentičnosti, byly všechny historické události konzultovány s historiky specializující se na nedávnou minulost.“[17]

Zde bych se ráda vrátila k teoretickým poznatkům, které jsem uvedla výše. Konkrétně tedy k realistické fikci a Alici Hallové, která zkoumala aspekty, jež mají vliv na nekritické vnímání mediálních obsahů (uvěřitelnost, přesvědčivost, typičnost,

[16] Na základě Bergerova rozdělení (viz. kapitola Serialita) je možno seriál Vyprávěj definovat jako „ságu“. Jedná se o příběhy jednotlivých členů rodiny Dvořákových, které se odehrávají během dlouhého časového horizontu.

faktičnost, emoční účast a narativní důslednost), a jejich aplikaci na seriál Vyprávěj a jeho snahu o zobrazování historické reality. Seriál Vyprávěj totiž skutečně obsahuje ve větší či menší míře všechny zmíněné body.

Uvěřitelnost: V seriálu jsou zahrnuty příběhy, osoby, prvky, které nejsou nijak přemrštěné, a divák si je snadno dokáže představit v běžném životě

Přesvědčivost: Seriál je přesvědčivý nejen z hlediska zápletky, což úzce souvisí s předchozím bodem, ale i z hlediska zobrazování historických událostí, což je podpořeno zejména zařazením dobových materiálů.

Typičnost: Televizní diváci, kteří sledují seriál a zároveň zažili dobu, kterou připomíná, se s mnohými věcmi dokáží ztotožnit. Často se jedná o detaily, které však mají důležitou úlohu při dotváření celku.

Faktičnost: Ačkoli tvůrci seriálu tvrdí, že si nekladou za cíl věrně zdokumentovat historické události, dílo je na historii vystavěno. Je proto důležité, aby byly události zobrazeny věrohodně, tím pádem co nejpřesněji.

Emoční účast: Příběh popisuje osudy rodiny Dvořákových, s níž není obtížné se ztotožnit. Televizní diváci tedy prožívají radosti i starosti jednotlivých členů často tak, jako by byly jejich vlastní.

Narativní důslednost: Tvůrci seriálu Vyprávěj se snaží vyprávět jednotlivé příběhy poměrně důsledně, v ději nevznikají mezery nebo místa, kde by se divák ztrácel. Počítají i s tím, že se na seriál dívají mladí lidé, kteří dobu nezažili.

Autor a producent Filip Bobiňski zasazení seriálu do historických událostí komentuje takto: „Naše postavy se stejně jako lidé v běžném životě v minulosti setkají třeba s podpisovými archy Charty 77, někteří měli příbuzného, který emigroval nebo byl blízký disentu, museli povinně na první máj nebo podnikovou oslavu MDŽ, shání bony, aby si mohli koupit džíny a tak podobně. Hlavní hrdinové seriálu nejsou ani angažovaní komunisté ani proti režimu nebojují, spíše žijí své každodenní životy tak, jak to v té

[17] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf

nelehké době bylo nejlépe možné, prožívají lásky a nevěry, osobní a pracovní úspěchy i neúspěchy, někdy zjišťují, že se svými morálními zásadami to nemají lehké.“[18]

6.1. Hlavní postavy seriálu Vyprávěj

Seriál Vyprávěj je založen na principu rodinné ságy. V seriálu se objevuje velké množství postav, jejich osudy se odvíjejí během dlouhého časového období. Charaktery hrdinů se postupem času lehce mění, přicházejí nové postavy a naopak některé odcházejí. Není proto možné určit několik hlavních postav, které jsou nejdůležitější pro celý seriál.[19]

Zde jsem proto shrnula postavy, které se objevují a mají zásadní význam v časovém období, které jsem si určila jako výchozí pro mou diplomovou práci. Opomíjím tedy mnoho vedlejších postav, které se sice v ději objevují, ale nemají zcela zásadní význam.[20]

Honza Dvořák (Zdeněk Piškula, Jiří Novák, Braňo Holíček, Matěj Hádek, hlas vypravěče: Vojtěch Kotek, později Matěj Hádek)

Honza je hlavním vypravěčem příběhu rodiny Dvořákových. Narodí se v roce 1965, nezná tedy nic jiného než komunistický režim. Když ale dospěje, uvědomí si, že by v Československu mohlo být líp a velmi zaníceně se angažuje během listopadu 1989. Jeho životní láskou je Lucie Francová, s níž se nakonec ožení.

Karel Dvořák (Roman Vojtek)

Karel zpočátku vystupuje jako zásadový a slušný člověk, z jeho úst mohou diváci slyšet větu „Tady jde o princip!“ Snaží se tímto heslem řídit, ale ne vždy je to v době, v níž se snaží žít normální život, možné. Často však musí dělat kompromisy, aby například uživil rodinu nebo mu byl přidělen byt. I když mu byl několikrát nabídnut vstup do strany, brání se tomu a podlehne až v roce 1989. Občas klopýtne a dělá v životě chyby, jako je například poměr s milenkou Kamilou.

[18] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf
[19] Hlavní a většinou i vedlejší postavy zůstávají v ději po celou dobu, nebo alespoň většinu času, což je jedním ze znaků, který odlišuje seriál od série.
[20] Pro úplnost příloha obsahuje vztahovou mapu hrdinů seriálu Vyprávěj.

Eva Dvořáková, za svobodna Martináková (Andrea Kerestešová)

Eva si tím, že se ze zapadlé slovenské vesničky dostala do Prahy, splnila svůj životní sen. Snaží se být co nejlepší manželkou a matkou, ale stereotypní rodinný život není pro ni, stále ji lákají nové možnosti. Přesto svou rodinu miluje a dělá pro ni vše, co může. Má dvě sestry, které později také přijdou pracovat do Prahy.

Jana Dvořáková (Veronika Freimanová)

Jana miluje svého manžela Josefa a děti Karla a Zuzku. Pracuje jako účetní ve Státním plánovacím ústavu. Je velice obětavá, ale někdy to se svou láskou a péčí o své blízké dokonce trochu přehání. „Duše celé rodiny. Iniciátorka veškerého dění, která se kvůli upřímné snaze pomoci upíše Mefistovi, za což pak musí pykat.“[21]

Josef Dvořák (Svatopluk Skopal)

Josef je občas poněkud vznětlivý. Jeho významnou vlastností je tvrdohlavost a s tím související zásadovost, kterou po něm zdědil syn Karel. Snaží se žít, jak se dá, proti režimu se nijak výrazně nevzpírá, ale rozhodně komunisty nepodporuje.

Babička Běta (Nina Divíšková)

„Takový malý generál celé rodiny, ale i moudrá duše, která každému ráda pomůže. Dalo by se říci, že je i svědomím rodiny. Vždy odkazuje ke klasickým hodnotám první republiky, čímž ostatní obvykle přivede do varu a občas i do maléru.“[22] Babička Běta nesnáší komunisty a při každé sebemenší zmínce jejich podpory, jako je například vyvěšování vlaječek, vyhrožuje, že se odstěhuje. Přesto se však svou rodinu snaží udržovat pohromadě, což se projevuje zejména v případě jejích tří synů, které často usmiřuje.

[21] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf
[22] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf

Tonda Sova (Jaromír Nosek)

Tonda je v seriálu zástupcem odporu proti komunistickému režimu, ačkoli to zpočátku nebylo zcela patrné. Potom je ale vyloučen z vysoké školy a následně i zavřen do vězení za šíření protirežimních názorů. Bojuje proti režimu, říká, co si myslí a nejednou se kvůli tomu dostane do problémů. Ožení se se Zuzkou Dvořákovou, která ho v jeho protirežimních aktivitách podporuje.

Zuzka Dvořáková, později Sovová (Hana Vagnerová)

Zuzka obdivuje Tondu a podporuje ho v boji proti režimu. Sama má ale strach nějak výrazně vystupovat z řady, hlavně kvůli dceři Majdě, která se jim s Tondou narodila. Stejně ale neunikne občasným výslechům a domovním prohlídkám.

Jarda Franc (Ondřej Veselý)

Jarda je ctižádostivý, ale také velmi sebestředný a pokrytecký muž. Velice tvrdě si jde za svým cílem bez ohledu na ostatní. Jeho otec je vysoký komunistický funkcionář, díky čemuž má snadnou cestu k těm nejlepším zaměstnáním. Na rodině mu příliš nezáleží. Ačkoli se ožení s Veronikou, je už od vysoké školy zamilovaný do Evy.

Veronika Francová, za svobodna Malá (Alžběta Stanková)

Veronika je Evy nejlepší kamarádka už od studií na vysoké škole, potom spolu i pracují v jedné kanceláři. „Pořád si vybírá, taktizuje a vždycky přebere. Člověk by jí přál, aby měla spokojený život, protože je sympatická. Ale ona se vždycky zachová tak, že ji osud znova klepne přes prsty.“[23]

[23] Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf

6.2. Vymezení doby a událostí

Pro svou práci jsem si zvolila období od roku 1968 do konce roku 1977. V seriálu se jedná o 23 dílů z první série, všech 16 dílů druhé a navíc ještě 4 díly z třetího pokračování seriálu.

Příběh tohoto období tedy začíná Pražským jarem a okupací v srpnu 1968 a končí událostmi okolo Charty 77. Vstup vojsk Varšavské smlouvy a Charta 77 jsou z mého pohledu nejdůležitějšími historickými a politickými událostmi té doby, proto je ve své práci nemohu pominout. Navíc jsou to v podstatě jakési mezníky, které ohraničují mnou vymezený časový úsek.

Mezi lety 1968 a 1977 probíhala normalizace, kdy se běžní lidé snažili žít obyčejný život s co nejmenšími zásahy politiky. Tento běžný život bude kromě výše uvedených událostí druhým významným pilířem mé práce. Zaměřím se na to, jak lidé v době normalizace žili a jak se to podařilo ztvárnit tvůrcům seriálu Vyprávěj. Mezi takovými věcmi, které v té době ovlivňovaly běžný život, se objevuje například vojna, která byla pro mladé muže povinná, oslavy 1. máje, omezované cestování do zahraničí a s tím spojené těžkosti na hranicích, organizované podnikové zájezdy, nedostatek zboží nebo mezinárodní den žen.

Třetí kategorií, které se v práci věnuji, jsou naopak životy těch, kteří se snažili režimu vzepřít – jejich boj, výslechy na policii, zakázané kulturní akce. Reprezentantem této skupiny je Tonda Sova s pozdější manželkou Zuzkou Sovovou.

Z hlediska výše zmíněných událostí a životních okolností, nebudu analyzovat všechny díly, které do časového období spadají. Důvodem je, že v některých epizodách nejsou historické události tím hlavním, ale přebíjí je příběh rodiny, který není pro mou práci klíčovým. Proto se zaměřím především na ty díly, v nichž se významně odráží dobové reálie.

O normalizaci nebylo jednoduché vyprávět tenkrát a není to snadné ani dnes. Snahy o interpretaci tehdejší historie v současné kultuře vycházejí poněkud naprázdno a příběhy vypadají chudě. Týká se to nejen vyprávění o velkých zásadních věcech, ale také osobních příběhů. „Nejistota ohledně způsobu, jak o normalizaci vlastně vyprávět, se přitom odráží nejen v dobovém normalizačním diskurzu, ale též v kontextu

postkomunistických obrazů minulosti. Zdá se, jako by 70. a 80. léta zvláštním způsobem vzdorovala narativní konfiguraci, jako by v nich a o nich nebylo (především s ohledem na historickou zápletku) o čem vyprávět.“ (Činátlová, Bílek, 2010, s. 166)

6.2.1. Co je vlastně normalizace?

V mé práci je jedním z klíčových termínů pojem „normalizace“. Je proto nezbytné alespoň stručně definovat tento termín a období, které označuje.

Obecně bývá pojmem normalizace označováno období, které následovalo po obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a trvalo až do listopadu 1989.[24]

Názory odborníků na počátky normalizace se však různí. Podle některých zdrojů normalizace začala už po návratu Alexandera Dubčeka a jeho kolegů z Moskvy, kde podepsali tzv. Moskevský protokol.[25] „Poprvé výraz údajně použil Brežněv, když po invazi chtěl od Dubčeka a jeho skupiny, aby situaci v ČSSR co nejdříve ‚normalizovali‘.“ (Pruša, 2011, s. 276)

Někteří historikové však jako období normalizace označují až dobu od dubna roku 1969. Proces normalizace byl podle některých zdrojů definitivně zahájen 17. dubna 1969 na plénu ÚV KSČ, kdy byl z funkce odvolán Alexander Dubček a na jeho místo dosazen Gustáv Husák podporovaný Moskvou.[26]

Odlišný je také názor Zdeňka Doskočila, který pojem normalizace okomentoval takto: „Z hlediska datace má termín ‚normalizace‘ dva významy. Označuje období let 1968 – 1971, tedy proces postupného znovuobnovení vlády komunistické strany nad československou společností (pro tuto periodu se v dobovém tisku a projevech používal i výraz ‚konsolidace‘). V přeneseném významu se ‚normalizace‘ používá také pro

[24] Pruša dodává, že ačkoli se dnes termínem normalizace běžně označuje období od srpna 1968 až do roku 1989, během 70. a 80. let bylo za normalizaci považováno pouze období od srpna 1968 do dubna 1969. (Pruša, 2011, s. 276)
[25] Moskevským protokolem uznali představitelé Československa vstup vojsk Varšavské smlouvy do země. (http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/moskevsky-protokol-korunoval-okupaci-ceskoslovenska-nadeje-byly-pohrbeny/)
[26] Komunistická strana Československa (KSČ): Proces normalizace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_08.php

druhou polovinu existence komunistického režimu, tedy léta 1968 – 1989, protože neexistuje jiný vhodný alternativní název.“ (Doskočil, 2006, s. 27)

Já se ve své práci budu držet prvního názoru, který počátek normalizace datuje od srpna 1968 a její konec do listopadu 1989.

Důležitým momentem, který proces normalizace ještě více posílil, bylo na podzim 1970 vydání dokumentu s názvem Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ. Sovětská okupace zde byla označena za bratrskou a internacionální pomoc, obrodný proces naopak za kontrarevoluci.[27]

Normalizace je vlastně zastavení demokratizačního procesu, který postupně v Československu probíhal v 60. letech a opětovné nastavení pořádků, které KSČ zavedla před tímto demokratizačním obdobím. Komunistická strana znovu upevňovala svou pozici, k čemuž využívala hrozby, nátlak, nabídky nejrůznějších výhod. Manipulovala s fakty a hodnotami, očerňovala nepřizpůsobivé obyvatelstvo.[28]

Období normalizace se neslo ve znamení stranických čistek, o moc přicházeli představitelé Pražského jara a byli nahrazováni těmi, kdo byli nakloněni principům normalizace. Od dubna 1969 do jara 1971 bylo ze strany vyloučeno 30 000 komunistů, včetně Alexandera Dubčeka. Kromě toho byla rušena různá politická a společenská uskupení. (Bábíková, 2010)

Normalizace se však netýkala pouze politické veřejnosti, ale všech obyvatel Československa. Součástí procesu normalizace bylo například opětovné zrušení svobody slova, znovuzavedení cenzury a důsledná kontrola sdělovacích prostředků obecně, rušení mnoha periodik nebo uzavírání hraničních přechodů.

Do velké míry normalizace připomínala 50. léta, její součástí byl neostalinismus.[29] Společnost se nejprve snažila o odpor a vyjádření nesouhlasu například studentskými stávkami, peticemi nebo extrémními akcemi, jako bylo sebeupálení Jana Palacha a Jana Zajíce. Postupně, právě nedlouho po zmiňovaném dubnovém zasedání ÚV KSČ, však většina obyvatel rezignovala a jediné protirežimní

[27] Komunistická strana Československa (KSČ): Proces normalizace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_08.php
[28] Normalizace (resp. konsolidace). *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php
[29] Neostalinismus je návrat k používání určitých praktik z období vlády J. V. Stalina. (Pruša, 2011, s. 271)

aktivity organizoval disent. Komunistická strana se snažila odpor eliminovat pomocí mnohdy drastických preventivních opatření, monstrózní procesy 50. let si ale už opakovat nedovolila. (Pruša, 2011, s. 276)

6.3. Srpen 1968

Skutečnost

21. srpna 1968 došlo k invazi vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa. Tato akce, krátce pojmenovávaná také jako okupace nebo prostě Srpen 1968, tak ukončila obrodný proces, který v zemi v průběhu 60. let probíhal a vrcholil tzv. Pražským jarem v první polovině roku 1968. Okupace se v čele s armádou Sovětského svazu účastnila také vojska Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky a Německé demokratické republiky.

První okupační tanky překročily hranice Československé republiky už hodinu před půlnocí, tedy v noci z 20. na 21. srpna. Postupně byla obsazena letiště, na nichž přistávala sovětská letadla s další vojenskou technikou. Okupanti obsadili většinu důležitých měst. V půl druhé ráno (21. srpna) Československý rozhlas vysílá na stanici Praha a na všech připojených vysílačích upozornění, aby lidé nevypínali své přijímače, probudili své sousedy a vyčkali na důležité informace, které se v brzké době objeví ve vysílání.[30]

Ve dvě hodiny bylo vysíláno prohlášení předsednictva ústředního výboru KSČ: „Všemu lidu Československé socialistické republiky“. Opakováno je pak v půl páté ráno. Z území NDR začíná špatnou češtinou vysílat stanice Vltava, která je zřízena okupanty. Československý rozhlas vzápětí upozorňuje obyvatele na tuto stanici a zdůrazňuje, že s ní nemá nic společného. Vysílá pokyny Alexandera Dubčeka, který nabádá obyvatele, aby nastoupili na svá obvyklá pracoviště.

Ráno jsou v budově UV KSČ zadrženi představitelé komunistické strany a vlády, v čele s Dubčekem. Odpoledne jsou pak Alexander Dubček, Josef Smrkovský,

[30] Chronologie událostí 20. a 22. srpna 1968. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968-chronologie

František Kriegel a Josef Špaček odvezeni sovětským obrněným transportérem na neznámé místo.[31]

Před budovu Československého rozhlasu na Vinohradskou třídu dorazilo okolo půl osmé ráno šest tanků. Zde se také okupanti střetli s Pražany, což vyústilo ve střelbu a smrt několika lidí. Následně, přibližně v deset hodin dopoledne, sovětská letadla shazují mezi davy lidí letáky obsahující český text plný gramatických chyb, v němž ospravedlňují invazi. Za československého prezidenta zde navíc označují Antonína Novotného.[32]

V deset hodin večer zahájily sovětské jednotky na různých místech v Praze palbu, která s přestávkami trvala půl hodiny. Stejný scénář se opakoval také během několika následujících dnů.

Lidé se s okupací nechtěli smířit a sovětské vojáky se snažili bez použití násilí přesvědčit, aby ze země odešli. Vojáci se však střelbě nevyhýbali. Pokud se k tomu přičtou i dopravní nehody, které okupační vojska způsobovala, výsledkem bylo 108 obětí na životech a další stovky zraněných. Lidé se shromažďovali na různých místech po celé republice a snažili se postup vojsk sabotovat a vojáky pokud možno dezorientovat, například strháváním cedulí s názvy ulic nebo otáčením silničních ukazatelů. Lidé se k vytváření tzv. bezejmenných ulic i vzájemně vyzývali pomocí plakátů, nápisů na zdech a dalších komunikačních prostředků. (Pruša, 2011, s. 34)

Nejvýraznější situace byla v Praze, která se jako hlavní město a sídlo klíčových institucí ocitla ve středu zájmu okupačních vojsk. Lidé protestovali proti invazi v podstatě v celé oblasti centra města, nejvíce se jich pak shromažďovalo na Staroměstském a Václavském náměstí, před vinohradskou budovou Československého rozhlasu a před budovou UV KSČ.[33]

Podle serveru totalita.cz se od rána na Staroměstském náměstí shromažďují lidé, na jejich hlavy míří kulomety. Rozhlas je vyzývá ke klidu, aby vojákům nedali žádnou

[31] Chronologie událostí 20. a 22. srpna 1968. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968-chronologie
[32] Rok 1968: středa 21. srpna 1968. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1968/19680821.php
[33] Rok 1968: středa 21. srpna 1968. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1968/19680821.php

záminku ke krveprolití. Nad Husovým pomníkem je umístěna československá vlajka. Lidé se snaží s okupanty diskutovat a přesvědčit je, že u nás žádná kontrarevoluce není.

Také na Václavském náměstí se lidé scházeli od rána. Po deváté hodině na místo dorazilo 15 tanků od budovy rozhlasu a okamžitě začaly ostřelovat okolní budovy a dokonce i budovu Národního muzea. Na schodišti leželi pod spadanou omítkou lidé skrývající se před střelbou. Ve stejné době prošel přes Václavské náměstí průvod se zakrvácenou vlajkou.[34]

Internetový server totalita.cz popisuje také situaci na Vinohradské ulici, kde se několik stovek lidí snaží zabránit tankům v postupu postavením barikády. Vojáci nešetří střelbou a snaží se prorazit si násilím cestu dále. Jeden z okupačních tanků najel do barikády, která byla tvořena nákladním autem. Náraz způsobil požár jak onoho nákladního auta, tak i tanku. Sovětští vojáci propadli panice a ve snaze uniknout ohni převálcovali svými obrněnými vozy autobusy i nákladní automobily, které tvořily barikádu. Domy na Vinohradské třídě hoří ještě během odpoledne.[35]

Invaze a přítomnost vojáků ovlivnila i ty obyvatele, kteří nikam protestovat nevyrazili. Jak uvádí v den invaze dvaatřicetiletá Marie Zittová, problémy byly i s obyčejnou cestou vlakem: „Moje maminka odjela do Orlických hor, měla s sebou vnučky. V Praze na nádraží byl chaos, vlaky nejezdily. Myslela jsem, že holky už nikdy neuvidím. Každý myslel, že bude válka a já neměla ani jedno děcko doma. Další den, když už jely z Prahy domů, byla stávka a stály s vlakem v polích.“[36]

Na události 21. srpna 1968 vzpomíná také Jiřina Kovaříková, která se jako dvacetiletá vydala ten den demonstrovat do Prahy: „Vlak dojel jen na okraj Prahy a dál do středu města jsme se dostávaly autobusy. Bylo to jak ve snu, nikde žádná cedule, označení ulic chybělo, každá volná plocha polepená plakáty, informacemi, básničkami, úslovími. Náš cíl bylo Václavské náměstí. V obchodech byl vyprodán chleba a cokoliv k jídlu, stánky a restaurace byly zavřené, trochu krušné chvíle. Na Václavském náměstí od spodu do dvou třetin po obou stranách byly ruské tanky, u nich spousta lidí, která

[34] Rok 1968: středa 21. srpna 1968. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1968/19680821.php
[35] Rok 1968: středa 21. srpna 1968. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1968/19680821.php
[36] PÁNEK, Martin. 21. srpen 1968: Výpovědi pamětníků. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: http://dings.mmister.com/invaze.pdf

s Rusy diskutovala, najednou se všem hodila tolik nenáviděná ruština, tolik let probíraná ve škole. U dominanty náměstí - koně byl dav mladých lidí, kteří v protestu seděli na zemi.

V poledne byla vyhlášena generální stávka na protest okupace ČSR, houkaly sirény, troubila auta a, kdo mohl, rámusil s čímkoliv. Usazeny mezi mladými lidmi u koně jsme se snažily přebrat a strávit pocity, které v nás narůstaly. Při houkání aut ruští vojáci znervózněli a začali natáčet hlavně u tanků na lidi u koně, z dálky byla slyšet střelba a od ulice 28. října postupovali mladí lidé se zakrváceným praporem, na kterém umřel mladý člověk, který byl zastřelen. Pro nás dvacetileté to bylo neuvěřitelné ponížení v bezmocnosti cokoliv udělat, změnit. Večer jsme se vracely domů do Libně pěšky, jinak to nešlo.

Bylo 22 hodin a my jsme v tu chvíli byli se spolužákem ještě na začátku Karlína. Od Palmovky do města po kolejích tramvaje jela obrněná vozidla, která měla zabudované kulomety. Protože bylo stanné právo (nesmělo se vycházet po 22. hodině) a my o tom nevěděli, začali po nás střílet, vypadalo to jako světelný vodopád a my se v šoku učili nenávidět. Stihli jsme se skrýt v domě a pak se zadem po trati dostat domů. Doma nebyl nikdo, rodiče se vystěhovali za město, aby mohli chodit do práce a měli co jíst, venkov byl záchrana.“[37]

Jak dokládají různá svědectví, lidé zejména na venkově nejdříve nevěděli, co se děje a báli se, že bude další válka. Proto vyrazili do obchodů, aby nakoupili zásoby právě pro případ války. Takhle popisuje situaci Marie Zittová: „Lidé nakupovali mouku, cukr, připravovali se na válku, chodili s rádiíčky. Byla to hrozná situace. Lidé debatovali s vojáky u katolického kostela. Slyšela jsem jednu paní, jak se ptá: ‚Co tady chcete? My se máme dobře!‘“[38]

[37] PÁNEK, Martin. 21. srpen 1968: Výpovědi pamětníků. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: http://dings.mmister.com/invaze.pdf
[38] PÁNEK, Martin. 21. srpen 1968: Výpovědi pamětníků. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: http://dings.mmister.com/invaze.pdf

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

V seriálu Vyprávěj je 21. srpnu 1968 věnován jeden celý díl s prostým názvem 21. srpen. Tato epizoda začíná pozdním odpolednem 20. srpna. Karel odvádí Evu s malým Honzíkem na nádraží, kde nasedají do vlaku ve směru na Slovensko. Následně jde se svými kamarády do studentského baru, kde zůstanou až do ranních hodin. Josef s Janou odjíždějí s dcerou Zuzkou na chalupu, kde už na ně čeká babi Běta. Od této chvíle divák sleduje tři dějové linky: Karel s kamarády v Praze, Eva s Honzíkem ve vlaku na Slovensko a Josef, Jana, Zuzka a babička na chalupě na venkově.

Začnu s první dějovou linkou – tedy s Karlem a kamarády prožívající invazi vojsk přímo v Praze, což je nepochybně nejdůležitější z celé epizody. Karel se spolu s Tondou a jedním dalším kamarádem vrací ráno v podnapilém stavu z hospody. Prochází centrem města, kde se střetávají s několika ruskými vojáky, kteří se ptají na cestu na Václavské náměstí. Zpočátku situaci nechápou a myslí si, že se v Praze natáčí film (hned na začátku seriálu je totiž za pomoci dobových ukázek zmíněno, že v Československu se opravdu tou dobou natáčí americký válečný snímek). Vzápětí jim ale dojde, co se děje (z časového hlediska seriálu je pochopitelné, že není možné, aby dlouhou chvíli přemýšleli, proč tam ruští vojáci jsou, ale ve skutečnosti by prozření tak rychlé samozřejmě nebylo). Kamarád v panice utíká pryč a na místě zůstávají jen Karel s Tondou. Karel má veliký strach o manželku a syna, neví, co se s nimi po cestě mohlo stát. Chce se co nejkratší cestou dostat domů, aby mohl zavolat na Slovensko.

S Tondou tedy pokračují v cestě centrem Prahy. Okolo jsou davy lidí, kteří se bouří proti vstupu vojáků na československé území. Děj odehrávající se v pražských ulicích je hodně prokládán skutečnými dobovými záběry a jako zvuková kulisa je zde použito reálné vysílání Československého rozhlasu z toho dne. „Tady je Československý rozhlas Praha, a pokud vím, také Československá televize. Přátelé, posloucháte vysílání legálního Československého rozhlasu. Upozorňujeme vás, že na vlně 210 metrů vysílá špatnou češtinou a špatnou slovenštinou ilegální vysílačka okupačních vojsk, která si říká Vltava. Upozorňujeme vás, že toto vysílání nemá s Československým rozhlasem nic společného. A současně vás v tuto smutnou chvíli, kdy Československá socialistická republika byla obsazena vojsky Varšavské smlouvy, vybízíme všechny ke klidu. Je jediným možným řešením naší situace. Nedopusťte, přátelé, aby kdokoli mohl zneužít této situace a najít si záminku pro ozbrojený zásah.“

Dobové záběry nabízí pohled na projíždějící tanky, skupiny vojáků a proti nim stojící Pražany, kteří jsou vpádem zdrceni a snaží se bránit svou zemi.

Seriál opět dobovými závěry zobrazuje, že na budovách jsou nápisy a jak byly mezi lidi v ulicích rozesety letáky, které oznamovaly okupaci. Děj pokračuje opět záběrem na Karla a Tondu. Karel čte zmíněný leták, upozorňuje na pravopisné chyby, které v textu jsou, a rozčiluje se, že za prezidenta byl označen Antonín Novotný. „Prezydent ČSSR Antonín Novotný!“ – „To by se jim radši odpustil ten ypsilon po zet.“ – „Svoboda! Náš prezident se jmenuje Ludvík Svoboda, vy Ivani!“

Zmiňují také, že na Vinohradské ulici hoří tank a nelze přes ni projít. Okolostojící lidé navrhují, aby všichni začali sundávat cedule s názvy ulic. Za nimi je vidět budova plná protiruských nápisů a také skupinka lidí obklopující tank a snažící se přesvědčit vojáky, aby odešli zpět do SSSR. Karel a Tonda jsou průběžně zasypáváni střelami, před nimiž se musí krýt.

Další dobové záběry opět ukazují situaci v Praze a raněné. Opět jsou doprovázeny skutečným rozhlasovým vysíláním. Karel s Tondou jsou na Albertově, kde je také napadne sundat jednu ceduli označující název ulice. Jedná se o ulici Albertov. Zajímavé je, že tvůrci zapomněli (nebo se o to příliš nestarali) na to, že jsou v záběrech použity a zblízka ukázány novodobé cedule, jaké jsou na domech dnes. Během strhávání cedule jsou však oba přistiženi vojáky a vyslýcháni. V ruštině se jim podaří okupanty přesvědčit o tom, že se neznají. Karel je propuštěn a Tonda, který ceduli odmontovával, je vojáky zadržen. Tímto v seriálu končí děj, který zobrazuje situaci v centru Prahy.

Druhou dějovou linií je příběh Evy a Honzíka, kteří v inkriminovanou dobu cestují vlakem. Ačkoli z Prahy vyjeli 20. srpna večer, jejich příběh pokračuje až druhý den. Vypravěč divákům pouze sdělí, že jejich vlak má velké zpoždění, které bylo způsobeno dlouhou zastávkou u Kolína. Pokračují v cestě, ale vlak je zanedlouho zastaven několika vojáky. Muž, který sedí na protější sedačce, poslouchá rádio, z něhož se dozvídá, že do země přijeli okupanti. Z toho šoku se mu udělá nevolno a dostane infarkt. Okolo něj se sestoupí hlouček lidí, snaží se mu pomoci, ale k jeho záchraně je třeba ho dopravit do nemocnice. To však přítomní vojáci nepovolí a onen muž po nějaké době umírá.

Třetím příběhem odehrávajícím se během 21. srpna 1968, je děj okolo Josefa, Jany, Zuzky a babičky. Babi Běta jde ráno na houby, kterých roste v místním lese bezpočet. Najde také veliký hřib. Vzpomíná, že tak krásný našla naposledy před válkou v roce 1939. Když se vrací zpět do chalupy, spatří tank s ruskými vojáky. Nechápe, co se stalo a bojí se, že bude třetí světová válka. S tím také přijde ke zbytku rodiny a vypráví jim, co v lese viděla. Posílá Josefa do vesnice do obchodu, aby nakoupil zásoby pro případ, že by opravdu vypukla válka. Ve skříni na chalupě má navíc schovaných několik konzerv.

Když Josef dorazí k obchodu, lidé se tísní před vchodem a dožadují se jakéhokoli jídla. Prodavačka ovšem namítá, že už vůbec nic nemá, obchod zavírá a posílá všechny zpět domů. Vesnicí také projíždí sovětský tank.

Celá rodina v chalupě sedí u stolu a poslouchá rozhlas. Zuzka se najednou ztratí a rodiče ji najdou, jak si povídá s vojáky, kteří stojí za jejich plotem. Zlobí se na ni, ale po chvíli ji vystřídá babička, která se vojáky snaží přesvědčit, aby jeli domů. Nakonec vojáci od chalupy skutečně odjíždějí.

Večer je Josef s místními kamarády v hospodě, kam mu telefonuje Karel. Chce, aby pro něj přijel do Prahy a odvezl ho na vlakové nádraží do České Třebové, kde obklopeni vojáky čekají Eva s Honzíkem.

Před závěrečné titulky tvůrci seriálu přidali několik vět, které uvádějí skutečnosti, jež se do seriálu buď nevešly, nebo jsou shrnující:

- „21. Srpna 1968 bylo tehdejší Československo obsazeno pěti bratrskými armádami SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska.“
- „Vpádu do země se účastnilo okolo 300 tisíc vojáků.“
- „Invaze si vyžádala 108 mrtvých a stovky raněných.“
- „Okupací byl definitivně ukončen proces tzv. Pražského jara.“
- „V přímém důsledku okupace emigrovaly desítky tisíc lidí.“
- „Na základě smlouvy o dočasném pobytu zůstala armáda SSSR na území republiky až do roku 1991.“

Během toho, co divák čte tyto informace a následně i titulky, poslouchá píseň Marty Kubišové s názvem Modlitba pro Martu, která se už v roce 1968 stala symbolem okupace a je s ní spojená dodnes.

6.3.1. Shrnutí

Jak už bylo řečeno výše, seriál Vyprávěj vychází zejména ze vzpomínek lidí, kteří danou dobu zažili, a zařazuje pohled obyvatel na různé události. Politické pozadí tedy nehraje příliš velkou roli. To platí i v případě této epizody. V příběhu jsou proto využity hlavní rysy okupace 21. srpna 1968, které si každý divák vybaví jako první. Jsou to zejména události v centru Prahy, konkrétně na Václavském náměstí a na Vinohradské třídě. Tvůrci však zařadili i dění z ostatních částí republiky. Pamětníci si tedy mohou připomenout, jak osudný den vypadal na vesnicích nebo pro cestující vlakem. I zde jsou použity zejména nejčastější výjevy, které má každý s oním dnem spojené, ať už se jedná o fronty před vyprodaným obchodem či nesmlouvavost sovětských vojáků, kteří klidně nechají zemřít člověka.

Události okupace 21. srpna 1968 byly v seriálu zobrazeny rozsáhleji než jiné (s výjimkou situace v listopadu 1989, což však do mé práce nespadá). Díky častému použití nejen dobových záběrů pořízených daného dne v ulicích Prahy, ale také rozhlasových záznamů, které Československý rozhlas skutečně onoho dne vysílal, je zdůrazněna autenticita.

Co se týká událostí v Praze, tvůrci seriálu se skutečně snažili co nejvíce se přiblížit realitě. To je zřejmé i z maličkostí, jakými jsou například nápisy na zdech, bez kterých by však celek byl zcela nevěrohodný. Stejně tak autoři neopomněli zahrnout také letáčky, na nichž byl český text plný pravopisných chyb uvádějící jako prezidenta Antonína Novotného. Důležitou věcí, na niž vzpomínají lidé, kteří srpen 1968 zažili, je také odstraňování či přepisování názvů ulic. Také v seriálu toto hraje významnou roli. Co však musím zmínit, je chyba, které se tvůrci v tomto případě dopustili. Když lidé manipulují s popisy ulic, je vidět, že si nikdo nedával práci s tím, aby vyměnil současné cedule za dobové napodobeniny. Je tomu tak v celém seriálu, ale v tomto případě, kdy jsou cedule hlavním aktérem, navíc ukázaným v detailu, by bylo potřeba na to myslet, aby pocit autenticity byl přesnější.

Z hlediska zobrazení prožívání události na venkově, je jedním ze zásadních okamžiků moment, kdy se Josef vydá do obchodu nakoupit zásoby pro případ války. Z výpovědí pamětníků je zřejmé, že takové myšlenky byly velice časté a proto je důležité, že tvůrci neopomněli ani toto. Kromě toho atmosféru dotváří i lidé, kteří se snaží vojáky přimět k tomu, aby odešli zpět do SSSR. Na to také pamětníci často vzpomínají. Poměrně věrohodně je demonstrována i cesta vlakem, který na několik hodin zastaví sovětští vojáci.

Je však třeba zdůraznit jednu věc, která trochu kazí dojem historické autenticity. Jedná se o jakési zjednodušování a zkratkovitost děje a souvislostí. Například když je Karel s přáteli celou noc ve studentském klubu v centru Prahy, jak je možné, že se o obsazení sovětskými vojáky dozvědí až ráno, když jdou domů? Takovýto scénář je poněkud nepravděpodobný a stěží uvěřitelný. Podobným případem je i cesta vlakem, kde tvůrci přeskakují celou noc z 20. na 21. srpna. Cestující se o událostech, které se v republice dějí, dozvídají až druhý den z rádia. V reálu se ovšem lidé o okupaci dozvídají mnohem dříve. Tyto souvislosti a dalo by se říci nelogičnosti, které nemohu přehlédnout, celkový dojem ze seriálu poněkud narušují. Zřejmě je časová posloupnost takto daná kvůli dramaturgickému záměru, který usiluje o zařazení co nejvíce různých pohledů. Druhým důvodem může být omezený prostor, který má příběh v rámci jedné epizody k dispozici. I přesto nebylo však z mého pohledu nutné logické řazení věcí takto měnit.

6.4. Charta 77

Skutečnost

Charta 77 je nejvýznamnější československou občanskou iniciativou kritizující státní a politickou moc za nedodržování lidských a občanských práv a osobních svobod. Jak už vyplývá z názvu, Charta 77 svou činnost zahájila v roce 1977. Reagovala přitom na násilné potlačení koncertu hudební skupiny Plastic People of the Universe, ale také

na nedodržování podmínek Závěrečného aktu helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.[39]

Mezi autory a první signatáře Charty 77 se řadí mimo jiné filozof Jan Patočka, právník a historik Jiří Hájek, politolog Zdeněk Mlynář nebo spisovatel a pozdější československý a český prezident Václav Havel. Patočka, Hájek a Havel byli prvními mluvčími Charty 77. Jan Patočka byl později také prvním, kdo v důsledku vzniku iniciativy po několikahodinovém výslechu na StB 13. března 1977 zemřel. Jeho pohřeb, který byl všemi možnými způsoby rušen Státní bezpečností (terénní motorky u hřbitova, vrtulník bouřící nad hlavami přítomných nebo legitimování všech zúčastněných) se následně stal jednou z významných událostí protirežimního odboje.[40]

Podle serveru totalita.cz se pod petici začali signatáři různých profesí podepisovat už v prosinci roku 1976. Snažili se tak upozornit na to, že pakty podepsané v Helsinkách, tzn. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodním pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, zveřejněné ve Sbírce zákonů, nejsou dodržovány a ve skutečnosti tedy neplatí.

Bezprostředně petici podpořilo podpisem 242 signatářů, přičemž jeden z nich následně svůj podpis odvolal. Postupem času přibývali další lidé, kteří dokument podporovali. Zajímavostí je, že až na výjimky všichni signatáři pocházeli z Česka, nikoli ze Slovenska.[41]

Bylo však potřeba důkladně zvážit, zda člověk dokument podepíše, či nikoli. Pokud se rozhodl, že své jméno připojí, vystavoval se tím možnosti ztráty zaměstnání, každodenních výslechů, jejich dětem často nebylo umožněno další studium.

Takto na Chartu 77 vzpomíná například spisovatel Jáchym Topol: „Když vznikla Charta v roce 1977, tak já jsem byl malej kluk, to mi bylo asi 15 let a slyšel jsem to jednom z rádia a vnímal jsem tu vzrušenou atmosféru právě roku 77 a 78, kdy tady

[39] Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php
[40] Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php
[41] Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php

došlo k velkému zatýkání, kdy tady byly procesy se signatáři a kdy můj otec, který podepsal Chartu sice nešel do vězení, ale vyhodili ho ze zaměstnání.“[42]

Další kapitolou, která s Chartou 77 úzce souvisí, je tzv. Anticharta[43], pomocí níž se komunistický režim snažil postavit proti iniciativě Charty 77. Rudé právo 12. ledna 1977 vydalo článek a názvem Ztroskotanci a samozvanci, který kritizoval autory Charty 77. Zhruba o dva týdny později, 28. ledna 1977 byli do Národního divadla sezváni umělci a další veřejně známé osobnosti. Na onom shromáždění vystoupila herečka a předsedkyně Svazu československých dramatických umělců Jiřina Švorcová, která přečetla provolání „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“, které odsuzovalo Chartu 77 a podporovalo režim. Toto provolání bylo nuceno podepsat mnoho známých osob, zejména se jednalo o umělce.[44]

Celé setkání, projevy i následné podpisy přenášela Československá televize. Důraz kladla zejména na záběry známých umělců v hledišti.[45]

Později Rudé právo přineslo také seznam signatářů. 12. února 1977 uvedlo, že dokument podepsalo 76 národních umělců, 360 zasloužilých umělců a více než 7 000 dalších osob. Většina z nich přitom provolání podepsala dodatečně, tedy nikoli na oficiálním shromáždění. Nutno podotknout, že většina signatářů text Charty 77 neznala, jelikož nikde nebyl oficiálně otištěn.[46]

„Cílem Anticharty bylo ‚legitimizovat a získat podporu k odsuzování a pronásledování signatářů Charty 77, tyto signatáře izolovat od většinové společnosti a odradit potenciální další osoby od podpisu prohlášení Charty 77.“ (Pruša, 2011, s. 23)

[42] Rozhovor: Jáchym Topol - Václav Havel patří k důležitým klíčovým osobnostem novodobých českých dějin. In: *EPOCH TIMES* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.velkaepocha.sk/2011102318183/Rozhovor-Jachym-Topol-Vaclav-Havel-patri-k-dulezitym-klicovym-osobnostem-novodobych-ceskych-dejin.html
[43] Dokument byl označován jako Anticharta pouze mezi lidmi, nejednalo se o oficiální název.
[44] Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php
[45] 4. února 1977 proběhlo za stejným účelem setkání hudebníků v pražském Divadle hudby. (http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77anti.php)
[46] Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Problematice prohlášení s názvem Charta 77 se věnuje epizoda seriálu Vyprávěj, která nese stejné jméno – tedy Charta 77. Dokument a jeho okolnosti jsou přiblíženy prostřednictvím osob Tondy a Zuzky Sovových, kteří chtějí prohlášení podpořit svým podpisem.

Ihned po úvodní znělce je divák seznámen s tím, co to Charta 77 je, čím se zabývá a co je její cíl. Vypravěč vysvětlí, že v roce 1976 byl mezi zákony ČSSR zveřejněn Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který podepsala československá vláda o rok dříve, tedy roku 1975 v Helsinkách. V návaznosti na to vzniklo 1. ledna 1977 prohlášení s názvem Charta 77. Než se k textu dostala Státní bezpečnost, podařilo se ho chartistům rozeslat do velkých zahraničních deníků, jako byl například Le Monde, The Times nebo Frankfurter Allgemeine Zeitung. Komentář vypravěče divákům také připomene, že prvními mluvčími byli profesor Jan Patočka, Václav Havel a profesor Jiří Hájek. Pod prohlášení se podepsalo 242 chartistů, zanedlouho však následovaly policejní represe. Celkem do roku 1990 Chartu 77 podepsalo 1883 lidí. Toto vše se divák dozví hned v úvodu epizody. Současně s komentářem sleduje dobové záběry na text prohlášení, na seznam signatářů nebo články v tehdejším tisku.

Dále je divák zaveden do domácnosti Karla a Evy, kde je na návštěvě Tonda. Vysvětluje Karlovi, o co se v Chartě 77 jedná: „Fór je v tom, že Československo se zavázalo podpisem v Helsinkách, že bude dodržovat občanský a lidský práva, což vyšlo v březnu zákonem. Takže oni nechtějí vlastně vůbec nic jinýho než dodržování zákona.“ Nezmínil ovšem, že se petice snažila podpořit také alternativní proudy undergroundu, což věděl podle vypravěče pouze on a několik dalších lidí z disentu.

Tonda by velice rád pod prohlášení připojil svůj podpis. Problém je ovšem v tom, že je složité potkat někoho, kdo by mu dal text přečíst. Karel mu to rozmlouvá s tím, že to způsobí spoustu problémů. Tonda však tvrdí, že po dvou letech vězení, po vyhazovu z vysoké školy a při současné práci jako manuální pomocná síla nemá co ztratit.

Rozhodne se jít Chartu podepsat do bytu k jedné s disidentských rodin – k Nedobylovým. Když už se chystá vstoupit do domu, kde by k tomu mělo dojít, všimne si, že ho z auta stojícího opodál sleduje dvojice pracovníků Státní bezpečnosti. Z toho

důvodu si to rozmyslí a pokračuje v cestě, jako by se nic nedělo. Dojde rovnou do antikvariátu, kde už na něj čeká kamarád Matěj, s nímž Tonda spolupracuje na několika disidentských aktivitách. Matěj se ho snaží uklidnit, že je nesmysl, aby ho v tuto dobu sledovali, protože mají spoustu starostí.[47]

Tonda se však nemůže zbavit pocitu, že je skutečně sledován agenty StB. To se nakonec potvrdí, když je na procházce se Zuzkou a Majdou a zastaví je pan Kabelka. Tonda je připraven s ním odejít na stanici, jako obvykle. Tentokrát si však s sebou odvezou Zuzku.[48] Nic po ní však nechtějí a cílem je Tondu jen vyděsit, aby upustil od záměru Chartu 77 podepsat. Zuzka se však vystrašit nenechá a přesvědčuje Tondu, aby petici přeci jen podepsal, protože příslušníci StB počítají s jejich strachem.

Ačkoli Matěj Tondovi prozradil, že Nedobylovi jsou pod neustálým dohledem StB, Tonda se rozhodne u nich Chartu 77 podepsat. Přijde do bytu, kde ho pan profesor Nedobyl přivítá s tím, že už o něm ví. Dá mu k přečtení onen dokument, ale Tonda už si ho prostudoval dříve a chce ho jen podepsat. Svěří se mu, že pracuje v antikvariátu, že byl ne konci studia vyloučen ze školy a že byl 18 měsíců ve vězení za šíření a autorství závadných letáků a tiskovin. Pan Nedobyl mu po tomto zjištění podpis nedoporučí, protože by se tím Tonda jen odsoudil k dalšímu pobytu ve vězení, kde už by nikomu nedokázal pomoci. Tondu to velice mrzí, protože byl pevně rozhodnut petici podpořit.

Evy sestra Katarína, která pracuje v Československé televizi a má hrát malou roli v připravovaném seriálu Nemocnice na kraji města, mezitím řeší kvůli Chartě 77 poněkud jiné problémy. Jako výkonný umělec by měla podepsat Provolání československých výborů uměleckých svazů. Vůbec neví, o co se jedná, proto si jde pro radu k Evě a Veronice do práce. Veronika jí v novinách přečte, že je to „manifestace jednoty umělců s politikou komunistické strany“. Politika jí ani trochu nezajímá, proto jí Eva poradí, že pokud chce hrát v televizi, měla by to podepsat.

Následují dobové záběry, které ukazují podepisování tohoto provolání umělci v Národním divadle. K této příležitosti svůj proslov pronese herečka a členka KSČ Jiřina Švorcová. V seriálu zazní nejznámější část onoho proslovu: „Proto si ve shodě se závěrečným aktem helsinské konference podáváme ruce přes hranice zemí a kontinentů

[47] V některém z dílů, které už nespadají do mnou sledovaného období, se však ukáže, že Matěj je ve skutečnosti spolupracovník StB.
[48] Podrobně se tomuto zadržení věnuji v kapitole, která se zabývá disidenty a jejich kontaktem s pracovníky Státní bezpečnosti, proto zde tuto pasáž nebudu popisovat detailně.

v zájmu šťastného lidského života. Proto však také pohrdáme těmi, kdo v nezkrotné pýše, ješitné nadřazenosti, sobeckém zájmu, nebo dokonce za mrzký peníz, se kdekoli na světě, a taky u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců, odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem antihumanistických sil imperialismu a v jejich službě hlasateli rozvratu a nesvárů mezi národy.“

V záběrech jsou v hledišti vidět například Jiří Sovák nebo František Filipovský. Dobový materiál nevynechává ani zachycení samotného podepisování, divák zde například zahlédne herečky Jiřinu Šejbalovou a Danu Medřickou.

Dobové záběry, které jsou zařazeny ke konci epizody, zobrazují několik novinových titulků, které Chartu 77 odsuzují, a shromáždění herců, kteří v Národním divadle podepisují tzv. Antichartu.[49]

Na závěr seriál prostřednictvím vypravěče informuje o tom, že 13. března 1977 po mnohahodinovém výslechu na StB zemřel jeden z mluvčích Charty 77 profesor Jan Patočka. Nechybí ani popis přístupu StB k jeho pohřbu: „Když se 16. března konal pohřeb, nad hřbitovem hřměl vrtulník a za zdí túrovali motorky jezdci ze Svazarmu tak, že nebylo slyšet jediného slova. StB natáčela celý obřad okázale na kamery. Nedůstojné, nelidské. Ani po smrti nedal režim svým odpůrcům klid. I pouhé rozloučení s filozofem vyžadovalo kus občanské statečnosti. Za účast na pohřbu přišla řada lidí o zaměstnání.“ Během toho, kdy vypravěč pronáší uvedené věty, na obrazovce se objevují fotografie Jana Patočky a snímky pořízené přímo na pohřbu.

6.4.1. Shrnutí

Chartě 77 je věnována v seriálu celá jedna epizoda, která se zabývá zejména obtížemi spojenými se samotným podpisem. Vyplývá zde, že pokud chce Chartu podepsat někdo, kdo už byl ve vězení, je to pro něj nesmírně složité, jelikož je neustále sledován a StB se mu snaží všemožně zabránit, aby se k samotnému aktu podpisu vůbec dostal.

[49] Pojem Anticharta však v seriálu ani jednou nepadne, vždy se mluví o Provolání československých výborů uměleckých svazů.

V epizodě se objevuje větší množství dobových záběrů, než je tomu ve většině ostatních dílů. Jsou často doplněny o komentář vypravěče a slouží především k tomu, aby pomohly ujasnit základní fakta, uvedly diváka do problému, aby se následně lépe orientoval v ději a dokázal si dobu lépe představit.

Tvůrci se snaží na malém prostoru, který mají k dispozici, demonstrovat na postavě Tondy a Zuzky, jak nebezpečné bylo Chartu 77 podepsat a s čím musel člověk počítat, pokud se pro to rozhodl.

Druhou stránkou je zobrazení veřejného podpisu tzv. Anticharty. V seriálu není zmíněno, co je cílem tohoto dokumentu, tvůrci v tomto případě počítají s divákovými znalostmi. Vše je podáno pouze z pohledu tehdejšího člověka, který nevěděl, o co se jedná. Zajímavě jsou zde však podány dobové záběry, což je tentokrát skutečný přenos z Národního divadla, na který se Dvořákovi dívají v televizi. Opět, jako v případě okupace 21. srpna, zde hlavní slovo mají vzpomínky a představy většinového obyvatelstva na událost. Tvůrci se zkrátka zaměřují na takové znaky, které si lidé vybaví jako první. Zástupkyní stereotypů spojených s Chartou 77 a Antichartou je právě Jiřina Švorcová a její projev v Národním divadle. Konkrétně pasáž o „odpadlících a zrádcích“ je pro mnoho lidí jakýmsi typickým znakem, který si spojují s Antichartou, stejně tak záběry na různé umělce.

Musím se dále zastavit u Kataríny. Ona, jakožto zaměstnankyně Československé televize, neví, co ono provolání vlastně je a jde si pro radu za sestrou, která pracuje v naprosto jiném oboru. Je to nelogický paradox, protože kdo jiný by to měl vědět lépe, než zaměstnanec Československé televize, která boji proti Chartě 77 věnovala velké množství prostoru. Záměrem tvůrců bylo v tomto případě vysvětlit, co je ono Provolání československých výborů uměleckých svazů. Bohužel se k tomu však postavili poněkud nešťastným způsobem, který postrádá logiku.

Druhým paradoxem v této souvislosti je povinnost Kataríny provolání podepsat, protože dostala malou, téměř komparzní roli v připravovaném seriálu Nemocnice na kraji města. Není pravděpodobné, že by provolání museli podepisovat i ti, kteří hrají jen takto nevýznamné role. Je zřejmé, že tvůrci chtěli takto propojit tyto dvě události (natáčení Nemocnice na kraji města a podpis Anticharty), udělali to však opět poměrně nelogicky.

Zmínka o pohřbu Jana Patočky a snaze StB ho jakkoli narušit dotváří jednak atmosféru strachu, ale na druhou stranu ukazuje i odhodlání lidí postavit se režimu, i když třeba jen symbolicky.

V epizodě jsou zřetelně vidět rozpory mezi člověkem jako je Tonda, který se zajímá o politiku a snaží se nějak bojovat proti komunistickému režimu a Evinou sestrou která se o politiku nestará a pouze chce normálně žít bez větších zásahů státu, jako je tomu u většiny tehdejších obyvatel.

6.5. Běžné události a život ve vymezeném období

6.5.1. Oslavy 1. máje

Skutečnost

Lidé měli během života v komunistickém Československu povinnost účastnit se organizovaných masových slavností. Jednou takovou příležitostí byl svátek práce 1. května. Oslavy se konaly v podstatě ve všech větších městech v republice, největší však byly v Praze. Účast na oslavách byla tzv. nepsaně povinná – hlídali ji učitelé a nadřízení.

Nedílnou součástí oslav byl průvod pracujících, v němž se objevovali lidé různých profesí, často od sebe odlišeni pracovním úborem, který byl pro každou profesi typický. Kromě podniků se průvodu účastnily školy a zájmové organizace, jakou byl například Svazarm. Průvody defilovaly před tribunou, z níž na ně shlíželi představitelé KSČ, funkcionáři místní samosprávy, Národní fronty a Svazu československo-sovětského přátelství a další významní lidé té doby.

„Cílem bylo demonstrovat sílu režimu a jeho jednotu lidem (dělnické třídy, rolníků a pracující inteligence).“[50]

Hned na začátku průvodu byla k vidění československá a sovětská vlajka, dále portréty Karla Marxe, Bedřicha Engelse nebo Vladimíra Iljiče Lenina spolu s podobiznami generálních tajemníků ÚV KSČ a ÚV KSSS.

„Účastníci průvodu byli vybaveni střapatými mávátky, s nimiž zdravili přítomné na tribuně. Nosili rudé vlajky, balónky, obrázky mírových holubic a transparenty s nejrůznějšími hesly.“[51] Kromě toho se v průvodu objevovaly také alegorické vozy – na korbách nákladních aut bylo umístěno několik artefaktů, které odkazovaly k socialistickým úspěchům. K dotvoření požadovaného dojmu nemohla chybět ani všudypřítomná budovatelská hudba. Pro děti byly připraveny různé pouťové atrakce, například kolotoče.

Vyzdobeny byly také všechny budovy, ať soukromé či oficiální. Byly na nich vyvěšeny československé, sovětské a rudé vlajky. Lidé do oken vylepovali plakáty s prvomájovými motivy, holubice nebo vlaječky vyrobené z papíru. Výzdoba nesla veškeré rysy oslav pražského povstání a osvobození Československa Rudou armádou.

Organizovanému prvomájovému veselí přihlíželi příslušníci Veřejné bezpečnosti, kteří byli připraveni zakročit, pokud by chtěla někde vystoupit se svým projevem opozice.[52]

Oslavy 1. máje v roce 1968, které se objevily v seriálu Vyprávěj, se však od oslav v dalších letech poněkud lišily. Protože právě v tomto roce docházelo v Československu k uvolnění a probíhalo tzv. Pražské jaro, projevilo se to i na prvomájových oslavách. Z knihy Jana Moravce Antipoučení vyplývá, že na povinných průvodech vládla uvolněnější atmosféra a změnila se i hesla na transparentech. Místo závazků a pozdravných vět se objevila taková, jako byla například tato: „Ježíš – ne Caesar; Věříme sobě; Hus byl někdo; Pravda vítězí, ale dá to fušku; S poctivostí nejdál dojdeš; Žádáme rehabilitaci Krista; Neválčete – milujte se apod.“ (Moravec, 1990, s. 174 – 175)

„V minulých letech se nad hlavami ‚manifestujících‘ vznášely desítky, stovky obrazů vůdců mrtvých i živých. Tentokrát, jak spočítal kdosi na tribuně, bylo v průvodu pět Leninů, čtyři Marxové, tři Gottwaldové, dva Engelsové a jeden Dubček, Castro, Che Guevara a T. G. Masaryk.“ (Moravec, 1990, s. 174 – 175)

---

[50] 1. máj - svátek práce. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/1maj.php

[51] 1. máj - svátek práce. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/1maj.php

[52] 1. máj v době normalizace. *Britské listy* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.blisty.cz/files/temata/prvnimaj/prvomajova-tradice-normalizace.htm

Desetitisíce lidí na závěr zaplnily oblast od Václavského náměstí po Náměstí Republiky. „Shlukli se kolem tribuny, tleskali, házeli květiny prezidentu Svobodovi a prvnímu tajemníku KSČ Dubčekovi, skandovali Ať žije KSČ! Ať žije Dubček! Ať žije Svoboda! Ať žije svoboda! Ať žije demokracie! ‚Nejodvážnější' přišli na tribunu na kus řeči s představiteli strany a členy vlády." (Moravec, 1990, s. 174 – 175)

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Zobrazení prvomájových oslav se v seriálu objevuje v epizodě s názvem 1. Máj, která se odehrává v roce 1968. Tvůrci zde chtěli ukázat atmosféru doby a daného dne, kdy lidé vyjádřili podporu vedení ÚV KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem. Cílem také bylo demonstrovat Dubčekovu popularitu. Ve zmíněném dílu se kromě oslav odehrávají také další dějové linie, které s mým tématem nesouvisí, proto se na ně nebudu zaměřovat a soustředím se pouze na ztvárnění oslav svátku práce.

Soudruh Karpíšek, zapálený komunista a Josefův nadřízený, přemlouvá Josefa a jeho kolegy k tomu, aby se do oslav v Praze zapojili. Připravil pro ně několik hesel, jedním z nich bylo „Železničáři zdraví světový mír". Josef s kolegou Mirkem se podivují nad nesmyslností onoho hesla a prvomájových oslav obecně. Zmíněné heslo je napsáno na velkém transparentu a Josef dostane za úkol ho v průvodu nést. Karpíšek to zdůvodnil tím, že Josef, jelikož má bratra emigranta, by měl být v průvodu vidět. Jeho námitky zastaví slovy: „Já vím, je to pro vás čest nás reprezentovat. A ještě k tomu v Praze."

Ihned po příchodu domů musí Josef transparent s nápisem schovávat, aby ho neviděla babi Běta, zarytá odpůrkyně komunismu. Proto si pro ni rodina také musí vymyslet výmluvu, když chtějí vyrazit na průvod do Prahy – řeknou jí, že jedou na hřbitov. Jediný člen rodiny, kdo se do Prahy na průvod těší, je malá Zuzka. Než odjedou, vytáhnou ještě kabel od televize ze zásuvky, aby je babi náhodu nemohla zahlédnout na obrazovce.

Následuje zařazení dobových záběrů, které divákovi přibližují, kolik lidí se v Praze na prvomájovém průvodu sešlo. Je vidět, že centrum města je zaplněno příchozími s transparenty, mávátky, vlaječkami a balónky. Poté už divák sleduje opět scény natočené pro seriál, v nichž Josef s Janou a Zuzkou procházejí městem, Okolo nich je možné spatřit pionýry, vojáky, nadšené slavící lidi. Opodál skupinka příchozích

skanduje heslo „Ať žije první máj!“ Za nimi je vidět, že někdo roztahuje transparent s nápisem „Novými formami výroby další rozvoj efektivnosti výroby“.

V dalších dobových záběrech příchozí davy zdraví Alexander Dubček. Nad jeho hlavou jsou vyvěšeny portréty Bedřicha Engelse, Karla Marxe, Vladimira Iljiče Lenina a Klementa Gotwalda. Dubčekův projev o oslavách svátku práce podkresluje ještě následující už opět současné záběry. Na průvod dorazil i soudruh Karpíšek, který kontroluje, zda přišli všichni jeho zaměstnanci. Za Josefem je možné vidět i transparenty a hesla „Hus byl někdo“ a „Věřme sobě“. Mirek to komentuje slovy: „No nevím, jestli máme zrovna to správné aktuální heslo.“ Jen Zuzka je spokojená, protože se jí podařilo získat mávátka. Josef s Mirkem nesou uprostřed průvodu transparent, s úsměvem na ně dohlíží soudruh Karpíšek. V této pasáži se často střídají tehdejší černobílé záběry zobrazující oslavující, tleskající, mávající a zdravící davy se seriálovými (barevnými) scénami, což zvyšuje věrohodnost zpracování a podtrhuje autenticitu.

Za Karpíškem se v jednu chvíli objeví muž ve skautském oblečení, který křičí: „Skauti zdraví bratra prezidenta!“ Otočí se na Karpíška a dodává: „To je ale krása tenhle 1. máj, že bratře?“ Okolo davů je vidět i ozdobená auta.

Babi Běta se mezitím doma snaží zprovoznit televizi a po chvíli také přijde na to, že je kabel vytažený ze zásuvky. Když ji zapne, na obrazovce ihned naskočí záběry z pražských prvomájových oslav. Reportér, který oslavy v televizi zprostředkovává, si vybere Zuzku jako respondentku na rozhovor a jednu otázku také položí Josefovi, který se však ukrývá za transparentem a prozradí tedy jen to, že je z Pardubic. Na prosbu o zazpívání písničky Zuzka spustí Dobrý den, majore Gagarine“. Podle hlasu babička konečně pozná, o koho se jedná. Po návratu rodiny domů do Pardubic je připravená v předsíni s kufry k odstěhování.

6.5.2. MDŽ

Skutečnost

Mezinárodní den žen (zkráceně MDŽ) je svátek oslavující ženy, který tradičně připadá na datum 8. března. Ačkoli se slaví dodnes a je oficiálně uznáván Organizací spojených národů, jedná se původem o tradičně socialistický svátek. Poprvé byl slaven v roce 1909, já se však zaměřuji na oslavy svátku během období normalizace v Československu.

Jak vyplývá už z pojmenování svátku, jedná o oficiální oslavu všech žen. Důraz byl kladen na to, co vše socialismus dělá pro ženy. Den si mimo jiné kladl za cíl získat další ženy do výroby, průmyslu.

Obrovských rozměrů oslavy MDŽ nabyly po roce 1948. KSČ na jeho propagaci a oslavu vynakládala velké úsilí. Propagace probíhala jak v oficiálním tisku, tak v rozhlase a později i v televizi. V samotný den oslav byly v rozhlase vysílány pozdravy ženám do zahraničí nebo například písničky na přání výjimečných údernic. Kromě toho ve vysílání rozhlasu hovořily ženy, jež byly vybrány agitačními komisemi. Jednalo se o vzorné pracovnice, zasloužilé matky nebo pionýrky. Kina a divadla uváděla představení s ženskou tematikou, knihkupectví prodávala publikace pojednávající o úloze žen v boji za mír a budování socialismu. (Šimíčková, 2008, s. 15)

Oslavy MDŽ se podle Šimíčkové poctivě udržovaly v každém podniku. Místnosti a sály, které sloužily pro tyto účely, byly patřičně vyzdobené. Objevovaly se v nich symboly propagující MDŽ, mírové emblémy, vlajky a hesla zdůrazňující výkony žen. Nechyběly ani fotografie bezchybných komunistek nebo pracovnic JZD.

Všechny ženy zde během oslavy obdržely květiny, většinou šlo o několik červených karafiátů. Ženy také dostaly malou pozornost, kterou bylo například mýdlo, ručník, poukázka na nákup apod. Součástí programu bylo i vyhlášení nejlepší pracovnice[53] a projevy místních funkcionářů z národních výborů a některých žen, které se k pronesení řeči uvolily. (Šimíčková, 2008, s. 16)

[53] Většinou se však jednalo o posuzování na základě přínosu pro komunistickou stranu. Ženy, jež sice odváděly dobrou práci, ale nebyly aktivně zapojené do dění v KSČ, na titul nejlepší pracovnice mohly zapomenout.

Následovala část programu, které se kromě žen účastnili i jejich manželé, partneři a děti. I od nich ženy dostaly malý dárek a potom už se pouze slavilo. Většina žen však svátek vnímala spíše jako oslavu pro muže, jak dokládá i Carola Biedermannová: „Za komunismu byla halasně proklamována rovnoprávnost žen. Na schůzích a manifestacích se hřímalo o budovatelském úsilí našich žen…Hlavně se tak hřímalo na MDŽ. Pak šli muži do své hospody se opít a ženy běžely domů chystat oslavu MDŽ. Na tu se pak dostavila dítka s básničkou ze školy a opilý otec.“ (Biedermannová, 1992, s. 83)

Na Mezinárodní den žen vzpomínají ženy dnes jako na poměrně neoblíbený svátek. Jeho průběh přiblížila Ústavu pro studium totalitních režimů Eva J.: „Mezinárodní den žen se slavil v továrnách a na každém pracovišti. Ženy dostávaly květiny, dárky, pořádaly se i sezení, zábavy (většinou však slavili muži). Na našem pracovišti jsme byly samé ženy, tak nám z MěNV přinesli jako poděkování učitelkám květiny. Od ROH jsme obdržely drobný dárek nebo poukázku na zboží v určeném obchodě.“[54]

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

V rámci seriálu Vyprávěj je oslavám dne žen věnován jeden samostatný díl nazvaný MDŽ. Epizoda se odehrává 8. března, tedy v den tohoto svátku.

Ve všech podnicích probíhají přípravy na odpolední a večerní oslavy. Ženy nakupují jídlo a pití, připravují chlebíčky, zdobí nástěnky a sály. Starají se, aby vše bylo řádně připraveno na oslavu jejich svátku. Eva s Veronikou vyráží do obchodu, aby také nakoupily vše potřebné. Eva dostane navíc za úkol, aby zařídila kapelu, protože Karel v jedné hraje. On jí však vystoupení odmítne. Tvrdí, že na MDŽ jejich kapela hrát nebude a už mají dohodnuté jiné vystoupení.

Když nadejde chvíle oslav, Eva s Veronikou dokončují přípravy. Pomáhá jim s tím Zuzka, ale na scéně není vidět ani jeden muž, který by se zapojil. Objevuje se pouze vedoucí Potravinoprojektu, kde obě pracují, aby zkontroloval, zda je vše přichystáno. Oslavy se nesou v tanečním duchu. K tanci a poslechu hraje kapela, která,

[54] Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/litomysl/pametnik02.pdf

jak se nakonec ukáže, je ta Karlova. Slíbený kšeft totiž nebylo nic jiného, než oslavy dne žen v Potravinoprojektu. Na stole jsou rozmístěny vázy s červenými karafiáty.

Také v Československé televizi se připravuje oslava MDŽ. Josef touto dobou žije s Jarkou, která pracuje v tamním bufetu. Jarka je velice uvědomělá a zodpovědně se na MDŽ připravuje. Má na starosti uspořádání oslav v Československé televizi, proto Josef dostane za úkol pozvat muže ze svého úseku, aby se na oslavu také dostavili.

Ihned u vstupu jsou příchozí přivítáni několika pionýry, kteří každé ženě předají červený karafiát. Pro dotvoření atmosféry v pozadí hrají české lidové písně. Jarka s kolegyní dohlíží na to, aby vše probíhalo bez problémů. Když se daná kolegyně zmíní, že je nespravedlivé, aby ženy na svůj svátek strávili celý den přípravami jídla, Jarka jí na to odpoví: „A jak by sis to jako představovala?“

Oslavy probíhají tak, že se u pultíku střídají řečníci. Každý přednese báseň, která více než ženy a jejich zásluhy oslavuje socialismus. Jarka pro tuto příležitost sama složila báseň, kterou na místě také recitovala:

„Vyznání ženy

(Jaroslava Plachá)

Za soustruhem, v kanceláři,

tam se všude ženám daří.

Dojit kravku, to chce sílu,

musíme však žíti v míru.

Co ale ještě potřebuješ, ženo?

Mít srdce láskou naplněno.

Jen tak může vzkvétat naše zem,

když žena je milována Muromcem.

Pak každá z nás může pracovat

pro sebe, pro mír, pro svoji vlast.“

Za svůj přednes Jarka sklidí potlesk a Josef je nucen jí u pultíku předat karafiáty jako poděkování.

MDŽ se slaví také v podniku, kde je zaměstnaná Jana, i když ne v takovém rozsahu, jako v předchozích dvou případech. Ženy sedí v hlavní místnosti, každá má v ruce několik karafiátů a poslouchají, jak zde pionýři hrají na housle nebo recitují báseň:

„Protože svůj svátek máš

Kytičku dnes dostáváš.

Každý, kdo má maminku,

Dává jí dnes květinku.

Přejeme všem ženám sílu,

Žádné války, život v míru.“

6.5.3. Vojna

Skutečnost

Součástí života všech mužů byla v období komunismu (ale i před ním a dokonce i potom) základní vojenská služba. Nastoupit na „vojnu“, jak se zkráceně říkalo, měl povinnost každý psychicky a fyzicky způsobilý muž, který dosáhl plnoletosti. Pro většinu z nich to však rozhodně nebyla povinnost příjemná, nýbrž se jí snažili jakkoli vyhnout. Jediným způsobem, jak toho dosáhnout však bylo získání tzv. modré knížky. Vojenská služba trvala většinou dva roky. Výjimku měli studenti vysokých škol, kteří během studia absolvovali tzv. vojenskou katedru, po získání diplomu absolvovali pouze jeden rok vojny.

Na vojnu nastupovali muži po obdržení povolávacího rozkazu, v němž jim bylo oznámeno datum a místo nástupu základní vojenské služby. Po příjezdu do kasáren byli mladíci ostříhání dohola, byly jim zabaveny osobní věci, místo kterých vyfasoval zelenou uniformu. Ihned na začátku byl každý zařazen do přijímače, kde se učil

základním vojenským dovednostem – bylo to zejména pořadové cvičení, střelba ze samopalu. Každý nováček byl povinen naučit se nazpaměť vojenskou přísahu a hodnosti. Přibližně po měsíci byl člověk zařazen do roty, kde zůstal první půlrok.

První měsíce na vojně byly pro většinu nováčků velice obtížné a dalo by se říci nepříjemné. Nejen, že muži byli daleko od rodin, ale zejména se stali terčem šikany služebně starších kolegů. „Nastoupivší voják – nováček byl totiž ‚bažant', někdy také ‚holub' či ‚zobák', určený předem jako oběť, posluha a zdroj zábavy pro starší odvedence, ‚mazáky'. Podle některých vzpomínek si mohli základáci po nástupu vybrat, jestli chtějí ‚mazáckou', nebo ‚gumáckou' vojnu, tedy jestli je budou prohánět starší vojíni, anebo důstojníci." (Drda, Mlejnek, Škoda, 2010, s. 50 – 51)

Šikanu si se základní vojenskou službou vybaví v podstatě každý muž, byla její součástí. Nováčci byli šikanováni mazáky, tedy těmi, kdo za sebou měli rok služby.[55] Po půlroce, kdy nastoupili noví „bažanti", obvykle šikana přešla na ně. Při zjištění šikany sice následoval trest, ale je pravdou, že se na ni jen málokdy přišlo. Šikanovaní se báli něco nahlásit a důstojníkům byla šikana často lhostejná, pokud nedošlo například k vážnějším zraněním.

„Mezi běžné formy šikany patřila např. BAREVNÁ HUDBA, kdy se dotyční museli převlékat postupně do všech stejnokrojů, tepláků a pyžama. METRO spočívalo v plazení se pod postelemi na světnici, v každém prostoru mezi postelemi se musela hlásit nějaká stanice metra. JUBOX se praktikoval zavřením nováčka do plechové skříňky na výstroj, kde musel zpívat pro obveselení mazáků. Mezi další kratochvíle mazáků patřilo úkolovat nováčky nošením čerstvého vzduchu v ešusech do světnice, lechtání žárovky či štěkání do zásuvky a samozřejmě i klikování nařizované obligátním ‚dej si dvacet'. Mezi ty brutální formy pak patřili odběry krve do ešusu, kdy dotyčný nováček dostával pěstí do nosu, dokud mu netekla krev. O nic lepší asi nebyl ani KOSMONAUT, kdy nováček zavřený do plechové skříňky na výstroj byl vyhozen z okna nebo ze schodů."[56]

[55] Úplní nováčci byli nazýváni „bažanti", po půl roce služby už to byli „půlky". Ti, kdo odsloužili jeden celý rok, se stali „mazáky" a posledním stupněm byli po roce a půl „supráci". (http://www.csla.cz/vojenskasluzba/vzs/index.htm)

[56] Vojna a šikana. In: *Československá lidová armáda* [online]. 2009-02-27 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://forum.csla.cz/blogs/vojensk_sluba/archive/2009/02/27/vojna-a-ikana.aspx

Postupem času se ze šikanovaných stávali ti, kdo šikanují nově příchozí. Hájili se přitom tím, že oni byli dříve také oběťmi. Byl to začarovaný kruh, z něhož nevedla cesta ven.

Vojákům byla čas od času povolena vycházka nebo dostali tzv. „opušťák“, kdy směli odjet domů. Ani tehdy se však na veřejnosti nemohli objevovat bez uniformy, v civilním oblečení. Klasickým pojmem, který se s vojnou používal, bylo „stříhání metru“, neboli počítání dnů, které člověku ještě zbývají do konce. Po ukončení základní vojenské služby se však muž přihlásil do zálohy a stát ho tak mohl kdykoli povolat.

„Vojna byla absolutně zpolitizovaná, od všech se chtělo, abychom, když ne hlasitě, tak alespoň účastmi na různých průvodech a přehlídkách vyjadřovali svůj politický postoj.“[57]

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Díly věnující se tomuto tématu se nazývají Vojna a Život na inzerát. V prvním jmenovaném dílu autoři zobrazují klasický život na vojně, na jaký vzpomíná většina mužů. Druhá zmíněná epizoda pojednává o vojenském cvičení Vrchovina, kterého se Karel účastní. Protože vystudoval vysokou školu, musí na vojně strávit pouze jeden rok, který probíhá v letech 1970 až 1971.

Karel o Vánocích dostane povolávací rozkaz, v němž se dozví, kdy a kam se má dostavit. Když nadejde okamžik nástupu, loučí se s Evou a s Honzíkem před branami kasáren. Eva o něj má strach. Zjistí ale, že vojnu zde slouží také její bývalý přítel Juro a požádá ho proto, aby se o Karla postaral.

Karel vyfasuje zelené a maskáčové oblečení a jde se ubytovat do hromadné noclehárny, kde potkává Marka Oplatku, s nímž se brzy spřátelí. Ihned po jeho příchodu přijdou do místnosti starší vojáci, kteří nováčkům bezostyšně berou jídlo a pivo. Tak se Karel poprvé setkává s mazáky a vojenskou šikanou.

Na začátku vojenského výcviku jsou mužům sdělena základní pravidla: „Upozorňuji: Za překročení délky vlasů – zákaz vycházek. Budou-li u někoho nalezeny ty odporné barevné časopisy, víte dobře, jaké myslím, bude se to kázeňsky řešit.

[57] Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/porg/pametnik14.pdf

Kulturní izba je určena k ušlechtilé zábavě a ne k poslechu západ'áckého bigbítu a jazzu.“

Mazáci chodí do místnosti nováčků v podstatě pouze proto, aby je mohli šikanovat. Oblíbenou zábavou, jak je ponižovat, jsou například „Čerčany“. Marek, na nějž padla volba tentokrát, musí zavelet „Čerčany, přesedat!“ a co nejrychleji podlézt postel. Když to udělá, přijde k němu mazák se slovy: „Ty vole, Voplatka, ty jsi to nestih. Repete.“ Po druhém pokusu už jsou starší vojáci spokojeni a odchází. Vzápětí je za dveřmi slyšet hluk a Marek Karlovi vysvětluje, že je to „Niagara“. Zavřou člověka do plechové skříňky a pošlou ze schodů dolů.

Dalším způsobem šikany, který je v seriálu zobrazen, je tento: Mladý voják je zavřen do skříňky a musí zpívat píseň, jakou si mazáci poručí. „Zábavě“ přihlíží Marek a za trest má zpěváka ve skříňce vystřídat. Tomu se ale brání, snaží se neúspěšně utéct. Karel se ho zastane a oba jsou mazáky zbiti. Marek mu za to není vděčný, protože se bojí, že to pro něj bude od této doby na vojně ještě horší, ale Karel argumentuje tím, že jde o princip.

Marek má však pravdu. Následující noc ho mazáci vzbudí a násilím odvedou do skříňky k „Niagáře“. Karel ale zakročí a Markovi pomůže. Zjistí při tom, že nejvyšším mazákem je zde právě Juro a jen díky němu vzpoura Karlovi projde. Karel poté Evina slovenského přítele udá veliteli, nikdo, ani Marek, ho však nepodpoří. Tím končí epizoda s názvem Vojna.

Ve druhém dílu, který zahrnuje vojenský výcvik, už se Karel blíží ke konci služby a takzvaně stříhá metr. Má ale jet s ostatními ještě na poslední cvičení, v němž byl Jurovi přidělen speciální úkol. Bude mít tedy během cvičení lepší podmínky než ostatní, za což se mu chce zbytek vojáků pomstít. Na mapě mu špatně vyznačí oblast, kde se má skrývat. Netuší ale, že na místě, které zanesli do mapy, bude situace velice nebezpečná.

Skupina vojáků v čele s Karlem prováděla v terénu krytí radiospojařské techniky. Po příjezdu velitele jsou však nuceni se nelogicky přesunout na jiné, zcela odkryté místo. Tam za nimi však po chvíli dorazí další nadřízený, který jim nařídí přesun zpět na původní místo. Když mají krytí dokončeno, důstojník chce, aby demonstrovali, jak palbou odrazí nepřítele. Po námitce, že nevyfasovali zbraně, pouze

zvýšeným hlasem přikáže: „Voják nediskutuje, voják koná! Proveďte rozkaz!“ Skupina vojáků tedy za křiku „Ratatatatatata“ drží imaginární zbraně a pálí. Poté musejí stejnou scénu zopakovat také vleže, aby je nepřítel hned nespatřil. Od soudruha poručíka následuje jen pochvala: „Správně.“

Juro je mezitím kvůli žertu vojáků schován v místě, které bude co nevidět pod ostrou palbou. Karel to však tak nechce nechat a rozhodne se zachránit mu život. Což se mu také podaří, vděku za to, že sám riskoval život, se však nedočká.

Absurdita vojenského výcviku je znázorněna také v epizodě s názvem 1. Máj, kde je ukázána přednáška a následné cvičení v rámci vojenské katedry na vysoké škole. Karel s Tondou jsou přítomni na hodině, na níž přednášející důstojník takto popisuje zbraň: „Dneska si probereme, soudruzi, samopal, který používá naše Československá lidová armáda. Je to samopal vzor 58, ráže 7,62. Takže soudruzi, zbraň má čtyři části. Vyjmenujeme si všechny tři a chci, abyste je dokonale uměli nazpaměť. Je to pažba a hlaveň.“ Následuje cvičení simulující radiační zamoření budovy. Studenti si zkoušejí v plynových maskách co nejrychlejší přesun do protiatomového krytu. Protože si Tonda nestihne včas nasadit plynovou masku, důstojník mu strhne body.

V epizodě Mikuláš chodí v létě je jedna scéna opět věnována vojenské katedře. Studenti se konkrétně učí, jak správně pochodovat.

6.5.4. Cestování do zahraničí

Skutečnost

Cestování do zahraničí nebylo v době reálného socialismu jednoduchou záležitostí. Často člověk čekal na povolení i dlouhé roky a nebylo jisté, zda ho vůbec dostane. Komunistický režim se totiž domníval, že otázka cestování závisí pouze na rozhodnutí režimu a je tedy plně v kompetenci polických funkcionářů. Někteří lidé občas vyjížděli do zahraničí v rámci své práce. Pokud tomu tak nebylo, počítalo se s tím, že člověk bude chtít vyjet během své letní dovolené.

Samozřejmě byl rozdíl, zda jedinec plánoval cestu do socialistických zemí (s výjimkou Jugoslávie), nebo na Západ a právě do Jugoslávie. Cesty do

kapitalistických zemí Západu byly přísně omezovány, zejména pak po roce 1968. Povoleno bylo vyjet pouze jednou za rok, v době dovolené cestujícího.

Jako povolení k výjezdu do zahraničí každý potřeboval získat tzv. výjezdní doložku. Do podzimu 1969 měla formu razítka a byla potřeba k cestě do všech zemí. Od začátku 60. let se však při cestování do zemí socialistického tábora vydávala tzv. trvalá výjezdní doložka, jejíž platnost byla obvykle stejně dlouhá jako platnost pasu. (Pruša, 2011, s. 574)

Pokud někdo cestoval do kapitalistických států, byla mu vydána jednorázová výjezdní doložka, jež ho opravňovala k pobytu v dané zemi po přesně stanovenou dobu. Její překročení, byť jen o několik dní, se přísně trestalo. Na delší zpoždění již bylo nahlíženo jako na emigraci a člověk tedy musel počítat se všemi důsledky.

Od podzimu 1969 měla výjezdní doložka podobu papírové přílohy k pasu. Získat ji bylo pro mnoho lidí nedosažitelným cílem, protože bylo velice složité splnit základní požadavky (devizový příslib[58] nebo notářsky ověřené pozvání od legálně vystěhovaného nejbližšího příbuzného).

Žádost o výjezdní doložku musel odsouhlasit zaměstnavatel, škola nebo národní výbor. Pokud někdo chtěl získat svolení od školy či zaměstnavatele, bylo třeba splnit několik podmínek: potřeboval totiž podpis nadřízeného, předsedy ROH, předsedy ZO KSČ, často musel doložit i potvrzení o bezdlužnosti. Potřebné razítko pak na dotazník žádosti vydávalo zaměstnancům kádrové oddělení zaměstnavatele, studentům kancelář ředitele školy a národní výbor důchodcům a ženám v domácnosti.

Pokud už člověk výjezdní doložku získal, čekal ho další problém, a sice nákup zahraniční měny. Množství peněz, jež bylo možné vyvážet, bylo velmi omezeno – při cestování na devizový příslib to bylo 10 – 15 USD na den, na pozvání dokonce jen 8 USD na celý pobyt. Z tohoto důvodu většina lidí směňovala peníze nelegálně. „Koupit valuty na černém trhu bylo složité a vyvézt je ze země ještě mnohem složitější. Československí turisté na Západ proto neznali restaurace, spali v nejlevnějších ubytovnách, vozili si s sebou co největší zásoby jídla, benzínu, pití a hledali různé,

[58] Devizový příslib byl velice důležitým dokumentem pro každého, kdo chtěl soukromě cestovat do kapitalistických států nebo do Jugoslávie. Jednalo se o „písemné potvrzení Státní banky československé žadateli (fyzické osobě), že mu budou prodány devizové prostředky ve volně směnitelné měně na krytí soukromého pobytu v zahraničí.“ (Rychlík, 2012, s. 5)

z dnešního pohledu drastické, cesty, jak svou dovolenou na Západě přežít.“ (Pruša, 2011, s 575)

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Seriál zobrazuje cestování za doby normalizace ve dvou epizodách. První nese název Klíče ke štěstí a je v ní ukázáno, jak se cestovalo přes hranice do zemí Západu. Druhá epizoda, která do této kategorie spadá, se jmenuje DDR a pojednává o rodinné dovolené v Německé demokratické republice v 70. letech.

První epizoda se tedy zabývá vycestováním do Rakouska, konkrétně do hlavního města – Vídně. Eva s Veronikou mají možnost se společně s dalšími kolegy v rámci zájezdu Vědecko-technické společnosti podívat na čtyři dny do Vídně. Jako první proto musí vyplnit Žádost o vydání výjezdní doložky. Při jejím odevzdávání je Eva upozorněna na to, že pokud povolení vycestovat dostane, nesmí se ve Vídni sejít s Karlovým strýcem, který do země z Československa emigroval. Myslí si proto, že z tohoto důvodu nebude na zájezd doporučena. Naopak u Veroniky je povolení jen formalitou, jak je v seriálu zmíněno, protože otec jejího manžela je vlivný člen komunistické strany.

Od babi Běty dostala Eva klíč, který má ve Vídni předat právě Karlovu strýci jako znamení toho, že je kdykoli vítaný. Veronika ji ale varuje, že pokud se někdo v cizině potká s emigrantem, může se dokonce dostat do vězení.

Navzdory pochybnostem však doporučení dostane a chystá se tak na svou první cestu za západní hranice Československé socialistické republiky. Aby si s sebou mohla vzít více peněz, než bylo povoleno, zašívá si bankovky do podprsenky.

Už při nástupu do autobusu je velice nervózní, bojí se přechodu přes hranice. Snaží se sama sebe uklidnit, ale jedna ze spolucestujících ji vyděsí vzpomínkou na to, že jí jednou dokonce pracovníci na hraničním přechodu v rámci kontroly vypárali podšívku kabátu. Když se autobus blíží k hranicím, vedoucí zájezdu všechny nabádá, aby se hlavně neusmívali, nevtipkovali, aby celníky nijak nepopudili. Od všech vybere pasy, které spolu se seznamem cestujících a celním prohlášením odevzdá ke kontrole. Ve všech pasech je vložená výjezdní doložka. Je zřejmé, že všichni jsou nervózní a není jim do řeči. Když je celníci pustí, aby pokračovali v cestě do Rakouska, všem se uleví. Autobus opouští hraniční přechod s nápisem „Leninskou cestou“.

Další záběry jsou už z Vídně, kde si Eva s Veronikou prohlížejí zboží v obchodech a diví se produktům, jež se zde prodávají. Jsou jimi například podvazky nebo banány, které je možné ve Vídni koupit i v létě. Koupí si Mozartovy koule, jdou také do kavárny. Tyto scény jsou prokládány dobovými černobílými záběry, které zobrazují skutečnou Vídeň oné doby. Eva se navíc skutečně setká se strýcem Mikulášem a předá mu klíče od bytu, které mu posílá babička Běta.

Cestou z Rakouska zpět do Československa, se opět autobus zastaví na hraničním přechodu ke kontrole. Tentokrát to však neprobíhá tak hladce jako poprvé. Celníci zkontrolují pasy a následně vyzvou cestující, aby předložili ke kontrole svá zavazadla, která jedno po druhém prohledají. Nic však nenajdou. Eva se domnívá, že prohlídka probíhá kvůli jejímu setkání s Mikulášem ve Vídni. Pravdou ale nakonec bylo, že řidič zajel k jinému hraničnímu přechodu než cestou tam.

Druhý díl, který zde chci zmínit, nese název DDR. Karel s Evou a s Honzíkem jedou na svou první dovolenou k moři – do Německé demokratické republiky (NDR, neboli DDR), konkrétně do Prerova.

Jak je hned v úvodu epizody zmíněno, cestování k moři nebylo během období reálného socialismu běžnou součástí života, protože většina lidí si to nemohla finančně dovolit. Rodině Dvořákových proto na dovolenou přidala peníze matka Evy. Auto na cestu jim naopak půjčil Josef.

Eva s sebou sbalila velké množství věcí, jejichž důležitou součástí bylo také jídlo. Protože se tentokrát jednalo o cestu do socialistické země, a nikoli na Západ, přejezd přes hranice nebyl tak složitý, jako tomu bylo v případě předchozího zájezdu do Vídně. Hraniční přechod není v seriálu nijak výrazně zmiňován ani zobrazován. Jeho přejezd je považován za samozřejmost.

Karel, Eva a Honzík přijedou do kempu v noci. Nevšimnou si proto, že se utábořili na nudistické pláži FKK, což zjistí až ráno po probuzení. Následně se tedy přesunou do kempu, kam měli namířeno původně.

Na této epizodě bych chtěla demonstrovat zejména to, jak české rodiny, a v tomto případě konkrétně seriálová rodina Dvořákova, trávily dovolenou. Po příjezdu do kempu si Dvořákovi přímo na pláži postavili stan. Kromě toho si s sebou přivezli spoustu jídla, které si u stanu připravovali. V porovnání s dnešní představou dovolené

velice často trávili čas okolo svého stanu, kde kromě jídla například hráli karty nebo odpočívali. Občas chodí na obědy do jídelny, která patří ke kempu.

Z dovolené domů přivezli plnou tašku dárků, jedním z nich byl například ruční šlehač.

Zajímavým prvkem epizody, která se zabývá dovolenou v NDR, je také rodina Kohoutkova. Tvůrci jejich prostřednictvím zobrazují styl tehdejšího československého cestování a další typickou československou rodinu. Kohoutkovi jsou velice aktivní, co se týká seznamování se s ostatními českými turisty. Rádi by na dovolené trávili co nejvíce času s Dvořákovými, což se ale Karlovi s Evou nezamlouvá. Protože jsou ve stejném kempu podruhé, často jim radí, zařizují určité věci a organizují jim dovolenou podle svého.

6.5.5. Nakupování

Skutečnost

Na co pamětníci v souvislosti s běžným životem za normalizace vzpomínají, jsou všudypřítomné fronty v obchodech, nedostatek zboží a Tuzexy. Pro socialistické obchody bylo typické, že se v nich prodávalo v podstatě stejné zboží. Existovalo zboží běžné potřeby, které se v obchodech prodávalo jen zřídka, v malém množství, případně bylo tzv. úzkoprofilové. Za tímto slovem se skrývá skutečnost, že konkrétní věc či produkt nebylo možné v danou chvíli jen tak koupit a dalo velkou práci ho sehnat.

„Díky plánovanému hospodářství se pravidelně stávalo, že ve všech obchodech naráz došly například dámské vložky (tampony byly zcela nedostupné), jindy zase nebyly k dostání banány, mandarinky, toaletní papír, cukr, dětské boty atd.“ (Drda, Mlejnek, Škoda, 2010, s. 31) Jiří Pruša v knize Abeceda reálného socialismu vysvětluje, že existovalo zboží, jež bylo nedostatkové trvale, kam spadalo zejména veškeré dovážené zboží. Druhou skupinou byly věci, které byly nedostatkové často – byly to například vejce, tuky, oleje, knihy, hygienické potřeby náhradní díly do automobilů atd. (Pruša, 2011, s. 124)

Že se nedostatek zboží týkal zcela základních věcí, dokládá i čtyřiapadesátiletý historik z Rakovníka, který na toto téma vzpomíná následovně: „Když si někdo řekl, že bude mít v neděli řízky, nebylo to, že si je šel koupit. To se musela maminka zeptat přes známou řeznici a ta jí řekla: ‚Paní, bude to tehdy a tehdy ve čtyři hodiny, přijďte si stoupnout do fronty.' V lepším případě jí kus toho masa schovala pod pultem."[59]

S nedostatkem zboží úzce souvisí právě podpultový prodej. Vzpomíná na něj i muž z Ústeckého kraje, kterému bylo v době výpovědi 76 let: „Situace, která probíhala, se dá přirovnat k pohádce O slepičce a kohoutkovi, sežeň ty mně a já seženu tobě. Hodně zboží se dalo sehnat jen kvůli známostem. Např. kdo si chtěl koupit auto, musel se napsat do pořadníku. Někdo, ale měl auto hned, jen kvůli známým a příbuzným. Na stejném způsobu také vzniklo podpultové zboží. Každý ve svém životě někomu schoval nějaké zboží pod pultem anebo ho naopak dostal. Bylo to přirozené. Čím víc známých tím víc produktů."[60]

Trvalým fenoménem v socialistickém obchodě byla fronta, která byla způsobována právě nedostatkem zboží. Kde se nedostatkové zboží objevilo, automaticky se začala tvořit fronta. Podle Pruši byly fronty zcela běžnou záležitostí před masnami, prodejnami ovoce a zeleniny, mlékárnami. Před knihkupectvími lidé stáli fronty ve čtvrtek, což byl dodací den. (Pruša, 2011, s. 124)

Nedílnou součást nakupování v socialistickém Československu tvořily Tuzexy. Jednalo se o síť obchodů, v nichž lidé mohli získat za valuty zahraničních měn nebo tuzexové poukázky, tzv. bony, zboží zahraniční výroby, jež nebylo v běžných obchodech dostupné. Klasickým příkladem byly džíny, které byly k dostání pouze zde. Během sledovaného období se však v seriálu Vyprávěj s nákupem v Tuzexu nesetkávám, proto zde tuto kapitolu nebudu rozebírat podrobněji.

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Protože nakupování je běžnou činností dnes a bylo jí také v normalizačním období, je mu i v seriálu věnován náležitý prostor. Já se zabývám těmi situacemi, kdy se jednalo o nedostatkové zboží a jeho koupě proto byla spojena s různými těžkostmi.

[59] Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/porg/pametnik14.pdf
[60] Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/most/pametnik04.pdf

Zaměřím se přitom na tři konkrétní epizody, v nichž je to dobře znázorněno. Tou první je díl se názvem Embéčko, kde se, jak už název napovídá, jedná o koupi nového automobilu. Druhou epizodou, kterou zde zmíním, je Promoce, v níž demonstruji nesnadnou koupi pračky. Třetím druhem zboží, které nebylo snadné koupit a je mu v seriálu věnován patřičný prostor, je šicí stroj. Tématem se zabývá epizoda Vím, co dělám.

Josef už dlouho touží po tom, že si koupí auto, konkrétně Škodu MB. To ovšem není tak snadné. Je třeba nejprve našetřit dostatek peněz[61] a následně vyčkat zapsaný v pořadníku. Dostane přidělené datum, kdy se má pro vůz do Tuzexu, kde se prodávaly, dostavit. I tam však musí trpělivě počkat, až si bude moci vůz opravdu převzít. Zatímco, jsou volána různá jména, sedí Josef nervózně v čekárně a nemůže se dočkat, až bude moci vejít dovnitř. Stížnosti na to, že se dostavil dříve než někteří další, však v tomto nepomohou.

Když se konečně dostane na řadu, nemá na výběr například z různých barev, ale je pro něj připraveno právě jednou vozidlo. Navíc je v něm pouze minimální množství benzínu, který tak Josefovi dojde už cestou na chalupu.

Druhým bodem, který jsem si určila, je nákup pračky v epizodě Promoce. U Karla s Evou zazvoní sousedka a oznámí jim, že do obchodu v nedaleké ulici druhý den přivezou nerezové pračky. Protože by do domácnosti pračku potřebovali, Eva rozhodne, že Karel druhý den pračku dojde koupit.

Následující den se proto celá rodina vypraví na určené místo, kde by pračky měli prodávat. Před obchodem už se tvoří fronta, ráno tam na koupi pračky čeká okolo deseti lidí. Karlovi se nechce zařadit se do fronty, ale Eva ho přesvědčí. Protože je zima, čekání je velice nepříjemné a zdá se i velmi dlouhé. Původně měli pračky přivézt daný den po poledni, stále se to ale protahuje. Nakonec se ukáže, že přístroje přivezou až další den ráno, kdy má Karel promoci.

Přesto rozhodne ve frontě setrvat, protože se jedná o obrovskou příležitost, která se nemusí jen tak opakovat. Eva mu tedy před obchod alespoň přinese teplý čaj a jídlo. Muž, který stojí ve frontě před ním, vzpomíná, že jednou takto čekal dva dny na televizi, kterou ve výsledku stejně nepřivezli. Má zkušenost i s několikadenním čekáním

[61] Peníze dostane v předchozí epizodě jako dar od bratra Mikuláše, který emigroval a žije ve Vídni.

na zahraniční zájezd cestovní kanceláře Čedok. Tehdy si poslední místo však koupila žena, která stála před ním. Paní, která je o několik míst za Karlem, prý zase už dva roky shání právě pračku.

Pračky druhý den ráno skutečně dodají a Karel na poslední chvíli, ale přece, promoci stihne.

Třetím dílem v mnou vybraném období, který se blíže věnuje nákupu, je Vím, co dělám, v němž přijedou do Prahy na návštěvu rodiče Evy. Otec se rozhodl, že každé ze svých dcer[62] a Honzíkovi přiveze nějaký dárek, který je potěší. Evě daroval boty. Úplně stejné si však koupila při svém výletu do Vídně. Otec je z toho velice smutný a rozhodne se proto, že Evě musí koupit jiný dárek, který jí udělá radost.

Při procházce městem narazí na obchod, kde právě vykládají šicí stroje značky Lada. Nadchne ho to a jeden chce koupit Evě. Když se na něj však v obchodě zeptá, prodavač mu stručně odpoví, že je nemají. Nechá si proto zavolat vedoucího prodejny, který mu jen zopakuje, že stroje nemají, že ještě nejsou přijaté. Janko se nenechá odbýt a rozhodne se počkat, než je pracovníci přijmou na sklad. V obchodě tedy stojí až do zavírací doby. Protože mu šicí stroj stále nechtějí prodat, odejde sice domů, ale hned druhý den ráno je opět připraven před prodejnou. Protože tam opět stál celý den a neustále se na šicí stroj vyptával, nakonec mu ho prodali.

6.5.6. Organizované podnikové akce

Skutečnost

Normalizační léta se vyznačovala snahou ze strany státu o naplnění veškerého volného času lidí určitou „smysluplnou činností“. V těchto letech platilo, že se socialistický člověk nikde zbytečně nepotlouká a hlavním smyslem jeho života je práce a budování socialistické společnosti. Z toho důvodu se komunistický režim snažil zasahovat i do volného času jednotlivců. Mezi takovéto snahy se řadí například organizace společných podnikových akcí, které si kladly za cíl třeba i uměle začlenit jednotlivé pracující do kolektivu.

[62] Eva má dvě sestry, které se také během seriálu postupně přestěhují do Prahy.

Klasickým příkladem trávení prázdnin byla tzv. odborová rekreace pracujících. Takováto „dovolená“ měla podle oficiálních informací zajistit, aby si pracující odpočinuli a mohli se následně plni sil začlenit do hospodářského procesu. „Jiný než organizovaný způsob trávení volného času (ponecháme-li stranou kulturní a sportovní vyžití) postrádal vlastně dle komunistické doktríny smysl, či dokonce byl přímo nebezpečný.“ (Drda, Mlejnek, Škoda, 2010, s. 43)

Rekreace pro pracovníky byly dobře organizované. Všichni se účastnili společných zábavních programů, načerpávali síly na další práci.

„Denní program, jehož se měl každý rekreant bez ohledu na pohlaví, věk a vkus účastnit a jejž referenti vyvěšovali na nástěnku, vypadal například takto.

- 8:00 až 8:30 snídaně
- 9:30 hromadný odchod směrem na Dívčí lávky, kde si mohou soudružky a soudruzi zakoupit pohlednice a známky
- 12:00 návrat na zotavovnu
- 12:30 oběd
- 13:30 polední klid
- 14:00 soutěž v orientačním běhu pro všechny věkové kategorie (účast povinná, omluvy ze zdravotních důvodů přijímá sportovní referent)
- 18:00 až 18:30 večeře
- 19:00 promítání naučného filmu o těžbě dřeva v Krkonoších a úspěších socialistického lesního hospodářství, poté zazpívají soudružky ze závodní organizace národního podniku Fruta Třeboň jihočeské lidové písně
- 20:30 volná zábava
- 23:00 večerka“ (Drda, Mlejnek, Škoda, 2010, s. 44-45)

Je to však jen příklad takového programu, kterým chci demonstrovat, že pobyty organizované podniky za socialismu se lišily od dovolených, jaké známe dnes. Na

podnikových chatách však byla atmosféra poněkud uvolněnější. Protože se lidé mezi sebou vzájemně znali, program si přizpůsobovali podle svého.

Čestnou výjimku tvořil český fenomén chataření a chalupaření, který se rozvinul zejména v 70. letech. Pro lidi chata či chalupa představovala povolený útěk do soukromí, proto se tomuto koníčku věnovalo tak velké množství lidí, což můžeme i dnes považovat za pozůstatek této doby.

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Organizovanou dovolenou zobrazuje v seriálu Vyprávěj epizoda nazvaná Silvestr. Karel, Eva a Honzík se vydají na týdenní lyžařský pobyt, který organizuje společnost Metrostav, kde pracuje Karel. Na podnikové chatě mají všichni společně oslavit také Silvestr a příchod nového roku.

Když rodina na chatu dorazí, vybere si pokoj číslo 2, v němž začne vybalovat zavazadla. Vedoucí pobytu je však upozorní, že daný pokoj už má třetí rok Karlův kolega Václav Hora, tak se Karel s rodinou musí přesunout do pokoje číslo 5.

Snídaně, obědy i večeře probíhají ve společné jídelně ve stanovený čas. To znamená, že na chatě jedí všichni najednou, aby také mohli dodržovat další společný program, což by mělo být v tomto případě lyžování. O dobrou náladu i organizaci programu a volného času se stará vedoucí pobytu, který je za všech okolností přítomný. Rekreanti mají daný rok smůlu na počasí - venku řádí sněhová vánice, která nechce přestat. Horská služba tedy vyhlásila až do odvolání zákaz vycházení a všichni proto musí zůstat v chatě. Je proto vymyšlen náhradní program, který zahrnuje zejména společenské hry v jídelně.

Několik dobrovolníků soutěží například v tom, komu se jako prvnímu podaří zasunout tužku uvázanou na provázku za pas účastníka do prázdné lahve od vína. Ostatní je nadšeně povzbuzují, tleskají a křičí, pouze Karel je zamračený a nebaví se. Další hra spočívá v tom, že dvojice musí sníst jablko bez použití rukou, musí si ho tedy předávat z úst do úst. Do soutěže se jako jeden z dobrovolníků zapojí i Eva, která je přiřazena do páru s Václavem Horou, jehož Karel nemá rád. Dvojice Evy a Vaška zvítězí a získá pět kilogramů jablek.

Karla soutěže nebaví, proto si odejde číst na pokoj. Eva v jídelně však zůstane a dál se účastní nejrůznějších her. Po velice pozdním návratu na pokoj oznamuje, že vyhrála soutěž o nejkrásnější nohy, ale naopak se jí nedařilo v molekulách.

Následující den stále platí zákaz vycházení, proto je Karel ještě rozladěnější. Popudí ho také, že si Eva s Václavem Horou a ostatními tyká. Ona mu na to odvětí, že na chatě si přece tyká každý s každým.

Zlom nastane ve chvíli, kdy se na chatě ztratí Honzík. Všichni rekreanti ho marně hledají a Karel pak vyčte Horovi, že je to jeho vina, protože si s Honzíkem chtěl hrát na roboty. Nakonec je to ale Václav, kdo Honzíka najde. Eva Karla proto přesvědčí, aby se Horovi za nařčení omluvil. To prolomí ledy a z Karla a Hory se stanou přátelé, kteří spolu pijí a zpívají celou noc. V jídelně dokonce usnou. Probudí je až manželky, které ráno vyráží na svah, protože se zlepšilo počasí a už je možné lyžovat.

6.5.7. Shrnutí

Zobrazování skutečného života běžných lidí je nejsilnější stránkou seriálu Vyprávěj, ostatně tvrdí to i sami tvůrci. Jak už říká motto seriálu „V každé době toužíme po štěstí“, autorům jde v seriálu obecně zejména o ztvárnění běžného života, který je ovlivněn komunistickým režimem. Na jednu stranu jde o to, aby si lidé, kteří si na danou dobu pamatují, skutečně řekli: „Takhle to vlastně tenkrát bylo!“, na tu druhou však má seriál za cíl představit ji mladším divákům, kteří ji nezažili.

Jako první jsem se zabývala zobrazením prvomájových oslav, což bylo jednou z významných kapitol života v komunistickém Československu. V seriálu je vidět, že účast na něm je povinná a pokud je člověk vybrán, aby například nesl transparent, nemá na výběr. Díky mnoha dobovým záběrům, které jsou zařazeny do průběhu celé epizody, je skutečně snadné si to představit i pro mladší lidi. Ze seriálu je zřejmé, o jak masovou akci šlo a na diváka dýchne atmosféra té doby.

Otázkou, nad kterou je třeba se pozastavit, je, proč jel Josef s kolegy a s transparentem na prvomájové oslavy do Prahy a nešli do průvodu v Pardubicích. Oslavy se konaly ve všech větších městech, nebylo tedy nutné jezdit do Prahy. Autoři seriálu tímto způsobem ale chtěli ukázat právě pražské oslavy, protože byly největší

a nejdůležitější. Zuzka s Josefem byli osloveni reportérem Československé televize. Udělal s nimi na místě krátký rozhovor, který viděla babička Běta. Toto je opravdu velká náhoda, která by byla v reálném životě velmi nepravděpodobná. Navíc se zde opět projevuje prvek televize, který se prolíná důležitými událostmi a spojuje rodinu Dvořákovu s aktuálním děním.

Druhým problémem, kterým jsem se v kapitole zaobírala, je Mezinárodní den žen. V seriálu jsou zobrazeny přípravy, které byly až na výjimky úlohou výhradně žen – ty měly za úkol připravit dokonalé pohoštění pro příchozí muže. Samotné oslavy se pak v seriálu neobešly bez projevů a červených karafiátů, přesně tak, jak na to ženy mnou zmiňované vzpomínají. Důležité je, že se zde opět objevují klasické symboly, které mají lidé s oslavami MDŽ spojeny – besídky a červené karafiáty.

Vojna je naopak mužskou doménou. Je pravdou, že všichni, kdo základní vojenskou službu absolvovali, velice často vzpomínají právě na šikanu. Ta je také hlavním motivem při zobrazování vojny v seriálu. Je jí v podstatě věnován jeden celý díl, v němž se objevují různé formy šikany, které skutečně existovaly. V seriálu je zcela přesně vidět i nadřazenost starších a často nesmyslnost rozkazů. Nesmím však opomenout jednu důležitou věc, kterou je Karlův smysl pro spravedlnost. Nezdá se velmi pravděpodobné, že by se někdo, kdo je na vojně nováčkem, neustále stavěl do opozice vůči služebně starším a snažil se za každou cenu pomáhat kamarádovi, i když to znamenalo, že sám upadne v nemilost. Toto je věc, která se prolíná celou epizodou a ubírá jí na věrohodnosti.

Cestování netvořilo zcela běžnou součást života lidí v období reálného socialismu, ale na druhou stranu pokud k němu došlo, bylo plné komplikací. Tak se to snaží zobrazit i seriál Vyprávěj, ačkoli v tomto případě se zobrazení zcela neshoduje s realitou. Na jednu stranu se tvůrci snaží ukázat klasický model cestování a dovolených v zemích východního bloku. Zde zapojují také rodinu Kohoutkových, kteří jsou ukázkou klasického československého turisty.

Dalo by se však říci, že v seriálu je problematika cestování za hranice Československa poněkud idealizovaná a zjednodušená. Je zřejmé, že v omezeném čase, který mají jednotlivé díly k dispozici, není možné zobrazit vše do detailů. Nacházím však nesrovnalosti, které se týkají možností československých občanů v zahraničí. Jak jsem popsala výše, pokud někdo cestoval za západní hranice, nemohl si v zemi téměř

nic finančně dovolit. Naopak v seriálu je ukázáno, jak Veronika s Evou obcházejí obchody a nevynechají ani hezkou kavárnu.

Dále jsem se zaměřila také na nakupování v době normalizace. Všichni pamětníci vzpomínají na dlouhé fronty a nedostatkové zboží, což se seriál také snaží demonstrovat. Nejvíc patrné je to na příkladu, kdy Karel stojí celý den a noc frontu před obchodem, aby mohl koupit pračku.

Posledním tématem, kterému jsem se v této kapitole věnovala, byly organizované podnikové akce. V seriálovém zobrazení nejsou takovéto pobyty tak organizovány, jak to popisuje literatura, ačkoli čas rekreantů se vedoucí stále snaží nějakým způsobem vyplňovat.

Jak už jsem zmínila výše, zobrazení života běžných obyvatel je tím nejdůležitějším, o co se seriál snaží. Vše je demonstrováno právě z pohledu lidí, kteří chtějí žít obyčejný život bez větších zásahů režimu, což však není snadné. Věrohodnost seriálu dodávají i propracované kostýmy a rekvizity, jako například nábytek. Na druhou stranu ne vždy odpovídá chování aktérů tomu, jak by se tehdy zachoval běžný člověk (viz. kapitola Vojna)

6.6. Odpor proti režimu

6.6.1. Běžný život disidentů

Skutečnost

Jedním ze základních stavebních kamenů běžného života nejen za normalizace, ale i dnes, je zaměstnání. Specifickou kapitolu to tehdy znamenalo v životě disidentů. Nejen že se často stávalo, že si disidenti nemohli vybírat, jakou práci by chtěli dělat, ale navíc jim byly ve velkém procentu případů vyhrazeny podřadné práce, které ani zdaleka nevyžadovaly kvalifikaci, jakou jednotliví disidenti mohli nabídnout. Nebylo výjimkou, že se jednalo o práce manuální. I tu však bylo pro disidenta složité získat.

„A pokud chtěl nějaký skutečně humanitně vzdělaný inteligent doopravdy svobodně pracovat, musel se nutně dostat do konfliktu s režimem a jeho ideologickými

nesmysly a zpravidla rychle skončil v jiné profesi, v krajním případě jako nekvalifikovaný dělník. Kdyby do práce odmítl nastoupit, čekalo by ho vězení za příživu, neboť práce byla v socialismu povinná.“ (Drda, Mlejnek, Škoda, 2010, s. 23)

Miroslav Vaněk v knize Mocní? a bezmocní?, která obsahuje rozhovory s pamětníky (neboli narátory), uvádí, že ačkoli mnozí disidenti byli nuceni opustit své původní povolání, vraceli se k němu ve svém volném čase, případně provozovali disidentskou činnost. Podle něj byla disidentská aktivita pro některé natolik důležitá, že právě ji vnímali jako skutečný životní smysl a nadřazovali ji nad zaměstnání. (Vaněk, 2006, s. 110 – 114)

Druhým pilířem každodennosti byla pro disidenty rodina a přátelé. Tyto dvě skupiny jim pomáhaly udržovat si zdání normálnosti a byly pro ně, zejména pak rodina, oporou v každodenním životě. „ ‚Intenzivní přátelství‘ a ‚bezproblémová rodina’ by mohly být mottem pro celou jednu sféru všedního života narátorů v období normalizace.“ (Vaněk, 2006, s. 123) Rodinou je ve většině případů myšlena jím založená rodina, přičemž manželka i děti vždy o disidentské činnosti věděly. Protirežimní názory však často zastávají i rodiny, z nichž disident pochází.

Rozdíly ovšem byly v tom, do jaké míry se rodina do disidentských aktivit zapojovala. Mohla buď disidenta jen tiše podporovat v jeho činnosti, nebo se naopak sama aktivně zapojovat. A stejně tak, jako byli disidenti postihováni v zaměstnání, týkaly se postihy často také rodiny, zejména pak dětí. V jejich případě bylo nepohodlnému člověku ze strany StB vyhrožováno zejména tím, že potomek nedostuduje.

„K oblíbeným ‚zpestřením‘ disidentského života se strany režimu patřily dále nejrůznější ústrky ze strany policie, StB – zadržování na 48 hodin, výslechy, omezování svobody pohybu (například tím, že byl narátorům zabaven pas), přístupu k informacím, sledování, odposlouchávání, zastrašování.“ (Vaněk, 2006, s. 133)

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Disidentský život je v seriálu demonstrován na osobě Tondy Sovy a jeho rodiny – manželky Zuzky a jejich dcery Majdy.[63] Tonda má doma zázemí a milující rodinu, která ho v jeho aktivitách podporuje a nikdy mu nic nevyčítá. Zuzka ví, že si vzala člověka, který bojuje proti komunistickému režimu a také ho tak vnímá. Zuzka se navíc snaží nekomplikovat situaci a na rodinu příliš neupozorňovat. To je zřejmé například v díle Volby. Zuzka jde k volbám rozhodnutá vhodit do urny lístek, na němž budou přeškrtnuta významná komunistická jména a místo nich napsáno například jméno kreslené postavičky. Konkrétně zmiňuje kačera Donalda. Ve volební místnosti ji však odvaha opustí a ona na lístku nechá všechna jména a svůj hlas odevzdá KSČ.

Běžné věci, jako jsou potíže se sháněním zaměstnání, jsou ukázány zejména v epizodě s názvem Kotva. Tonda byl před nedávnem propuštěn z vězení a vzápětí se oženil se Zuzkou. Svatební cestu tráví zčásti na chalupě, kde jsou v téže době také Karel s Evou a s Honzíkem. Tonda Karlovi vypráví některé zážitky z vězení, jako byla šikana, dny na samotce, zákaz návštěv. Podle svých slov měl největší strach o Zuzku s dcerou Majdou, protože mu bylo vyhrožováno, že dají dítě do kojeneckého ústavu.

Postěžuje si, že je pro něj jako pro propuštěného politického vězně velice složité sehnat dobrou práci.[64] Aktuálně pracuje jako noční hlídač a dochází pouze na několik brigád, ačkoli by chtěl dělat účetního. Vypravěč, čili Honza Dvořák, to komentuje slovy: „Najít pořádnou práci, to byl pro Tondu sen. Režim prostě nechtěl, aby takoví jako on byli ostatním lidem na očích."

Když se v následující scéně Tonda dostaví na vrátnici, kde má mít noční službu, je na jeho místě kolega, který mu pouze oznámí, že zde má směnu on. Je to nařízení vedoucího, který tím dává Tondovi najevo, že už v podniku nepracuje. Rozladěný se proto vrátí domů, kde se ještě pohádá se Zuzkou. Komentář vypravěče to vysvětluje takto: „Pokaždé, když ho vyhodili, propadl beznaději, jestli nějakou práci ještě vůbec najde."

[63] Je však třeba připomenout, že Majda je ve sledovaném období dítětem a nemá proto významnou úlohu při zobrazování života disidentů.
[64] Tonda byl v posledním ročníku vyloučen z vysoké školy. Následně, v době před vězením, pracoval v různých divadlech.

Protože si Tonda nemůže udržet žádnou práci, rodina má finanční problémy a musí si půjčovat peníze od příbuzných a od známých. Tonda se tomu rozhodne učinit přítrž tím, že prodá několik kvalitních knih, které má doma. Chodí s nimi do antikvariátu, kde si je předtím kupoval. Když se ho prodavačka ptá, proč takové knihy prodává, svěří se jí, že jako bývalý vězeň nemůže sehnat práci a potřebuje peníze.

I když ho Zuzka nabádá, aby další knihy neprodával, Tonda ji neposlechne a do antikvariátu se vydá znovu. Prodavačka si postěžuje, že jí z nošení těžkých knih bolí záda a požádá Tondu o pomoc. Ze skladu mu vzápětí přinese plášť se slovy: „Vemte si tohle, když tady pracujete. To je váš plášť, kolego.“ Těmito slovy ho přijme do práce, čímž vyřeší Tondův největší problém.

Obtíže se sehnáním zaměstnání má kvůli Tondově protirežimní činnosti také Zuzka v epizodě Delegace. Té pomůže kamarádka Milena, která jí zajistí práci ve škole, kde je její otec ředitelem. Nabídne jí pozici družinářky s tím, že bude oficiálně vedena pouze jako pomocná síla.

6.6.2. Kontakt s policií

Skutečnost

Disidenti byli, jak už jsem zmínila výše, často kontrolováni policií. Státní bezpečnost chtěla mít přehled o tom, do čeho konkrétně se daní lidé zapojují, co dělají ve volném čase, s kým se stýkají a podobně. Bezpečnost využívala více metod, jak tyto vědomosti získat.

„Další možnost kontroly činnosti osob, o které měla tajná služba zájem, poskytovalo jak otevřené, tak i skryté sledování. V prvním případě se jedná o sledování, jehož účelem je odradit sledovanou osobu od zamýšlené činnosti, případně zastrašit osoby, které se s ní chtějí setkat. Druhý způsob, tzv. skryté sledování, představuje vysoce složitý a propracovaný systém, který by sledovaná osoba neměla odhalit - proto se na něm podílí i několik desítek osob. V praxi však nebývá dlouhodobé skryté sledování možné. Lidé, kteří bývají často sledováni, si postupně vypracují určitý šestý smysl pro zjištění, zda jsou pod kontrolou.“ (Schovánek, 2006, s. 196)

Stejně tak se StB snažila vyšetřovaného přesvědčit, že o něm ví vše. Příslušníci StB měli dokonalý přehled jak o rodinných poměrech člověka, tak i o jeho pracovních a společenských vztazích. Takovéto informace získávali pomocí neformálních rozhovorů s jinými vyšetřovanými, vězni či jednoduše lidmi na svobodě. Všechny údaje, k nimž touto cestou získali přístup, byly pečlivě uchovávány a využity ve vhodnou dobu.

Počátkem 70. let StB připravila několik zmanipulovaných soudních procesů se stoupenci reforem, ačkoli to nebylo zdaleka v takové míře jako v 50. letech. Navíc pro vytipované jednotlivce vypracovala zvláštní plán, podle kterého jim a jejich rodinám systematicky otravovala život. Problémem se proto pro ně staly běžné věci související s cestováním, bydlením nebo zaměstnáním.

Lidé, kteří se s výslechy setkávali od počátku 70. do poloviny 80. let, často zmiňují jako metodu výslechů také fyzické násilí. Například z výpovědi Vladimíra Hučína, která se objevuje v knize Mocní? a Bezmocní? je patrné, že k násilí měli tehdy příslušníci StB poměrně blízko: „Dej mu ještě jednu ránu a dej mu tak, až se posere, a pak ještě jednou za to, že se posral.“ (Vaněk, 2006, s. 383)

Někteří v knize popisují i takové případy, kdy je Státní bezpečnost zadržela, když například šli do obchodu pouhých pár metrů od domu. Policisté je odvezli a pustili domů klidně až druhý den.

Pokud někdo strávil určitý čas ve vězení, byl na něj často po jeho propuštění uvalen ještě tzv. ochranný dohled. Jednalo se o kontrolu každodenního života. Daný člověk se měl v pravidelných časových rozestupech (které bývaly velice malé) hlásit na místním oddělení StB. Důležité bylo, aby se člověk ke kontrole dostavil přesně ve stanovený čas, opakovaná nedochvilnost se mohla stát důvodem dalšího odsouzení. Na příchod příslušníka, u nějž se měl hlásit, si však mnohdy počkal celé hodiny.

Povinností propuštěného vězně bylo také hlásit, kdy si chce vzít dovolenou nebo pravidelně předkládat výplatní pásku. Mohl se zdržovat pouze v určeném okruhu okolo svého trvalého bydliště. Nebylo výjimkou, že policisté v noci zazvonili u dveří, aby zkontrolovali, zda je dotyčný doma, jak nahlásil. Čas od času vstoupili i do bytu, jak popisuje Jiří Gruntorád: „Oni do šuplat samozřejmě nelezli, k tomu oprávnění neměli, ale měli oprávnění ke vstupu do bytu, a to prostě využívali tedy maximálně. Čili prošli

celý byt, protože oni mohli zkontrolovat přítomné v tom bytě například.“ (Vaněk, 2006, s. 386)

Často však při domovních prohlídkách StB prohledala věci v daném bytě a hledala cokoliv „závadného“. Proto se stávalo, že příslušníci v bytě našli například knihy od zakázaných autorů nebo projevy disidentské činnosti.

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

K jakému kontaktu mezi disidenty a policií docházelo, je dobře patrné na Tondovi, jakožto bývalém politickém vězni. Jednou z epizod, v níž je kontakt blíže popsán, je Svatba, v níž si Tonda bere Zuzku za ženu. Dále se toto téma objevuje také v díle s názvem Do Prčic, kde je ukázán průběh domovní prohlídky u Sovových. Posledním dílem v mnou sledovaném období, které obsahuje téma kontaktu disidentů se Státní bezpečností, je Charta 77.

V epizodě Svatba se Tonda připravuje na obřad, který bude pobíhat ve vesnici, kde mají Dvořákovi chalupu. Tondův úkol spočívá ve vyzvednutí snubních prstenů. Následně má přijet autobusem z Prahy.

Cestou ze zlatnictví ho však zadrží pracovníci StB. Tonda je musí následovat na stanici, kde ho nechají čekat na pana Kabelku, který ho má na starosti. Kabelka ho uvítá následovně: „Zdravíčko, Antoníne! Jak se máš? Neměl ses náhodou hlásit?“ Tonda mu na to odpoví, že to má být až ve středu, na což Kabelka odvětí jen: „No jo vlastně, máš pravdu.“ Je přitom zcela zřejmé, že to ve skutečnosti věděl. Kabelka si Tondy na stanici vůbec nevšímá, jen mu klade otázky, na které už většinou předem zná odpověď. Zdá se, že ale neví o chystané svatbě. Nezdá se mu navíc datum obřadu, které je 19. srpna: „Ty si ale umíš vybrat datum, ty uličníku. 19. srpna… Kdybych tě neznal, mohl bych si myslet, že to je provokace. Nehodláš tam dělat nějaký skopičiny, že ne, Antoníne?“ Zajímá se také o to, kdo se svatby účastní. Po ujištění, že přijde jen rodina, Kabelka Tondu propustí. Tonda ale kvůli době strávené na stanici nestihne autobus z Prahy, což je evidentně cílem celého výslechu.

V epizodě s názvem Do Prčic se Zuzka připravuje na maturitní zkoušku, což společně se starostí o rodinu není snadný úkol. S Tondou se proto domluví, že nebudou nikomu dávat záminku k tomu, aby jí v tuto chvíli komplikoval život. Tonda se

v současné době podílí na přepisování a šíření zakázaných knih. Nejprve to dělá doma, ale později se s činností přesune do antikvariátu, aby se Zuzka mohla nerušeně učit.

Ze studia je ale vytržena zvonkem ohlašujícím, že někdo stojí za dveřmi. Po otevření zjistí, že je to pan Kabelka ze Státní bezpečnosti se dvěma dalšími muži a povolením k domovní prohlídce. V roce 1976, kdy se děj odehrává, se v Bojanovicích konal druhý festival druhé kultury[65], na němž bylo pořízeno několik záznamů, a StB se domnívá, že by je Tonda mohl mít.

Kabelka s pomocníky důkladně prohlíží celý byt. Protože Tonda není doma, ptá se Kabelka Zuzky: „Nemůžu se nezeptat… Nemáte náhodou doma nějaké filmové cívky, že ne?“ Po záporné odpovědi ujistí Zuzku o tom, že se o tom sami přesvědčí. Prohledají všechny papíry a rozhází věci po bytě. Když odejdou, je Zuzka zničená a z opakovaných prohlídek unavená. Je však štěstí, že Tonda odešel se zakázanou knihou do práce. Později ovšem Zuzka zjistí, že jí pracovníci StB týden před maturitou odnesli vypracované maturitní otázky.

Protože se epizodě Charta 77 věnuji podrobně ve stejnojmenné kapitole této práce, zde zmíním pouze jednu věc, která se k tématu kontaktu se Státní bezpečností vztahuje. Tím je scéna, kdy jsou Zuzka s Tondou a malou Majdou na procházce zastaveni pracovníky StB. Tonda už se připravuje, že s nimi půjde jako obvykle na služebnu. Oni však kupodivu nechtějí odvézt jeho, ale naopak Zuzku. Ta tedy pomalu nasedne do auta, zatímco Tonda zůstává zmateně stát na chodníku. Protože nemá klíče od bytu, jde čekat do antikvariátu.

Mezitím Zuzku odvezou na stanici, kde ji nechají čekat na chodbě. Sedí tam dlouhé hodiny, po nichž přijde příslušník a oznámí jí, že může jít domů. Problém ovšem je, že stanice je uzamčená a na všech chodbách zhasnuté světlo. Vyděšená Zuzka proto vyleze oknem a přijde do antikvariátu za Tondou. Komentář vypravěče v tuto chvíli říká: „Strach. Nejistota. Metody zastrašování tajné policie byly různé. A každý se bál představit si, co by se stalo, kdyby Zuzka na schodišti zůstala.“

Krátce je výslech ukázán i v epizodě Bytové divadlo. Tonda je Kabelkou na stanici dotazován na lidi, kteří se účastnili svatby Milana Mejly Hlavsy v roce 1975[66].

[65] Více se tímto tématem zabývám v kapitole, která se týká zakázané kultury.
[66] Tomuto tématu se také věnuji v kapitole Zakázané kulturní akce.

Kabelka mu předkládá jednu fotografii po druhé a chce, aby mu prozradil, kdo je na daných snímcích. Tonda však namítá, že v tu dobu chystal svou vlastní svatbu. Kabelka ho proto po chvíli zpovídání propustí domů.

6.6.3. Zakázané kulturní akce

Skutečnost

Protože velké množství kulturních akcí bylo režimem oficiálně zakázáno, vytvořila se v tehdejším Československu tzv. druhá kultura, jinak také řečeno undergroundová kultura. Jednalo se o kulturní aktivity a zejména protagonisty, kteří měli protirežimní názory. Bylo nežádoucí, aby své postoje šířili dále mezi lidi. Jediným východiskem pro ně proto bylo začít vystupovat tajně.

Na internetových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů je undergroundová kultura v Československu popisována jako „literární a umělecké projevy, případně samizdatové vydavatelské aktivity, jejichž původci byli v 70. a 80. letech předními osobnostmi společenství, které se po r. 1968 utvořilo kolem rockové skupiny Plastic People of the Universe, jejího uměleckého inspirátora Ivana Martina Jirouse, a dále též spřízněné komunity či autorské okruhy, vzniknuvší postupně během těchto svou dekád kolem samizdatových časopisů Vokno a Revolver Revue.“[67]

Součástí tzv. druhé kultury bylo také bytové divadlo. Jak tento druh kultury probíhal, popisuje spisovatelka, scénáristka a publicistka Tereza Boučková:

„Jako chartistka jsem hrála v divadle! Zorganizoval ho táta a nazval bytové. Living-room theatre. Ano, hráli jsme doma. Bylo nádherné účinkovat v Shakespearově Macbethovi po boku Vlasty Chramostové, Pavla Landovského, písničkáře Vlasty Třešňáka (dal představení svým zpěvem a kytarou ohromný drajv) a s tátou. Bylo to nádherné, byla jsem naplněná a šťastná. Jenže nás strašně honili estébáci. Pak honili i ty, kteří si divadlo pozvali k sobě domů. Pak honili všechny, co na ně chtěli jen přijít. Výslechy kvůli Shakespearovi! (Kdo to byl?! S kým se stýká?! Komu to prospěje?!) Divadlo muselo skončit. (Ale je nafilmované! I to se tenkrát podařilo.)“ (Drda, Strachota, 2011, s. 135)

[67] Historie českého undergroundu. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/historie-ceskeho-undergroundu

Zobrazení v seriálu Vyprávěj

Seriál se zabývá zobrazením i tzv. druhé kultury, o níže nalezneme zmínku zejména ve dvou epizodách. První má název Do Prčic, kde jde však jen o velice krátké připomenutí festivalu druhé kultury. Druhým dílem je pak Bytové divadlo, které se podrobněji věnuje jedné z podob undergroundové kultury.

Na počátku epizody Do Prčic je pomocí dobových záběrů divákovi ukázán druhý festival druhé kultury, který proběhl v únoru roku 1976 v Bojanovicích. Vypravěč zde vysvětluje, že festival byl vyhlášen jako opožděná svatba Ivana Magora Jirouse. Komentář pokračuje následovně: „Oslava byla řádně povolená místním národním výborem, ale přesto se o měsíc později stala záminkou k razantnímu zásahu Státní bezpečnosti. Postupně bylo vzato do vazby 19 osob, které byly obviněny z výtržnictví.“ Komentář je doprovázen, jak už jsem zmínila výše, dobovými záběry z daného festivalu, na nichž jsou vidět členové skupiny Plastic People of the Universe i návštěvníci kulturní akce.

Podobnou tematiku nese i jedna z dobových nahrávek, která je využita na začátku epizody Bytové divadlo. Tentokrát se jedná o svatbu Milana Mejly Hlavsy, která se konala v červnu roku 1975. Vypravěč k tomu říká následující: „Hrály zde kapely Plastic People of the Universe a DG 307. Takové akce StB neměla ráda a sháněla o nich veškeré informace. Vlastně neměla ráda jakékoliv úředně nepovolené akce. Vadilo jí i amatérské divadlo, které organizoval Matěj s přáteli. Dokonce i Othello mohl být záminka k domovní prohlídce a perzekuci.“ Tímto je divák rovnou zaveden do problému, kterým se epizoda zabývá, což je bytové divadlo.

Tonda se zapojil do skupiny, která divadlo v soukromém bytě provozuje, konkrétně připravují hru Othello. Tonda zde zastává funkci zvukaře. Jeho hlavním úkolem tedy je nastříhat hudbu tak, aby do hry pasovala. Souboru také slíbil, že přivede někoho, kdo bude obsluhovat v bufetu. Osloví proto Zuzky kamarádku Milenu.

Ve chvíli, kdy je hra nazkoušena, proběhne její premiéra. Odehrává se ve stejném bytě, kde soubor zkoušel. V hlavní místnosti je vyrobeno improvizované jeviště a hlediště tvoří jen řady židlí. Na představení mohou přijít pouze pozvaní hosté. Tonda zde plní úlohu fotografa, který na snímky zachycuje nejen představení, ale celý průběh

večera a všechny příchozí. Publikum je hrou, kterou by jinde zhlédnout nemohlo, nadšeno.

Po příchodu domů se Tonda chystá vyvolat pořízené snímky. Než to ale stihne udělat, zaklepe na dveře kamarád Matěj, který se také podílel na představení. Oznámí jim, že je někdo udal a rodinu Fialových už zatkli. Zuzka to nemůže pochopit, když se jednalo jen o Shakespearovu hru a o nic závažnějšího nešlo. Matěj na to ale namítne: „Vždyť je jim úplně jedno, koho hrajeme. Jim vadí, když něco nemají pod kontrolou. A to rozhodně neměli.“ Uklidní je však, že Fialovi už postupy StB znají a nic neprozradí. Je však potřeba zničit fotografie, na nichž je vidět, kdo se akce účastnil.

V tuto chvíli se opět ozve hlas vypravěče, který vysvětlí, že takovýmto nepovoleným akcím se začalo říkat druhá kultura: „Všechny ty ilegální koncerty, hudební festivaly, samizdat, to byl do jisté míry vzdor vůči režimu. Lidi se prostě chtěli bavit po svém, ne jak jim velel národní výbor nebo okresní stranický tajemník. Ale StB byla bdělá, podávala trestní oznámení, mnohým umělcům byla znemožněna činnost, někteří byli souzeni a také vězněni.“ Divák má během toho možnost podívat se na dobové záběry, na nichž se většinou objevují členové kapely Plastic People of the Universe, undergroundové koncerty nebo například zakázané texty.

Následující záběr, tentokrát již ne dobový, ale natočený pro seriál, ukazuje, že u Tondy se Zuzkou byla ještě týž večer provedena domovní prohlídka, při níž chtěli pracovníci StB najít snímky, které Tonda naštěstí stihl zničit. Je vidět, že Tonda stojí jen ve spodním prádle uprostřed místnosti, kde jsou rozházené papíry i oblečení, a může jen sledovat, jak pan Kabelka s pomocníky prohledává jeho byt. Když nic nenajdou, se slovy „Máš štěstí, Antoníne,“ odejdou a zanechají po sobě obrovský nepořádek. Zuzka na to řekne jen: „Jak něco takového můžou udělat lidi, Tondo?“[68]

[68] Ačkoli by tato scéna mohla být zahrnuta do předchozí kapitoly, rozhodla jsem se ji ponechat zde, protože úzce navazuje na konkrétní předchozí děj týkající se bytového divadla.

6.6.4. Shrnutí

Když porovnám skutečnost, která je popsaná v literatuře nebo ve vzpomínkách pamětníků oné doby, je třeba uznat, že z hlediska života disidentů seriál povětšinou dodržuje hlavní zásady a snaží se zachovat věrohodnost.

Co se týká hledání práce disidentů, jsou v seriálu opravdu zobrazeny potíže, jaké s tím tito lidé měli. Je vidět, že se tvůrci snaží jeho problémy zobrazit tak, jaké tehdy pro lidi skutečně byly. Z Tondova příběhu je zřejmé, že ačkoli to byl inteligentní a vzdělaný člověk, jeho nesouhlas s komunistickým režimem tvořil překážku pro to, aby mohl dělat lepší práci. Proto je nakonec zaměstnán jen jako manuálně pracující pomocná síla v antikvariátu.

Tady se však vyskytuje první problém. Zaměstnání v antikvariátu sice skutečně neodpovídá jeho kvalifikaci, na druhou stranu je to však práce v obchodě v centru Prahy, kde by disidenty Státní bezpečnost nikdy pracovat nenechala. Tonda v obchodě přijde do styku například se zakázanou literaturou, což by se disidentovi ve skutečnosti stát nemohlo. Navíc do antikvariátu denně přichází velké množství lidí, což je druhý důvod, proč lidé angažující se v odporu proti režimu takovou práci nezískávali. Většinou bývali zaměstnáni v místech, která nejsou lidmi navštěvována.

Pokud se posunu dále a soustředím se na zobrazení kontaktu disidentů se Státní bezpečností, mohu konstatovat, že seriál se opět snaží demonstrovat, jak moc byl kontakt s policií nepříjemný a stresující. Ať se jedná o ukázky, kdy je Tonda nesmyslně vyslýchán nebo domovní prohlídky u Sovových, které probíhaly v jakoukoli denní nebo noční hodinu.

Zde bych se zatavila ještě u tématu pana Kabelky ze Státní bezpečnosti a jeho chování. Ve styku s Tondou se k němu choval velice povýšeně, tykal mu, často s ním jednal velice ironicky a posměvačně. Jedná se o většinovou představu společnosti, že důstojníci StB byli k lidem zlí, chovali se nadřazeně atd., jako Kabelka. Samozřejmě velké množství agentů právě takto vystupovalo, ale byli i jiní, kteří využívali odlišnou taktiku komunikace s vyslýchaným. Například se k nim chovali jako přátelé, aby si získali důvěru vyslýchaných a ti jim následně prozradili požadované informace. Je proto třeba zdůraznit, že Kabelkův styl je jen jedním z mnoha a ne každý důstojník StB se choval takto.

Třetím tématem kapitoly jsou nepovolené kulturní aktivity. Na ukázce bytového divadla je patrné, jak vše probíhalo. Autoři neopomněli zdůraznit také druhou stránku věci, to znamená následné výslechy, domovní prohlídky a podobně. Je však zřejmé, že v seriálu, stejně jako ve skutečnosti, měli lidé z těchto drobných nezákonných aktivit radost a brali je jako svá malá vítězství.

Na závěr lze říci, že seriál se snaží zobrazit disidentský život a aktivity poměrně věrohodně. Velký důraz klade také na kontakt s pracovníky StB. Neklade si za cíl dokumentární zobrazování skutečnosti, ale ani dané problémy nezjednodušuje a neidealizuje – zobrazuje je tak, jak na ně lidé skutečně vzpomínají a jak je tehdy prožívali.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, do jaké míry odráží seriál Vyprávěj skutečný život a události mezi lety 1968 a 1977. Ačkoli sami tvůrci tvrdí, že jejich hlavní prioritou je zobrazit příběhy rodiny Dvořákových a ne předkládat jakousi historickou analýzu, vzhledem k dobovému zasazení děje je míra autenticity ztvárnění historického prostředí zásadní. Zvláště pokud přihlédnu k tomu, že dané období má velké množství lidí stále v paměti a má tedy možnost srovnání se skutečností.

Zajímalo mě tedy, zda se seriálové zpracování historických momentů a života v komunistickém Československu v daných letech shoduje s realitou popsanou v odborných knihách a v neposlední řadě také se vzpomínkami pamětníků. Protože je samotný seriál koncipován a divákovi předkládán jako jakýsi soubor vzpomínek obyčejných lidí (rodina Dvořákova a jejich přátelé), jedním z klíčových bodů mého zájmu se staly právě paměti lidí, kteří období normalizace zažili.

Po zpracování teoretický poznatků jsem přistoupila k jejich aplikaci na jednotlivé díly seriálu, které se vždy daným tématem zabývají. Z tohoto hlediska bylo možné vymezit dva typy epizod. První typ se vyznačoval tím, že se zabývala pouze jedním tématem či událostí. Příkladem může být epizoda s názvem 21. srpen, 1. Máj nebo Charta 77. Jednalo se většinou o zásadní historické momenty či klíčové rituály komunistického režimu (například právě prvomájové oslavy a Mezinárodní den žen), které se týkaly většiny tehdejšího obyvatelstva a měly potenciál nosného tématu.

Epizody spadající do druhé skupiny naopak obsahovaly historické události pouze okrajově a hlavní důraz zde byl kladen na příběhy jednotlivých členů rodiny Dvořákových.

Analýzu jsem si pro přehlednost rozdělila do tří částí na základě druhu historické události. První část tvořily nejdůležitější momenty, které ve zvoleném období reprezentoval vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968 a Charta77 v roce 1977. Druhou kapitolu tvořily události každodenního života během normalizace, kde jsem pro analýzu vybrala následující: oslavy 1. máje, Mezinárodní den žen, základní vojenská služba, cestování do zahraničí, nakupování a organizované podnikové akce. Třetí oblastí mého zájmu byl život disidentů, který obsahoval běžný život lidí, kontakt s policií a zakázané kulturní akce.

Komparací seriálu a skutečnosti (jak jsem popsala výše) jsem došla k závěru, že ve většině případů se Vyprávěj snaží dodržovat určité zásady, které jsou nutné k co nejpravdivější interpretaci daného období. Nejvíce se to projevuje v oblasti ztvárnění běžného života lidí. Sami autoři říkají, že to je právě dominantou seriálu. Přesto jsem zde však nalezla určité rozpory, kterými je například zásadové chování Karla na vojně nebo utrácení Evy a Veroniky na zájezdu do Vídně.

V ostatních případech zobrazení běžného života se seriál České televize velmi zdařile přibližuje skutečnosti. Velice dobře zpracované jsou například prvomájové oslavy nebo Mezinárodní den žen.

Pokud se jedná o události 21. srpna 1968, je třeba ocenit, že se tvůrci nezaměřili pouze na Prahu, ale do epizody zahrnuli také další oblasti republiky. Divák tedy měl možnost shlédnout, jak den prožívali lidé na venkově nebo cestující ve vlaku. Obecně je historická událost zpracována velice pečlivě a věrohodně. Divákovi jsou předkládány mnohé detaily, které dojem ještě umocňují. Kvalitu zpracování podtrhuje také množství použitých dobových materiálů (nejen televizních záběrů, ale také rozhlasového vysílání), které se prolínají celou epizodou. Výraznějším nedostatkem byla zkratkovitost děje v jednotlivých situacích a z toho vyplývající nelogičnost časové posloupnosti. Eva i Karel se o okupaci dozvídají až druhý den, tedy 21. srpna, ačkoli logicky by to v jejich situaci měli zjistit už během noci. Druhým nedostatkem byly záběry na názvy pražských ulic. Autoři nevyměnili současné cedule za dobové napodobeniny, což ubírá na autentičnosti scén, v nichž lidé cedule odstraňují nebo přemalovávají.

Události prvních měsíců roku 1977, které se vztahují k Chartě 77, jsou do seriálu zakomponovány z hlediska člověka, který chce dokument podepsat. Jsou zdůrazněny zejména těžkosti, které jsou s tím spojené. S tím souvisí život disidentů obecně, který je v seriálu zobrazen poměrně věrohodně, ať už se jedná o domovní prohlídky, zásahy Státní bezpečnosti či problémy s nalezením jakékoli práce. V souvislosti s Tondovou prací je však nevěrohodné jeho zaměstnání v antikvariátu, kde denně přichází do styku nejen s množstvím lidí, ale také se zakázanou literaturou.

Ráda bych zde uvedla několik zásadních rysů, které se v seriálu objevují. Zaprvé je to zobrazování stereotypních představ a vzpomínek. Tím mám na mysli, že v rámci jednotlivých událostí či činností autoři záměrně vybírali takové prvky, které jsou známé většinovému publiku a které si s daným tématem spojuje. Ať už se jedná o karafiáty na

MDŽ, chování agenta StB Kabelky nebo projev Jiřiny Švorcové v Národním divadle v roce 1977, jsou to určité rysy, které jsou z té doby nejvýraznější a mediálně nejvíce a nejčastěji zpracovávané. Také proto je autoři použili, aby zapadaly jak do vzpomínek pamětníků, tak do znalostí mladších lidí.

Zadruhé je to nelogičnost v určitých situacích. Občas je zřetelně vidět, že tvůrci mají vytyčený určitý dramaturgický záměr, který se snaží za každou cenu dodržovat. Mají stanovené konkrétní události, které chtějí v seriálu zobrazit. Někdy ovšem není zcela snadné je do děje zapojit, proto si pomáhají zkratkami či nelogickým spojením například dvou příliš nesouvisejících věcí. Příkladem může být podpis Anticharty, který je v seriálu vyžadován od Kateřiny. Ve skutečnosti by však herec téměř komparzní role prohlášení podepisovat nemusel. Autoři zde však chtěli do děje zapojit natáčení seriálu Nemocnice na kraji města, které probíhalo právě v roce 1977, a zvolili k tomu tuto cestu. Stejně tak nelogické je to, že se Katarína pracující v Československé televizi musí ptát, co je to Provolání československých výborů uměleckých svazů, své sestry, která navrhuje záchody. S tímto souvisí také zkratkovitost v určitých situacích, která je patrná zejména v epizodě týkající se 21. srpna 1968.

Dalším významným rysem, který se prolíná celým seriálem, je sledování televize. Rodina Dvořákova se jejím prostřednictvím dozvídá o některých důležitých událostech, které se v republice stanou. Takovou roli sehraje televizní obrazovka například v případě prvomájových oslav nebo podpisu Anticharty v Národním divadle.

Na závěr mohu říci, že zpracování historických událostí je v seriálu Vyprávěj na poměrně vysoké úrovni. Je samozřejmě třeba přihlédnout k tomu, jaký je jeho cíl a zohlednit, že se v žádném případě nesnaží o dokumentární styl nebo jakoukoli osvětu. Jeho hlavním zájmem je bavit diváky u obrazovek a zprostředkovat jim život za komunismu ovlivňovaný politikou a dalšími událostmi. Snaží se přitom o to, aby v pamětnících vyvolal vzpomínky na onu dobu. Mladí lidé, kteří dobu nezažili, seriál hodnotí zase jako dílo, které jim zábavnou formou zprostředkuje život v tehdejším Československu. Samozřejmě jsou v jednotlivých epizodách nepřesnosti, které skutečnosti příliš neodpovídají, ale jako celek seriál zpracovává historii v rámci žánru a možností v zásadě přehledně, srozumitelně a bez větších chyb.

Summary

The goal of my dissertation was to find out how well the series Vyprávěj portrays daily life and key historical events between the years 1968 and 1977. The authors of the series say that their main priority is to show the story of the Dvořák family, not to analyse exact history. However, historical authenticity is essential because the series depicts recent history that many Czech people can remember and who compare the reality with the series adaptation.

I wondered if the series adaptation of historical moments and life in communist Czechoslovakia in selected years fits the reality that is described in professional literature and in memories of contemporary witnesses. Because the series is designed as a kind of collection of memories (of Dvořák family and their friends), the key points of my interest were memories of the people who lived in that time.

First I collected theoretical findings and then I started to apply them to the episodes of the series that are dedicated to selected topics. I could divide the episodes into two groups. The first type talks just about one topic or event, such as the episodes 21st August, 1st May or Charter 77. There were essential historical moments or key rituals of communism.

Episodes that can be put to the second category contained historical events only marginally, the main attention was paid to the story of Dvořák family members.

On the basis of historical events I divided the analysis into three parts. The first part includes the most important historical moments (occupation by Soviet army in 1968 and Charter 77 in 1977). The second chapter incorporates standard events during the era of normalization. I selected these: celebration of the 1st of May, International Women´s Day, military service, travelling to foreign countries, shopping and organised corporate holidays. The final section explores the life of dissidents, including their daily life, contact with police and forbidden cultural events.

By comparing of the series and the reality, I found out that the series Vyprávěj tries to follow some standards that are necessary for the best possible interpretation of the era. It can be seen the most on the topic of daily life. The authors say that this is the

dominant feature of the series. However I found some conflicts between the reality and adaptation, such as Karel´s dominant behaviour during his military service and Eva´s and Veronika´s trip to Vienna and their shopping.

In other cases of adaptation of casual life the series fits the reality very well, for example celebrations of the 1st of May or International Women´s Day.

It is important to note that in case of the events of August 21st 1968, the authors do not concentrate only on Prague, but also include other parts of Czechoslovakia. Spectators can see what was happening in the country or to people who were travelling by train. The historical event is generally adapted carefully and credibly. There are many details that even intensify the viewer´s feelings, and the quality of adaptation is increased by using real television and radio materials from that day. However, there are some problems in the adaptation. For example, there are some shots where people are taking down the notices marking the names of the streets. Because current notices are used current notices, it is less authentic than it would have been if the authors had changed them. The main weakness of this episode is a kind of shortening of the story and some illogical situations. Both Eva and Karel get to know about the occupation the next day (21st August) but logically they should find out at night.

The events of the first months of the year 1977 that relate to Charter 77 are shown from the point of view of the man who wants to sign the document. There are over-emphasized especially the problems that are connected with it. The life of dissidents is adapted mostly credibly, their lives involved house searches, StB interventions and problems with finding a job. However, in connection with Tonda´s job it is very improbable that the dissident like him would get a job in the second-hand bookshop where there are a lot of people every day and he could also be in touch with forbidden literature.

I would like to mention some characteristic features of the series. First it is an adaptation of stereotypical ideas about the era of communism. In many situations the authors chose the elements that are recognizable to all types of viewers. This means a red carnation during the celebration of International Women´s Day, the typified behaviour of the StB agent Kabelka or the speech of Jiřina Švorcová in the National Theatre in 1977. These are very typical features that are commonly shown in media and

therefore everybody knows them. They fit both the memories of older people and knowledge of younger ones and that is the reason why the authors used them.

Second, there are some illogical situations, demonstrating that the authors may have difficulty linking the list of events they want to include to the story itself. For example, in the case of Anti-Charter: Katarína has to sign the document but in reality the actor of that small supporting role was not forced to do that. However, the authors wanted to link the signature up with the creating of the series Nemocnice na kraji města. It is also illogical that Katarína, who works for Czechoslovak Television, does not know what the Proclamation of Czechoslovak committees arts organizations is and has to ask her sister, who works for the company that constructs toilets. A similar case is the shortening of the events in the episode about the occupation.

The next important feature of the series is watching TV. The Dvořák family, thanks to the television, knows about some events that happen in the republic, like the celebration of the 1st of May or the signing of the Proclamation of Czechoslovak committees arts organizations in the National Theatre.

At the end I would like to say that the series adaptation of historical events is on a high level. It is necessary to take account of the genre and the objective of the series – it does not try to be a documentary. Its main goal is to entertain its viewers by appealing to the memories of older people who lived in this era and by portraying the life under communism to younger ones. There are, of course, some inaccuracies and mistakes, but as a whole the series adapts the history essentially clearly.

Použitá literatura

ALLEN, Robert C. *Making Sense of Soaps*. London: Routledge, 2004, 656 s. ISBN 04-152-8324-8

BERGER, Peter a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Překlad Jiří Svoboda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.

BIEDERMANNOVÁ, Carola. *Mstivá kantiléna, aneb Rigor magoris, aneb Feministický nářez.* Praha: Ivo Železný, 1992, 123 s. ISBN 80-7116-300-7

BURTON, Graeme, JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister, 2001, 390 s. ISBN 80-859-4767-6.

ČINÁTLOVÁ, Blanka, BÍLEK, Petr A. *Tesilová kavalérie: popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius, 2010, 253 s. ISBN 978-80-87053-44-7.

DE GROOT, Jerome. *Consuming history: historians and heritage in contemporary popular culture*. New York: Routledge, 2009, 292 s. ISBN 04-153-9945-9.

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006, 412 s. ISBN 80-728-5080-6.

DRDA, Adam, MLEJNEK, Josef a ŠKODA, Stanislav. *Mýty o socialistických časech*. Praha: Člověk v tísni, 2010, 89 s. ISBN 978-808-6961-989.

DRDA, Adam, STRACHOTA, Karel. *Naše normalizace: člověk v tísni : jeden svět na školách, příběhy bezpráví*. Praha: Člověk v tísni, 2011, 213 s. ISBN 80-874-5611-4.

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 289 s. ISBN 978-807-4190-162.

HALL, Stuart. *Representation: cultural representations and signifying practices*. Thousand Oaks: Sage, 1997, 400 s. ISBN 07-619-5432-5

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.

KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995, 307 s. ISBN 80-718-4134-X.

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita*. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2009, 273 s. ISBN 978-802-5701-515.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Překlad Hana Antonínová. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745.

MOC, Jiří. *Seriály od A do Z: lexikon českých seriálů*. Praha: Česká televize, 2009, 293 s. ISBN 978-80-7404-036-8.

MORAVEC, Jan. *Antipoučení*. Praha: Naše vojsko, 1990, 441 s. ISBN 80-206-0211-9.

MÜLLEROVÁ, Kathrin. *Švýcarská soap opera: smát se není zakázané!* In *Svět televize.* III/1999. ISSN 0862-6227

NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, 234 s. ISBN 978-802-4613-062.

PERRY, Nick. *Hyperreality and global culture*. New York: Routledge, 1998, 194 s. ISBN 04-151-0515-3

PRUŠA, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Praha: Avia Consultants, 2011, 678 s. ISBN 978-80-260-0686-2.

RAK, Jiří. *Byvali čechové...: české historické mýty a stereotypy*. Praha: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-857-8773-3.

REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-717-8926-7.

RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace: Foreign exchange permits and other travel restrictions in Czechoslovakia, 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, 178 s. ISBN 80-728-5149-7.

SCHOVÁNEK, Radek. *Svazek Dialog. StB versus Pavel Kohout.* Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, 395 s. 80-718-5789-0

SCHULZ, Winfried. *Masová média a realita: ‚Ptolemaiovské' a ‚Koperníkovské' pojetí* in *Politická komunikace a média*. Editor Jan Jirák, Blanka Říchová. Praha: Karolinum, 2000, 163 s. ISBN 80-246-0182-6.

SMETANA, Miloš. *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha: ISV nakladatelství, 2000, 176 s. ISBN 80-858-6660-9

ŠUBRT, Jiří, PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí*. In *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu*: *teorie a výzkum*. Kolín: ARC – Vysoká škola politických a společenských věd, 2010a. ISBN 978-808-6879-253.

TULLOCH, John. *Television drama: agency, audience, and myth*. New York: Routledge, 1990, 324 s. ISBN 04-150-1649-5.

VANĚK, Miroslav. *Mocní? a bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace : interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor, 2006, 411 s. ISBN 978-807-2601-615.

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích 7 ř/š. Praha: DIDEROT, 1999, 428 s. ISBN 80-902-5559-0.

Elektronické zdroje

1. máj - svátek práce. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/1maj.php

1. máj v době normalizace. *Britské listy* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.blisty.cz/files/temata/prvnimaj/prvomajova-tradice-normalizace.htm

1984. In: *Česká bibliografická databáze* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://www.cbdb.cz/kniha-773-1984-nineteen-eightyfour

BÁBÍKOVÁ, Ludmila. Normalizace. *Kabinet informačních studií a knihovnictví* [online]. Brno: 2010 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Normalizace

Historie českého undergroundu. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/historie-ceskeho-undergroundu

Charta 77. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php

Chronologie událostí 20. a 22. srpna 1968. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968-chronologie

Komunistická strana Československa (KSČ): Proces normalizace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_08.php

Moskevský protokol korunoval okupaci Československa, naděje byly pohřbeny. In: OBČANSKÉ SDRUŽENÍ PANT. *Moderní dějiny: Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/moskevsky-protokol-korunoval-okupaci-ceskoslovenska-nadeje-byly-pohrbeny/

Normalizace (resp. konsolidace). *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php

PÁNEK, Martin. 21. srpen 1968: Výpovědi pamětníků. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: http://dings.mmister.com/invaze.pdf

První republika. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10532695142-prvni-republika/

Rok 1968: středa 21. srpna 1968. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1968/19680821.php

Rozhovor: Jáchym Topol - Václav Havel patří k důležitým klíčovým osobnostem novodobých českých dějin. In: *EPOCH TIMES* [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://www.velkaepocha.sk/2011102318183/Rozhovor-Jachym-Topol-Vaclav-Havel-patri-k-dulezitym-klicovym-osobnostem-novodobych-ceskych-dejin.html

Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/litomysl/pametnik02.pdf

Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/porg/pametnik14.pdf

Rozhovor s pamětníkem. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/most/pametnik04.pdf

Sitcom. *Slovník cizích slov .net* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: http://www.slovnik-cizich-slov.net/sitcom/

ŠIMÍČKOVÁ, Simona. *Vytváření minulosti: svátky, významné dny a sociální paměť*. Brno, 2008. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/182273/fss_b/bakalarska_prace_Simona_Simickova.txt. Bakalářská práce. Masarykova univerzita.

ŠUBRT, Jiří; PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie* [online]. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky. 2010b, č. 1. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z http://www.historickasociologie.cz/_docs/01_2010/kolektivni_pamet.pdf

Vojna a šikana. In: *Československá lidová armáda* [online]. 2009-02-27 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://forum.csla.cz/blogs/vojensk_sluba/archive/2009/02/27/vojna-a-ikana.aspx

Vyprávěj: V každé době toužíme po štěstí. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10195164142-vypravej/

Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf

Základní vojenská služba. *Československá lidová armáda* [online]. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://www.csla.cz/vojenskasluzba/vzs/index.htm

Zdivočelá země IV. *Česká televize* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10225075918-zdivocela-zeme-iv/6231-o-serialu/

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled všech dílů seriálu Vyprávěj (tabulka)

Příloha č. 2: Vztahová mapa seriálových postav (obrázek)

Přílohy

Příloha č. 1: Přehled všech dílů seriálu Vyprávěj

Celkem má seriál Vyprávěj 106 dílů a dalších 9, které se týkají příběhů vedlejších postav. V mé analýze je zahrnuto pouze 43 z nich. Přesto pro přehlednost uvádím všechny a ty, které spadají do mnou zvoleného období, jsou vyznačeny červenou barvou.

I. řada (1964 – 1973)

1964	Od začátku	Je to ten pravý?				
1965	Svatba					
1966						
1967						
1968	1. Máj	Mikuláš chodí v létě	Embéčko	21. srpen		
1969	Ode mě to nemáte	Promoce	Ctitel	Velká očekávání		
1970	Vojna					
1971	Život na inzerát	Velikonoce	Můj velký den	Vánoce	Silvestr	
1972	Bonboniéra	3:2!	Překvapení			
1973	MDŽ	Apríl	Ples	Klíč ke štěstí	Vím, co dělám	Rozhodnutí

II. řada (1973 – 1977)

1973	Sedmdesátá léta	DDR	Teta Renáta	Mikulášská nadílka
1974	Dámská jízda	Porod	Neštěstí	
1975	Osvobození	Svatba	Kotva	Bytové divadlo
1976	Do Prčic!	Volby	Vánoce	
1977	Charta 77	Šok!		

III. řada (1977 – 1989)

1977	Na rozcestí	Dovolená	Lampionový průvod	Delegace
1978	Mácháč	Taneční	Dušičky	
1979	Akce Zet	První polibek		
1980	Přijímačky	Tábor	Burza	
1981	Osmdesátiny	Chmelová brigáda	Prodloužená	
1982	Jů a Hele	Smrt Brežněva		
1983	Céčka			
1984	Svaťák			
1985	MS v hokeji 1985	Spartakiáda		
1986	Černobyl	Autostop		
1987	Perestrojka			
1988	Favorit			
1989	Palachův týden			

IV. řada (1989 – 1991)

1989	Shledání	Miss	Jugoslávie	Několik vět	Jakešův projev	Praha plná trabantů
	Listopad 1989	Sametová revoluce	Občanské fórum	Havel na Hrad!		
1990	Annonce	Politika, kam se podíváš…	Sbohem, babičko	The Rolling Stones		
1991	Civilka	Skořápkáři				

V. řada (1991 – 2005)

1991	Kuponová privatizace		
1992	Au-pair	Cibulkovy seznamy	Rozdělení republiky
1993	Poslové víry	Fitness	
1994	Nová televize		
1995	Butik		
1996	Nehoda		
1997	Povodně		
1998	Nagano		
1999	Milénium		
2000	Squat		
2001	Dvojčata		
2002	Esemesky	Rakovina	Strach
2003	Jardův pád		
2004	Cesta domů	Tsunami	
2005	Dobrý skutek	Něco končí, jiné začíná	

Osudy

1. díl – Proč byl Matěj estébák?

2. díl – Proč je Iveta taková?

3. díl – Žijí Markovi rodiče?

4. díl – Mikulášova Hilda

5. díl – Slaňochův smutný příběh

6. díl – Horův nemanželský syn

7. díl – Milena a Zdeněk

8. díl – Tondův tatínek

9. díl – Karpíšek

Příloha č. 2: Vztahová mapa seriálových postav

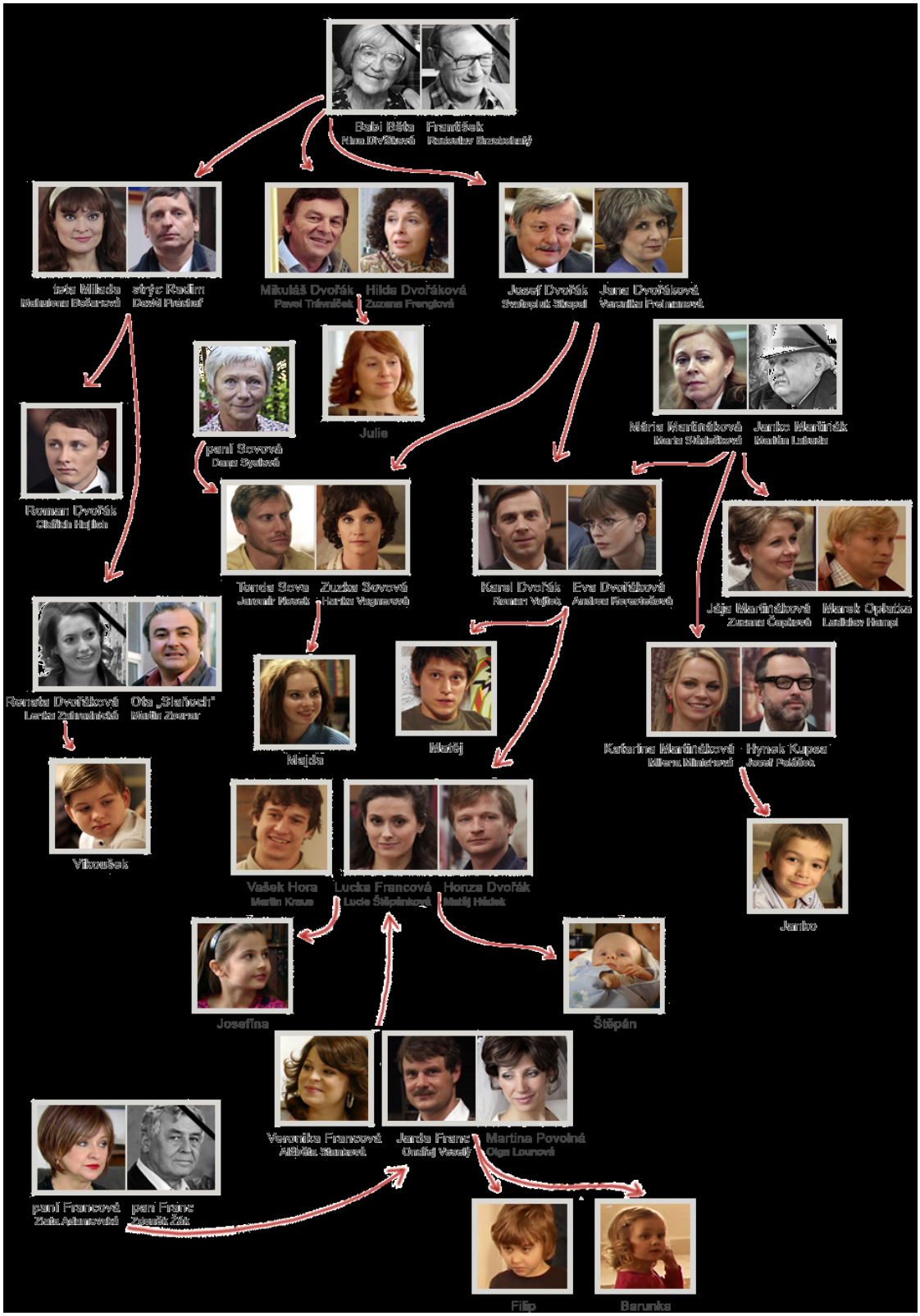

(http://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/postavy/vztahova-mapa/)